

T.C.

SİİRT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAM HUKUKUNDA ALIŞVERİŞTE VEKÂLET

Abdul Wahed GUL

Danışman

Doç. Dr. Adnan MEMDUHOĞLU

SİİRT-2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR	VII
ÖNSÖZ.....	IX
GİRİŞ	1
I. TEZİN AMACI, ÖNEMİ VE KONUSU	1
II. TEZİN YÖNTEMİ, SINIRLARI VE KAYNAKLARI	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA ALIŞVERİŞ	3
1.1. ALIŞVERİŞ (BEY)	5
1.2. ALIŞVERİŞİN RÜKÜNLERİ	6
1.2.1. İcab ve Kabul.....	6
1.2.2. İcab ve Kabulün Şartları	7
1.2.3. İcab ve Kabulde İfade Şekilleri.....	8
1.3. ALIŞVERİŞİN MEŞRUIYETİ	9
1.4. ALIŞVERİŞİN ŞARTLARI.....	10
1.4.1. Kuruluş (İn'ikad) Şartı.....	11
1.4.2. Geçerlilik (Sıhhat) Şartı	12
1.4.3. Yürürlük/İşlerlik (Nefaz) Şartı	13
1.4.4. Bağlayıcılık (Lüzum) Şartı.....	13
1.5. ALIŞVERİŞTE KAR SINIRI.....	13
1.6. ALIŞVERİŞİN ÇEŞİTLERİ	14

1.6.1. Sahih Olup Olmama Bakımından Alışveriş Çeşitleri.....	14
1.6.2. İki Bedelin Özellikleri Bakımından Alışveriş Çeşitleri	15
1.6.3. Maliyet Bakımından Alışveriş Çeşitleri.....	16

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA VEKÂLET	18
2.1. VEKÂLETİN TANIMI	18
2.2. VEKÂLETİN MAHİYETİ.....	20
2.2.1. Vekâlet Akdinin Caiz Olduğu Hususlar.....	20
2.2.2. Vekâlet Akdinin Caiz Olmadığı Hususlar.....	21
2.3. VEKÂLETİN HUKUKİ DAYANAĞI (MEŞRUIYYETİ)	23
2.3.1. Kitap.....	23
2.3.2. Sünnet.....	24
2.4. VEKÂLET HUKUKU İLE İLGİ MEZHEPLERİN GÖRÜŞLERİ	26
2.4.1. Hanefî mezhebi.....	26
2.4.2. Mâlikî Mezhebi.....	28
2.4.3. Şâfîî Mezhebi.....	28
2.4.4. Hanbelî Mezhebi	29
2.5. VEKÂLETİN HÜKMÜ	29
2.6. VEKÂLETİN RÜKÜNLERİ	31
2.6.1. Müvekkil	31
2.6.2. Vekil.....	32
2.6.3. Vekâlet Akdinin Siğası.....	32
2.6.4. Vekâlet Konusu Olan İş.....	33
2.7. VEKÂLETİN ŞARTLARI.....	33
2.7.1. Karşılıklı İrade Beyanına İlişkin Şartlar.....	33
2.7.2. Taraflarına İlişkin Şartlar	34
2.7.2.1. Müvekkilin Şartları.....	34
2.7.2.2. Vekilin Şartları	35
2.8. VEKÂLETİN KONUSU İLE İLGİLİ ŞARTLAR.....	37
2.9. VEKÂLET ÇEŞİTLERİ	39

2.9.1. Umumi Vekâlet.....	39
2.9.2. Hususi Vekâlet	39
2.9.3. Mutlak Vekâlet	39
2.9.4. Mukayyet Vekâlet	40
2.9.5. Muzaf Vekâlet	40
2.9.6. Muallak Vekâlet	40
2.10. VEKÂLETTE ÜCRET	41
2.11. VEKÂLETİN SONA ERMESİ	42
2.11.1. Vekâletin Azil veya İstifa İle Sonra Ermesi	42
2.11.2. Vekâletin Taraflardan Birinin Ölümüyle Sona Ermesi	43
2.11.3. Taraflardan Birinin Ehliyetini Kaybetmesi Yüzünden Sona Ermesi.....	44
2.11.4. Tasarruf Yetkisinin Kaybedilmesiyle Sona Ermesi	44
2.11.4.1. İflas	44
2.11.4.2. İrtidad	45
2.11.5. İmkânsızlık Yüzünden Sona Ermesi.....	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. ALIŞVERİŞTE VEKÂLET	48
3.2. VEKÂLET VERMEDE CEHALET	48
3.2.1. Fahış Cehalet (Fazla Bilgisizlik)	49
3.2.2. Yesir Cehalet (Az Bilgisizlik)	49
3.2.3. Mutavassıt Cehalet (Orta Bilgisizlik).....	49
3.3. SATIN ALMADA VEKÂLET	50
3.3.1. Genel Vekâlet.....	50
3.3.2. Özel Vekâlet.....	50
3.4. SATIN ALMADA MÜVEKKİL VE VEKİLİN TASARRUFLARI.....	51
3.4.1. Satın Almada Mutlak ve Mukayyet Vekâlet	51
3.4.1.1. Mutlak Vekâlet	51
3.4.1.2. Mukayyet Vekâlet.....	54
3.4.2. Satın Almak İçin Görevlendirilen Vekilin, Müvekkil İle İlişkisi	57
3.4.3. Satın Alma Vekâletinde Müvekkilin Görevleri	57

3.4.4. Satın Almak İçin Vekil Tayin Edilen Kişinin Görevleri	58
3.4.5. Satın Alması İçin Vekil Tayin Edilen Kişinin Hakları	58
3.4.6. Satın Almada Müvekkil İle Vekil Arasındaki İhtilaflar	58
3.4.6.1. Vekil Müvekkilin Emrine Muhalefet Ettiği İhtilaf	58
3.4.6.2. Malın Kaybolması veya Telef Olması Durumunda İhtilaf	59
3.4.6.3. Tasarruf Konusunda Aralarında İhtilaf Çıkması	59
3.4.6.4. Vekâlet Verilmiş Olan Malın Müvekkile İadesinde İhtilaf Edilmesi	59
3.4.5.5. Tarafeynin Vekâletin Aslında Anlaşmazlığa Düşmeleri	60
3.4.5.6. Tarafeynin Vekâletin Niteliğinde Anlaşmazlığa Düşmeleri	60
3.4.5.7. Tarafeynin Mala Ödenen Bedel Konusunda Anlaşmazlığı	60
3.4.7. Satın Almada Vekillerin Birden Çok Olması	60
3.5. SATIŞ YAPMADA VEKÂLET	62
3.5.1. Vekilin Vekâlet Aldığı Malın Bir Kısmını Satması	64
3.5.2. Müşterinin Bedelden İbra Edilmesi	65
3.5.3. Satış İçin Vekilin Başkasına Vekâlet Vermesi	65
3.5.4. Vekilin Satış Yapmada Şüpheli Tasarrufları	66
SONUÇ	68
KAYNAKÇA	71
ÖZGEÇMİŞ	78

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAM HUKUKUNDA ALIŞVERİŞTE VEKÂLET

Çalışmaya mevzu edilen vekâlet konusu geçmişte olduğu gibi günümüzde de Müslümanlar açısından önemini korumaya devam etmektedir. Fıkıhçılar, bu konudaki nassları ve İslam'ın genel prensiplerini göz önünde bulundurarak değişik yaklaşımlar sergilemişlerdir. İslam hukukunda bu değişik yaklaşımlarının tespit edilmesi ve Fukahanın bu meseleyi ele alış tarzının belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda "İslam Hukukunda Alışverişte Vekâlet" konusu ilmi bir disiplin içerisinde ele alınıp incelenecektir.

Bu çalışma: Giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin amacı, önemi, konusu, tezin yöntemi, sınırları ve kaynaklarına değindik. Birinci bölümde İslam hukukunda alışveriş ana başlığı altında İslam hukukunda akit, alışveriş, alışverişin rükünleri, alışverişin meşruiyeti, alışverişin şartları, alışverişin çeşitleri başlıklar halinde incelendi. İkinci bölümde İslam hukukunda vekâlet başlığı altında genel olarak vekâletin; sözlük, terim, anlamı verildi ve sonrasında mezheplere göre tanımı yapılarak vekâletin mahiyeti ve hukuki dayanağı olan kitap, sünnet, icmaya dayanan meşruiyeti ve hukuku ile ilgi mezhep görüşleri ele alındı. Ardından vekâletin; hükmü, rükünleri, şartları, konusuyla ilgili şartları, çeşitleri, ücret karşılığı vekâlet ve vekâletin sona erme halleri üzerinde duruldu. Üçüncü bölümde ise İslam hukukunda alışverişte vekâlet, vekâlet vermede cehalet, satın almada vekâlet, satın alma hususunda müvekkil ile vekilin tasarrufları, vekâlet veren ile vekil arasındaki ihtilafları, satın almada vekillerin birden çok olması ve satış yapmada vekâlet bahisleri incelendi. Sonuç kısmında ise çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapıldı.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Vekâlet, Müvekkil, Akit, Alışveriş

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

AGENCY IN SALES CONTRACTS IN ISLAMIC LAW

The proxy that we have chosen as subject to our study continues to be important for Muslims today as it was in the past. In Islamic law, the subject of attorney in shopping is an issue that should be examined in our opinion. In order to realize this aim, we deemed it appropriate to determine the subject as a proxy for shopping in Islamic law.

This study consists of an introduction, three chapters and a conclusion. In the introduction part, we mentioned the purpose, importance, subject, method, limits and sources of the thesis. In the first part, with title of shopping in Islamic law, the contract in Islamic law, shopping, the routines of shopping, the legitimacy of shopping, the terms of shopping, the types of shopping were analyzed. In the second part, with the title of agency attorney in Islamic law; The dictionary, the term, its meaning was given, and then, the definition of agency according to the sects was made, and the legitimacy and law based on the agency, and the views of the sect related to the law. Then the agency ; It was also emphasized with its provision, roles, conditions, types, proxy for wages and termination. In the third part, the shopping agency in Islamic law, ignorance in power of attorney, agency in procurement, tender disputes between the client and the lawyer, purchasing agents and sales representatives. As a result, a general evaluation of the study was made.

Keywords: Islamic Law, Agency, Client, Aqd, Sales Contract,

KISALTMALAR

s.	: Sayfa
ss.	: sayfa sayısı
sy.	: sayı
ed.	: Editör
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Çev.	: Çeviren
TL	: Türk Lirası
c.	: Cilt
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Madde
AAOIFI	: İslami Finansal Kurumlar İçin Muhasebe ve Denetim Kuruluşu
Hz.	: Hazreti
Ty.	: Yayın tarihi yok
yy.	: Yayın Yılı
B	: Baskı
Bkz.	: Bakınız
b.	: Bin
md.	: Madde
r.a.	: Radiyallahu anha

s.a.v. : Sallallahu aleyhi ve sellem

Yay. : Yayınları

MİFAV : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı

vb. : Ve Benzeri

thk. : Tahkik

ÖNSÖZ

İslam peygamberinin risaletinden bu yana bir Müslüman'ın sosyokültürel hayatı ve günlük yaşantısının her anında en çok ihtiyaç duyduğu ve alakadar olduğu bilim dalı: Fıkıh ilmidir. Günümüzdeki modern kullanımıyla İslam Hukuku'nun temel alanlarından biri de muamelattır.

İnsanoğlunun sahip olduğu dinamizm, onu her haliyle her türlü ihtiyaçla karşı karşıya bırakır. İnsanoğlu bu ihtiyaçları karşılamak için kendini değişik faaliyetler içinde bulundurabilir. Dolayısıyla bu faaliyetleri yaparken bazen yalnız başına kalabilir bazen de kendi türünden olan insanlarla birtakım hukuki ilişkiler içine girer. Kısacası insanoğlunun ihtiyaçları bitmez, tam aksine artar. Bu gerçekler karşısında hukuk sistemleri bu ihtiyaçlara çözüm bulma çabası içine girmiştir.

Bir hukuki işlemin, genellikle o hukuki işleme ihtiyaç duyan gerçek ve tüzel kişi tarafından yapılması esastır. Ancak bazı hallerde bu hukuki işlem, bizzat o kişi tarafından gerçekleştirilemez. Bu işlemi yapamamasının ya ehliyet gibi hukuki ya da maddi sebepleri bulunabilir. Örneğin ehliyet sahibi olmayan küçük çocuk veya deli gibi...

Bir hukuki işlemin bizzat yapılmasına engel maddi veya hukuki sebep bulunması halinde, o hukuki işlemi o kimsenin nam ve hesabına bir başkası tarafından kanunen veya iradeten yapılmasını mümkün kılan sosyal bir kuruma ya da başka bir insana ihtiyaç duyulmuştur. İşte bu ihtiyaç ve zaruretler, vekâlet kurumunun hukuk sahasında yer almasını sağlamıştır.

Öte yandan bir hukuki muamele prensip olarak o muameleyi yapan kişi hakkında hüküm ifade eder. Ancak vekilin yaptığı hukuki işlemin hüküm ve neticeleri genellikle ikinci bir işleme ihtiyaç duyulmadan müvekkile terettüp eder. Bu durum vekilin doğrudan ve dolaylı yetkili veya yetkisiz olmasına göre değişmektedir. Tek veya çift taraflı irade beyanıyla gerçekleşen ve gayesi hukuki vekâlet olan bu müesseseler; bir yönüyle yardım veya hakkın korunması bir yönüyle de iş görmeye yöneliktir.

Günümüze kadar yapılmış olan vekâlet sözleşmesiyle ilgili çalışmalar konuyu belirli sınırlar çerçevesinde ele almıştır. Bu sebeple İslam hukukunda vekâlet

sözleşmesinin bir bütün halinde değerlendirilmesi konusunda bir eksiklik fark ettik. Biz de bu konudaki eksikğin bir nebze olsa da giderilmesi amacıyla İslam hukukunda alışverişte vekâlet başlığı altında bir çalışma yapmayı uygun gördük. Bu çalışma konunun tam olarak hakkını verebildiğini iddia etmekten uzaktır. Ancak İslam hukukunda alışverişte vekâlet sözleşmesine bütüncül bir bakış yansıtması bakımından, kendisinden sonra yapılacak çalışmalara yardımcı olabileceğine inanılabilir. Çalışmanın İslam Hukuku'na katkıda bulunmasını temenni ediyoruz.

Bu çalışmanın hayata geçirilmesi sürecinde bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım ve araştırmanın her bir aşamasında görüşleriyle beni destekleyen, samimiyetini her zaman hissettiren ve beni doğru yönde yönlendiren danışman hocam Doç. Dr. Adnan MEMDUHOĞLU'na, desteğini ve yardımlarını esirgemeyen Siirt Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Bölümü öğretim üyelerine, istatistik alanında yardımcı olan Arş. Gör. Nurettin YILDIRIM'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmamda desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen, bana olan güvenini hiç bir zaman kaybetmeyen çalışmamın redaksiyonunda bana yardımcı olan sevgili eşime teşekkür ederim.

Abdul Wahed GUL

Siirt/2020

GİRİŞ

I. TEZİN AMACI, ÖNEMİ VE KONUSU

İslam hukukunda birçok gaye vardır. Bu gayelerden biri de insanların işlerini kolaylaştırmaktır. Bu tezin amacı İslam Hukuku'nda büyük kolaylıklar sağlayan alışveriş vekâletini bütün yönleriyle ele alıp incelemektir.

İslam dini, beşeri ilişkilerde ve sosyal hayatta da kolaylık, açıklık ve güveni esas aldığından, belli bir ihtiyacın sonucu olan her toplumda ve her dönemde var olan vekâlet ilişkisini kabul etmiştir. İslâm hukuk literatüründe vekâlet akdine kefare, hac, zekât, kurban gibi malî yönü bulunan ibadetlerin yerine getirmesinde veya satım, dava, şirket, sulh, vasiyet, evlenme, boşanma, hibe gibi tek ya da tarafeynin borç ilişkilerinin kurulması veya sonuç doğurmasında sıkça başvurulur.

Vekâlet konusunda özellikle yargılama ve ispat hukuku açısından pek çok çalışma yapılmıştır. Halbuki alışverişte vekâlet konusu da en az diğer konular kadar önemlidir. Özellikle içinde bulunulan çağda bu konu daha da önem arz etmiştir. İşte tüm bunları göz önünde bulundurarak tezimizde İslam hukukunda alışverişte vekâlet konusunu ele alıp incelemeyi hedefledik.

II. TEZİN YÖNTEMİ, SINIRLARI VE KAYNAKLARI

Öncelikle İslam hukukunda alışveriş vekâleti hakkında, bu alandaki literatür taranarak detaylı bilgiler toplanacaktır. Çalışmada Türkçe, Arapça ve Osmanlıca kaynaklardan yararlanarak Kur'an, Sünnet ve İslam hukukçularının bu konudaki görüşlerine yer verilecektir.

Çalışmada zekât, hac ve kurban gibi malî yönü bulunan ibadetler gibi konulara dair vekâlet konusuna kısaca yer verilecektir. Alışveriş ve şirket gibi tek veya iki taraflı borç ilişkilerinin kurulması ve sonuç doğurmasında sıkça başvuru vekâlet konusu ile ilgili hükümler ise geniş bir şekilde ortaya konulacaktır.

Materyal temininde özellikle fıkıh mezheplerinin ana kaynaklarından yararlanılacaktır. Yeri geldikçe medeni hukuk ile de mukayeseli olarak bu bilgilerin bilimsel bir yöntemle analiz edilmesi yöntemi izlenecektir.

Araştırmamız dört Sünni mezhebin temel görüşleri çerçevesinde ele alınacaktır. Araştırmayla ilgili söz konusu mezheplerin görüşleri ele alınırken aslına sadık kalınmaya özen gösterilecektir.

Tez konusuyla ilgili ayet ve hadislerin yanı sıra İslam hukukunun temel kaynaklarından istifade edilecektir. Tezle ilgili herhangi bir mezhebe ait görüşleri verirken mümkün mertebe o mezhebe ait asli kaynaklardan yararlanılmaya çalışılacaktır. Bununla beraber çağdaş kaynaklardan da yararlanılmaya çalışılacaktır.

Tezimizde zikredilen ayetlerin meallerini Türkiye Diyanet Vakfı Kur'anı Kerim mealinden faydalanılacaktır.

İslam hukukunda günümüze kadar vekâlet konusunda yapılan çalışmalarda Bilal Aybakan'ın İslam Hukukunda Vekâlet Sözleşmesi başlığı altında yüksek lisans tezi mevcuttur. Hasan Tanrıverdi'nin İslam Hukukunda ve Modern Hukukta Vekâlet Akdi başlıklı doktora tezi, Yusuf Kılıç Osmanlı Hukukunda Vekâlet Sözleşmesi yüksek lisans tezi, Abdurrahman Savaş ve başka araştırmacıların da Türk ve Roma Hukukunda vekâlet sözleşmesinin mukayesesi ile ilgili yüksek lisans tezleri mevcuttur. Ayrıca Sinan Güllüce, Klasik dönemde Osmanlı hukukunda husumete vekâlet konusunu yüksek lisans tezinde çalışmıştır. Bu sayılan çalışmaların dışında İslam Hukukunda alışverişte vekâlete dair çalışmalar son derece kısıtlıdır. Çalışmanın bu alandaki boşluğu bir nebze doldurması, bu alanda gelecekte yapılacak çalışmalar için bir kaynak olarak kullanılması ve nihayetinde tezin sonuçlarının ilim dünyasının istifadesine sunulması ümit edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA ALIŞVERİŞ

İslam dini insanoğlunun maddi ve manevi yönüne özen gösterip, her ikisi arasında sağlam bir denge kurmaya çalışmıştır. Allah insanoğluna manevi açıdan olan ibadetleri emrettiği gibi maddi yönü içinde temel teşkil eden sanat, tarım, ticaret ve benzeri şeyleri de emretmiştir.

Allah Kuran'da, “Yeryüzünü sizin için kullanışlı hale getiren O’dur. Üzerinde dolaşın ve Allah’ın rızkından yiyip için; (ama unutmayın ki) dönüş yalnız Allah’adır”¹ buyurmuştur. Burada yeryüzünde dolaşmaktan maksat yeryüzünün yaratılması, her türlü nimet ve imkânlarla donatılması ve insanoğlu kendisine faydalı olan bu nimetleri araştırarak ortaya çıkarmasıdır. Allah yerküreyi insanoğluna rızk sağlama yeri kılmıştır. Ticaretle uğraşmak isteyen bir Müslüman, İslam dinin ticarete veya alışverişe dair koyduğu hükümlerin tamamını bilmesi gerekir. Yaşadığımız günlük hayatımızda yaptığımız alışverişleri Allah’ın razı olacağı şekilde devam ettirebilmek için Allah’ın koyduğu hükümleri asgari bir ölçüde bile olsa bütün Müslümanlar için farzdır.

İslam dinine göre ticaret; değeri olan bir eşyayı bir diğer eşya ya da mal veya para karşılığında değiş tokuş yapmaktır. İslam dininin ticaretteki gayesi her ne olursa olsun kazanmak değil insanların ihtiyaçlarını temin ederek onlara faydalı hizmetlerde bulunmaktır. Amaç ise bu vesile ile meşru bir kazanç sağlamaktır.

Tezimizin bu bölümünde İslam hukuku açısından alışverişi tüm yönleriyle inceleyeceğiz. Bilindiği üzere İslam hukukunda alışveriş bir akittir konuya geçmeden önce akit kavramına değinmek istiyoruz.

Akit, Arapçada A-K-D fiilinden bir mastardır. “Sözlükte ise bağlamak, düğüm yapmak, bir şeyi birbirine bağlamak”² gibi manaları vardır. Söz konusu bağ, manevi

¹ Mülk, 15

² İbn Manzûr, *Lisanu-l Arap*, Daru’s-Sadr, Beyrut, VII, 296.

veya maddi nitelikli olabilir. “İpi bağladı, bir şey üzerinde niyet etti ve kararını bağladı...” gibi bir anlam açıkça görülmektedir.³

İslam hukukunda akit kavramı, iki anlamda kullanılmıştır. Birincisi genel anlamda ikincisi ise özel anlamında kullanılmıştır. Genel akit: Kişinin yapmaya istekli olduğu azmedip karar verdiği her çeşit borç ve tasarrufları kapsar. Bu manada akit; “ibra, yemin, vakıf ve boşama gibi tek taraflı olan irade beyanı ile gerçekleşebileceği gibi; vekâlet, rehin, satış ve kira akdinde olabileceği gibi her iki tarafın iradesiyle de meydana gelebilir.”⁴ Bu manadaki akit; “iltizam” kavramıyla aynı anlamı taşımaktadır. Bu aynı zamanda, hem genel hem de özel anlamdaki akdi kapsar. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîler genelde akdi bu manada kullanırlar.⁵

Özel anlamda kullanılan akit ise: İcap ve kabulün, akdin konusu üzerinde hukuki sonuç doğuracak şekilde ve meşru olarak birbirine bağlanmasıdır. Genelde Hanefîlerin yaygın olarak kullandığı anlam da budur.⁶ Ayrıca akdin tanımı Mecelle’de de benzer ifadelerle tanımlanmıştır. Mecelledeki madde şöyledir: “Akit, her iki tarafın bir konuyu taahhüt ve iltizam etmeleridir ki icap ve kabulün irtibatından ibarettir.”⁷

³ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Ticaret Ve İktisat İlmihali*, Erkam Yay. İstanbul 2008, s.55

⁴ Muhammed, Ebû Zehre, *el-Milkiyye Ve nazariyyetü'l-akd fi'ş-şer'ati'l İslamiye*, Yay. Dâru'l-fikri'l-Arabî, Kahire, 1996, s.174

⁵ Abdullah Kahraman, *İslam Borçlar Hukuku'nda Kefalet Sözleşmesi Ve Günümüzdeki Tatbikatı*, MİFAV Yay, İstanbul 2008, s.22-23

⁶ Debûsî, Ebû Zeyd Abdullah (Ubeydullah) b. Muhammed b. Ömer b. İsa, *Takiümü'ledille fi Usûli'l-fikh* (thk. Halil Muhyiddin el-Mis), 1. Baskı, Yay. Darü'l-Kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 2001, s.161

⁷ Mecelle, Md. 1959, 103

1.1. ALIŞVERİŞ (BEY)

Türkçede alışveriş anlamını taşıyan “Bey” kelimesi Arapçada “BEY” kökünden gelmektedir. Lügat anlamı ise mutlak mübadele (değiş-tokuş)⁸ bir şeyin başka bir şeyle değiştirilmesi anlamına gelir. “Doğrusu Allah müminlerden canlarını ve mallarını cennet karşılığında satın almıştır. Öyleyse onunla yaptığınız bu alışverişten ötürü sevinin”.⁹ Kurani Kerim bu ayette alışverişi açıkça beyan etmiştir.

Bey aynı zamanda “Şira” kelimesi ile de eş anlamlıdır. Kurani Kerim’de: Onu çok düşük bir fiyata, birkaç paraya şira ettiler (sattılar).¹⁰ Bu ayette geçen şira kelimesi bey anlamında kullanılmıştır. “Onlar, doğru yol karşılığında sapkınlığı, mağfret karşılığında azabı satın almış kimselerdir. Ateşe ne kadar da dayanıklı olmuş”¹¹ buyrulmuş ve burada manevi olan şeyler için “iştirâ-şira” kelimesi kullanılmıştır.¹²

Hz. Peygamber (s.a) Urve el-Barika’ya kurbanlık bir hayvan veya bir koyun satın alması için bir dinar verdi. Urve iki koyun satın aldı. Sonra bunların birini bir dinara satıp Hz. Peygamber’e (s.a) bir koyun ve bir dinarla geldi. Hz. Peygamber’de alışverişinde bereket olması için ona dua etti. Bu yüzden toprak satın alsa onda kâr ederdi.¹³

Alışveriş anlamına gelen başka bir sözcükte “ticaret”tir. Ticaret kelimesi alım satım anlamında kullanılmaktadır.¹⁴ Başka bir anlamda ise “kazanç sağlamak amacıyla sermaye üzerinde tasarrufta bulunma”¹⁵ “ucuz alıp pahalıya satarak aradaki farktan para kazanmadır.”¹⁶

⁸ Orhan Çeker, *Fıkıh Dersleri I*, Ensar Yay. 6.B, Konya, 2013, s.39

⁹ Tevbe, 111

¹⁰ Yûsuf, 20

¹¹ Bakara, 175

¹² Abdullah b. Mahmûd, El Mevsilî, *El İhtiyar*, Beyrut, 1975, II, 3.

¹³ Ebû Dâvud, Ticaret, 28.

¹⁴ Lisânu'l-Arab, *a.g.e*, IV, 89.

¹⁵ Et-Tehânevî, Muhammed Ali, *Mevsûatü Keşşâf-i Istılâhâti'l-Fünûn*, (Farsçadan Arapçaya tercüme eden Abdullah el-Hâlidî), Lübnan, 1996, s.164

¹⁶ Orhan Hançerlioğlu, *Ekonomi Sözlüğü*, Yay. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981, s.404

Istilah manası ise, “bey diğeri olan bir malı başka diğeri olan bir mal ile değıştirmek” anlamına gelir.¹⁷

1.2. ALIŞVERİŞİN RÜKÜNLERİ

Bey ya da alışveriş deyince ilk aklımıza gelen icab ve kabul’ dür. Bey’in rükünlerine gelince, bu iki çeşittir:

a) İcab ve kabul. Yani malı satan kişinin “verdim” malı alan kişinin de “aldım” kabul ettim demesidir.

b) Satan kişinin sattığı şeyi teslim etmesi; alan kişinin de, teslim almasıdır.¹⁸

1.2.1. İcab ve Kabul

Akit için yapılan teklif yani söylenen ilk söze icab,¹⁹ edilen teklifin kabulüne ise kabul denir.²⁰ “Bu malı senden 100 TL (Türk Lirası) ‘ye satın aldım” ve “bende bu malı sana 100 TL’ye sattım” sözleri gibi.

İslam hukuku akit nazariyesine göre irade beyanlarının birbirine uygun olarak aynı mecliste bulunması gerekir.²¹

İcab ve kabul akdin rükünü olması sebebiyle bütün akitlerde son derece önemlidir. İcab ve kabul ile yapılmayan akitler batıl ve hükümsüzdür.²²

İcab ve kabul denince akla iki tarafın söylediği ilk söz gelir. Söylenen bu sözle taraflar bir tasarrufta bulunarak bir akit inşa edecektir. Kullanılan fiil hangi fiilden

¹⁷ Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed er- Râzi, Cessâs, *Ahkamul Kuran*, Beyrut, 1335, I, 469.; Ali Haydar Efendi, *a.g.e*, Md.105

¹⁸ Heyet, *Fetevâ-i Hindiyye (Fetâvâ-i Alemgiriyye)*, Çev. Mustafa Efe, Akçağ Yayınları, Ankara, 1985, V, 85.

¹⁹ Mecelle, Md. 101,102; Mevsilî, *a.g.e*, II, 4.

²⁰ Mevsilî, *a.g.e*, II, 4.; Vehbe, Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, Çev. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H. Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız, Risâle Yay. İstanbul ,1994, VI, 347.

²¹ eş-Şirbînî, Muhammed El- Hatib, *Muğni'l Muhtac*, Mısır, 1958, II, 323.

²² Ebû Bekir Alauddin b. Mesud, el-Kâsânî, *Beda'iu 's-sanai Fi Tertibi 'ş- Şerai*, Darul kitabi- l İlmiyye Yay. Beyrut, 1986, V, 136.

olursa olsun bir akdi kurabilmesi için kendisinin “inşai”²³ olması gerekir. inşai olmayan cümlelerde akit yapılmaz.²⁴

İcab ve kabulde icab ve kabul cümlelerinde kullanılan kelimelerin yapılacak akdi ifade etmesi yeterlidir. Önemli olan anlamlarıdır.²⁵ Örneğin, “şu malımı sana 100 TL karşılığında sana hibe ettim” demesiyle akdi yerine getirmiş alışveriş yapmış olur, hibe olamaz. Sebebi ise hibe karşılıksız yapılır, ivazlı hibe alışveriş hükmündedir. Diğer bir örnekte, bir şahıs “sana 100 teneke peşin buğday verip 5 ay sonra 100 bin TL almak üzere selem akdi yaptım” dese bu sözle selem akdi değil veresiye bir akit yapılmış olur. Yani kullanılan kelimenin manası ile lafzı biri diğerini tutmadığı zaman manaya itibar edilir. Önemli olan manadır.²⁶

İcab ve kabul elçi göndermek, yazışmak, mektup yazmak ve telefon etmek suretleriyle de yapılabilir.²⁷

1.2.2. İcab ve Kabulün Şartları

İcab ve kabulün hukuken geçerli olması için bazı şartları ihtiva etmesi gerekir. Bu şartları şöyle özetleyebiliriz.

a) İcab ve kabul geçerli olması için akdin tüm esaslı unsurlarını kapsamı gerekmektedir. Örneğin bir kişi satım yaparken irade beyanları malın miktarı ve fiyatını açıkça bildirerek ortaya konmalıdır. Aksi takdirde akit kurulmuş olmaz.²⁸

b) İrade beyanının söz ile olması genel kuraldır.²⁹ Ancak bu mümkün olmadığı takdirde rızaya delalet etmesi ve anlaşılması şartıyla elçi, yazı, işaret ve teati yoluyla da

²³ İnşai cümle mütakellimin yani konuşanın, sözü söylediği andaki duygu ve isteğinin ifadesidir.

²⁴ Çeker, *a.g.e.*, s.42

²⁵ Mevsilî, *a.g.e.*, II, 4.

²⁶ Çeker, *a.g.e.*, s.45

²⁷ Çeker, *a.g.e.*, s.45

²⁸ Mevsilî, *a.g.e.*, II, 4.; Mahmut, Samar, *İslam Hukukunda Akitlerin Birleştirilmesi (Safkateyn) Yasağı Ve Günümüz Finans Uygulamalarına Etkisi*, Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2018, s.18

²⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, V, 134.; Mevsilî, *a.g.e.*, II, 4.; Abdurrezzak Ahmed, Senhûrî, *Mesâdiru'l-hak fi'l-fikhi'l-İslamî*, Yay. Dâru-tTürâsi-l-Arabî, Beyrut, 1997, I, 67-76.; Şirbînî, *a.g.e.*, II, 323.

irade beyanında bulunabilir.³⁰ Günümüzde telefon ve internet gibi modern iletişim araçlarıyla da irade beyanında bulunabilir.³¹

c) İcab ve kabulün yapılacak akdin aynı mecliste ve birbirine uygun bir şekilde uygulanması gerekir ve taraflar, iradelerini hiçbir tereddüde yer bırakmayacak şekilde açıkça belirtmelidirler. Bu sebepten dolayı örfen açık ve net bir şekilde delalet eden ifadeler kullanılmalıdır. Söylenen sözlerden kastedilen akit tipine delaleti hakikaten veya mecazen olabilir. Burada önemli olan manasıdır.³² Mecelle bu hususu “ukudda itibar makasid ve meaniyedir. Elfaz ve mebaniye değildir” yani “akitlerde lafız ve kalıplara değil, mana ve maksatlara bakılır”³³ diye hükme bağlamıştır.

1.2.3. İcab ve Kabulde İfade Şekilleri

İcab ve kabul için söz edilen vasıtaların başında hiç şüphe yoktur ki sözlü irade beyanı vardır. Fakihler, irade beyanında ifade edilen fiil cümlesi veya fiilin çeşitli zaman ve kiplerini inceleyerek bazı kaideler koymuşlardır.³⁴ Bu kaidelerde müçtehitlerin araştırdığı nokta, ağızdan çıkan sözün o anda akit yapma iradesine delalet edip etmediğidir.³⁵ İcab kabulün ifade şekilleri arasında sükût,³⁶ teati,³⁷ işaret,³⁸ elçi ve mektup gibi sözlü olmayan irade beyanları da bulunmaktadır.

³⁰ Samar, *a.g.e*, s.18

³¹ İbrahim Kâfi, Dönmez “İslam Hukukunda Modern İletişim Araçları ile Yapılan Akitler (Batı Hukuku ile Mukayeseli Olarak)”, *ILAM Araştırma Dergisi*, I, sy. 1, İstanbul, 1996. ss. 9-62, s. 13

³² İbn Nüceym, Zeynuddîn b. İbrahim, b. Muhammed el-Hanefî, *el-Bahru-r-râik Şerhu Kenzu-d-dekâik*, Yay. Dâru’l-Kütübi-l-İslami, Beyrut, ty. V, 279.; Çeker, *a.g.e*, s.45

³³ Mecelle, Md. 3

³⁴ Orhan Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*, AHİ. Yay, İstanbul, 2006, s.50-54

³⁵ Hayrettin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, Yay. Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017, III, 53.; Kâsânî, *a.g.e*, V, 133-134.

³⁶ “Sükût; irade bildiren veya iradeye delâlet eden bir söz, işaret ya da fiilin eşlik etmediği susma halini ifade eder.”; “sukût” <https://islamansiklopedisi.org.tr/sukut>, (07.01.2020)

³⁷ “Teâti; sözlü veya söz yerine geçtiği kabul edilen bir yolla beyanda bulunmaksızın mal ve bedelin değiş tokuş edilerek bir satım akdinin kuruluş ve ifasının eş zamanlı gerçekleştirilmesi.” “muatât” <https://islamansiklopedisi.org.tr/muatat> (07.01.2020)

³⁸ Hanefî ve Şâfiîlere göre işaretle icab-kabul ancak dilsizlere mahsustur. Mâlikîlere göre ise teamül ve örf gereği maksadı anlaşılan her işaret söz gibidir. Bkz. Kâsânî, Bkz. *a.g.e*, V, 135.; Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*, s.57; Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, III, 55.

İcab ve kabulün söz ile olduğu gibi haberci göndermek veya yazışma yoluyla da yapılır. İki tarafın da akit meclisinde bulunmaması durumunda kullanılan en eski vasıta mektup ve elçidir.³⁹ Fıkıh kitaplarında mektupla akit yapmak “kitap, hitap gibidir”⁴⁰ ifadesiyle kaide halinde yer almaktadır. İcab ve kabulün vasıta oluşu açısından elçi ve mektubun arasında her hangi bir fark yoktur.⁴¹ İslam hukukunda bir prensip olarak icab ve kabulün akit meclisinde birbirine yakın ifade edilmesi gerekir. Gerek elçi gerekirse yazıdan maksat ispat olmayıp yalnızca icabı bildirmek, ulaştırmaktan ibarettir.⁴²

Elçi ve vekil arasında irade beyanı açısından vekil akit esnasında kendi iradesini beyan ederken, elçi akdin tarafını teşkil eden asıl şahsı iradesini taşımaktadır. Haberi alan taraf o mecliste kabulde bulununca akit tamamlanmış olur.⁴³ Şahıs icabı kabul etmeden önce meclisten kalkarsa icabın geçerliliği bitmiş olur.⁴⁴ Mektupta ise iki taraftan birisi yazılı icabı karşı tarafa ulaştıncaya o mecliste kabul ederse akit tamamlanmış olur.⁴⁵

1.3. ALIŞVERİŞİN MEŞRUIYETİ

Alışveriş, ihtiyaçların giderilmesi açısından tüketim faaliyeti olarak rızık temininde kaçınılmaz ve yaygın olan bir uygulamadır. İnsan geçim temini için çalışması Kur’an da onaylanan ve övülen bir davranıştır.⁴⁶

Bey yani alışverişin, Kuran, Sünnet ve İcma ile meşru kılınmış bir akittir. Kuran’da riba’yı yani faizi alışverişe benzeterek faizi meşru gösterme çabasında olanları reddetmiş ve şöyle buyurmuştur.

³⁹ Kâsânî, *a.g.e*, VI, s.21; Şirbînî, *a.g.e*, II, 223.

⁴⁰ Burhaneddin Ali b. Ebû Bekir el-Mergînânî, *El-Hidaye*, Yy, 1326, III, 23.

⁴¹ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, III, s.54; Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*, s.54-55

⁴² Kâsânî, *a.g.e*, V, 138.; Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*, s.55

⁴³ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, III, 54.

⁴⁴ Mergînânî, *a.g.e*, III, 23.; Üzeyir Öztürk, *Elektronik Ortamda Yapılan Akitlerin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2009, s.11

⁴⁵ Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, III, 54.

⁴⁶ Bkz: Müzzemmil, 20; Fatır, 12; Kasas, 73; İsrâ, 12; Casiye, 12; Rum, 23; Nisâ, 32

“Allah alım-satımı helâl, riba’yı (faizi) haram kılmıştır.”⁴⁷ Bir başka ayette ise mal satın almada malı değiş tokuş yapma konusunda şöyle buyurmuştur. “Mallarınızı aranızda bâtil bahanelerle yemeyin! Ancak karşılıklı rıza ile yaptığınız ticaret başkadır.”⁴⁸ Ayeti kerimede geçen yiyecek tabirinden maksat, bir malı satın almaktır. Ticaretten kasıt bey başka bir ifadeyle alışveriştir. Bu hususda daha birçok ayet vardır.

Sünnette ise, bey’in meşruiyetine dair şu hadisleri söyleyebiliriz.

Sizden birinizin ipini alıp dağa çıkararak bir demet odun yüklenip onu satması, kendisi için verecek yahut vermeyecek olan bir kimseye gidip istemesinden elbette daha hayırlıdır.⁴⁹ Bu hadiste satmak tabirinden maksat alışveriştir.

Başka bir hadiste ise, Hz. Ayşe'den şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Muhammed bir Yahudi'den veresiye bir yiyecek satın aldı, satın aldığı bu yiyeceğe karşılık demirden bir zırhı ona rehin olarak bıraktı.⁵⁰

Hz. Muhammed (s.a.s.)'in ashâbı, onun yanında alışveriş yapıyorlardı. Hz. Muhammed (s.a.s.) ise onların alışverişlerinin meşru olmadığını söylemiyordu. Bu durum alışverişin meşruiyetini sünnet açısından hiçbir sorunun olmadığını ortaya koymaktadır. Zikrettiklerimizin tümü bey yani alışverişin meşruiyetine delalet eder. Bu, Kuran, sünnet ve icma ile sabittir.

1.4. ALIŞVERİŞİN ŞARTLARI

Hanefî mezhebi alışveriş şartlarını dört ayrı merhalede ele alırlar. Bunlar kuruluş (in'ikad), sıhhat, nefaz ve bağlayıcılık (lüzum) şartlarıdır.⁵¹ Genel olarak zikrettiğimiz şartlardan maksat insanlar arasındaki anlaşmazlıkları önlemek, iki tarafın

⁴⁷ Bakara,275

⁴⁸ Nisâ,29

⁴⁹ Buhârî,2003; Müslim,1531

⁵⁰ Buhârî, 2001

⁵¹ Kâsânî, *a.g.e*, VI, s.533; İbn Abidin, *a.g.e*, VII, s.14; Bardakoğlu, “Bey”, *DİA*, 1992, İstanbul, VI, 14.

menfaatlerini korumak, gararı⁵² ortadan kaldırmak ve konu ile ilgili belirsizlikten doğan her tür türlü tehlikelerden uzak durmaktır.⁵³

1.4.1. Kuruluş (İn'ikad) Şartı

Alışverişin şer'an tamamlanabilmesi için gerçekleşmesi gerekli olan şartlardır. Bu şartlar olmazsa alışveriş akdi tamamlanmış olmaz. Hanefiler göre bu şartlar akdi yapan, akdin kendisi, akit yeri ve akdin konusu olan şeydir.⁵⁴

a) Akdi yapan: Akıllı başka bir ifadeyle mümeyyiz olmalıdır. Akli ermeyen küçük çocuğun ve delinin yaptığı alışveriş geçersizdir. Akdi yapan birden çok olması gerekir. Muavaza⁵⁵ alışverişlerde icap ve yapanların ayrı şahıslar olması gerekir.⁵⁶

b) Akdin kendisi: icap ve kabulün bir birine uygun olması gerekir.⁵⁷ Örneğin malı satan kişi “şu bir evi sana on dirheme sattım dese” müşteri yani malı alan kişi de “bu bir evi beş dirheme kabul ettim dese” böyle bir icap kabul bir birine uygun değildir dolayısıyla geçersizdir. Fakat malı alan kişi “bu bir evi on beş dirheme kabul ettim dese” kabul icaba zımnen uygun olduğundan aradaki irtibat tamamlanmış olur.⁵⁸

⁵² Sözlükte “tehlike, risk belirsizlik, cehalet” anlamlarına gelen garar, İslâm hukuku terimi olarak Serahsî'nin tanımıyla, “mestûratü'l-âkibe” yani sonu bilinmeyen akit demektir. Bey'ü'l-gararın (gararlı alışveriş) yasaklandığına dair Hz. Peygamber'den birçok hadis rivayet edilmiştir. Temelinde haksız kazancın önlenmesi fikrinin bulunduğu garar yasağı, İslam hukukçularınca ilke olarak benimsenmekle birlikte hangi tür akit ve şartın bu yasak kapsamına girdiği, gararın akdin kuruluş ve işleyişine tesirinin ne olacağı vs. gibi hususlar fıkıh bilginleri ve hukuk ekolleri arasında tartışılmıştır. Geniş bilgi için Bkz: İbrahim Kâfi Dönmez, “Garar”, *DİA*, İstanbul, 1996, XIII, 366.

⁵³ Zuhaylî, *a.g.e*, V, 228.

⁵⁴ Kâsânî, *a.g.e*, VI, 533.; Zuhaylî, *a.g.e*, V, 228.

⁵⁵ Muavaza: İki bedelin değişilmesini veya konusu böyle olan akitler; satım akdi gibi. Bk: Bilal Aybakan, “Muavaza”, *DİA*, İstanbul, 2005, XXX, 331.; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh Ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 1998, s.19

⁵⁶ Kâsânî, VI, 536.; Gafgaz Abdurrahmanov, *Tusi Ve Serahsî'nin Mebut'ları örneğinde Ca'feri Ve Hanefî Mezheplerine Göre Selem Akdi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012, s.55

⁵⁷ Kâsânî, *a.g.e*, VI, 537.

⁵⁸ Ali el-Haffif, *İslam Hukukuna Göre Hukukî İşlemler Ve Hükümleri*, Çev. Rahmi Yaran Literya Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 539; Abdurrahmanov, *a.g.e*, s.55

c) Akdin yeri: Söz konusu akitten maksat meclistir.⁵⁹ Meclisten maksat icap ve kabul yani satıcı ile alıcının arasındaki mesafenin olmamasıdır. Ayrıca şunu belirtmemiz gerekir ki, meclis birliği demek akit yapanların aynı mecliste olması demek değildir. Çünkü telefonla, elçi veya mektup aracılığıyla ile akit yapan kişiler aynı mecliste olmayıp ayrı yerlerde olabilir. Dolayısıyla meclis birliğinden maksat iki tarafın akit yapmakla meşgul oldukları vaktin veya zamanın bir olması demektir. Buna göre telefonla konuşmada akit meclisi, söz akit üzerine olduğu müddetçe telefon ettiği zamandır. Konuşanlar başka bir söze intikal ederlerse meclis bitmiştir. Elçi veya mektup göndermek yoluyla yapılacak alışverişte akit meclisi, elçinin tebliğ ettiği veya mektubun sahibinin eline ulaştığı meclistir.⁶⁰

d) Akdin konusu: Söz konusu akitten maksat mebi ve semendir. Mebi ve semenin bir takım şartları vardır. Birincisi mebi'nin mevcut olmasıdır.⁶¹ İkincisi alışverişte değiş tokuş edilen malın mütekavvim olmasıdır.⁶² Üçüncüsü satılacak malın teslim alınmış olmasıdır.⁶³ Dördüncüsü ise mal ve bedelinin belirli olması gerekir.⁶⁴

1.4.2. Geçerlilik (Sıhhat) Şartı

Bey akdinin geçerlilik şartı genel ve özel olmak üzere ikiye ayrılır.⁶⁵

Genel şart, kuruluş (in'ikad) şartlarının bütün özelliklerini taşımaktadır başka bir ifadeyle kuruluş şartlarının tümüdür.⁶⁶ Özel şart ise kısımlara ayrılır. Birincisi mebi ve semenin iki taraf arasında anlaşmazlık çıkarmayacak şekilde biliniyor olması gerekir.⁶⁷ İkincisi satım akdinin belli bir zamanla sınırlandırılmaması gerekir. Üçüncüsü satım akdinin bir faydası olması gerekir. Dördüncüsü akdin gerektirmediği, örfte görülmeyen

⁵⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 539.

⁶⁰ Zuhaylî, *a.g.e.*, V, 86.

⁶¹ Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 542.; İbn Abidin, Muhammed Emin bin Ömer bin Abdilaziz, İbn Âbidîn, *Hâsiyet-u Reddi'l-Muhtâr ale'd- Dürri'l- Muhtâr Serh-i TenVîri'l-Ebsâr*, İstanbul, 1985, VII, 15.; Bilmen, *a.g.e.*, VI, 28.

⁶² Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 549.; İbn Abidin, *a.g.e.*, VII, 15.

⁶³ Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 569.; İbn Abidin, *a.g.e.*, VII, 15.

⁶⁴ Ali el-Hafif, *a.g.e.*, s.558; Zuhaylî, *a.g.e.*, V, 254.

⁶⁵ Zuhaylî, *a.g.e.*, V, 254.

⁶⁶ Zuhaylî, *a.g.e.*, V, 254.

⁶⁷ Zuhaylî, *a.g.e.*, V, 255.

ve taraflardan her hangi birine ilave fayda sağlayan vb. gibi ifsat edici Şartların öne sürülmemesi gerekir.⁶⁸

1.4.3. Yürürlük/İşlerlik (Nefaz) Şartı

Akdin kurulmasıyla birlikte hemen işlerlik kazanması ve sonuç doğurması için gerekli olan şartlardır.⁶⁹ Akdin nafiz olabilmesi iki şart aranır. Birincisi mebi satıcının kendisinin veya üzerinde velayet hakkı bulunan kimsenin malı olmalıdır.⁷⁰ İkincisi mebi de satıcıdan başkasının hakkı bulunmamalıdır.⁷¹

1.4.4. Bağlayıcılık (Lüzum) Şartı

Akid bağlayıcı olduğundan her iki taraf için de geçerli olmak üzere tek taraflı feshedilmesinin mümkün olmaması için gereken şartlardır.⁷² Dolayısıyla akdin bağlayıcı olmasında tek bir şart aranır: O da satışı yapılacak malın muhayyerlikten uzak olmasıdır.⁷³

1.5. ALIŞVERİŞTE KAR SINIRI

Ticarette maksat; insanlara hizmetle beraber, o işten bir şey elde etmek ve kar sağlamaktır. Yalnız bu karın aşırı olmaması gerekir. Genel olarak İslam dini, ticarette belirli bir kar haddi koymamakla birlikte kar oranı satılan malların özelliklerine ve cinsine göre değişir; Bazı mallarda düşük bir kar haddi yeterlidir. Bazı mallarda ise bu oran normal bir şekilde belirlenmesi örneğin toptan satın alınmış mallarda ve diğeri çok yüksek olan mallarda ise kar haddi normal tutulur. Perakende satışlarda ve bozulma ihtimali olmayan mallarda kar oranı yüksek olur.⁷⁴

İslam dininde kar etme oranları şartlara göre değişir. Bahsettiğimiz kar oranı her şeyden önce bir vicdan işidir. İslam dininde Müslüman din kardeşini aldatmaz onu kendisi gibi düşünür. Bu durum alışverişte de aynıdır. İslam dini alışverişte kâr

⁶⁸ Zuhaylî, *a.g.e*, V,255.

⁶⁹ Erdoğan, *a.g.e*, s.450

⁷⁰ Kâsânî, *a.g.e*, VI, 573.; İbn Abidin, *a.g.e*, VII, 15.; Zuhaylî, *a.g.e*, V, 255.

⁷¹ Zuhaylî, *a.g.e*, V, 256.; Ali el-Hafif, *a.g.e*, s.543

⁷² Yunus Apaydın, “Lüzum”, *DİA*, Ankara, 2003, XXVII, 260.

⁷³ Zuhaylî, *a.g.e*, V, 255.

⁷⁴ Kâsânî, *Bedâi'*, V, 129.

konusunda hiçbir sınırlama koymamıştır derken, hiçbir şekilde müdahale edilmez manası çıkartılmaz. Devletin lüzum gördüğü malların cinsine göre belli bir kâr oranı koyar ve buna uymayanları da cezalandırır.⁷⁵

1.6. ALIŞVERİŞİN ÇEŞİTLERİ

1.6.1. Sahih Olup Olmama Bakımdan Alışveriş Çeşitleri

1- Nafız: Geçerli satış anlamına gelir.⁷⁶ Başkasının hakkı karışmayan sadece satıcıya ait bir satıştır. Yani malı satan kişi sattığı malın bedeline, malı satın alan kişi de aldığı mala hemen sahip olur.⁷⁷ Bey’i nafız kendi arasında lazım ve gayri lazım olmak üzere iki çeşide ayrılır. Kendisinde muhayyerlik olan akitler gayri lazım, böyle olmayan akitler ise lazım olur.⁷⁸

2- Mevkuf: Üzerine başkasının hakkı varsa geçerli olması o şahsın iznine bağlı olan satıştır.⁷⁹ Mevkuf akitler hükmü itibariyle dondurulmuş akitlerdir.⁸⁰

3- Fasid: Normalde sahih olan bey, vasfi bakımdan sahih olmayan satıştır.⁸¹ Vasfindan kasıt, temyiz ve rıza unsuruna bağlı ikrahın bulunmaması, mevzu unsuruna bağlı teslimde zararın ve gararın bulunmaması ve teamüle elverişli olma unsuru bakımından fasit ve ribanın bulunmamasıdır.⁸²

4- Batıl: Şahsın kendisinde akitleşme şartlarının tamamı veya bir kısmı bulunmadığı için sahih olmayan satıştır.⁸³ Örneğin: Ev satan kişinin müşterisine senede bir ay evde oturmamasını şart koşması veya araba satanın satın alan kişiye filanca yere gitmemesini müşteriye şart koşması gibi...⁸⁴

⁷⁵ Genel bilgi için bkz. Hamdi Döndüren, *İslam Hukukuna Göre Alım-Satımda Kâr Hadleri*, İnce Yay, Balıkesir, 1984.

⁷⁶ Erdoğan, *a.g.e*, s.450

⁷⁷ Heyet *Fetâvâ-i Hindiyeye*, V, 89.

⁷⁸ Çeker, *a.g.e*, s.100

⁷⁹ Heyet *Fetâvâ-i Hindiyeye*, V, 89.; Çeker, *a.g.e*, s.100

⁸⁰ Çeker, *a.g.e*, s.100

⁸¹ Heyet *Fetâvâ-i Hindiyeye*, V, 89.; İlhan Kutluer, “fesad” *DİA*, İstanbul, 1995, XII, 421.

⁸² Karaman, *a.g.e*, II, 261.

⁸³ Heyet *Fetâvâ-i Hindiyeye*, V, 89.

⁸⁴ Zuhaylî, *a.g.e*, V, 155.

5- Münakid: Akdin aslını kendinde bulunduran alışveriştir.⁸⁵ Akitlerin kurucu şartları diyebileceğimiz bazı şartlar vardır ki bunlara inikad şartları denir. İşte bu şartları taşıyan bey akdi münakddir.

6- Batt: Kesinlik kazanmış sahih bir akittir. Nâfizle aynı manayı ifade eder.⁸⁶

1.6.2. İki Bedelin Özellikleri Bakımından Alışveriş Çeşitleri

1- Mukayada (Trampa): Malı karşılıklı değiştirmek anlamına gelen mukayada aynın ayn olarak da geçer.⁸⁷ Başka bir ifadeyle satın alan malını, malı satın alanda bedelini teslim eder.⁸⁸ Mecellede ise “*Bey-i mukayada, aynı ayna yani gayr-i eznağdeyn malı mala mübadele etmektir ki, lisan-ı Türkide trampa denilir*”⁸⁹ şeklinde tanımlanmıştır.

2- Sarf: Lügatte değiştirmek anlamına gelen sarf, paranın para ile değiştirilmesidir.⁹⁰ Para bozmakta bir sarf akdidir. Sarf akdinde alışverişin peşin olması gerekmektedir. Peşin olmasına engel olacak her türlü şarttan da uzak durulması gerekmektedir. Bu akitte, iki tarafın değiştirdikleri nakitleri henüz kabzetmeden üzerine tasarrufta bulunamazlar.⁹¹

3- Telcie: Bir hileye başvurarak aslında satılmayacak bir malı zahiren satmak veya dışarı karşı gizlice satıldığı fiyatından daha değişik bir fiyat ilan edilmekle yapılan alışveriştir. Dışarıya karşı değişik olarak ilan edilen mehirler de bu kabildendir, hüküm hakkında ihtilaf edilmiştir.⁹²

4- Vefaen Bey: Kârla veya haklı veya haksız kazançla doğrudan doğruya veya dolaylı şekilde yapılan bir alışveriş çeşididir. Terim olarak ise, bir malı satış bedelini

⁸⁵ Çeker, *a.g.e.*, s.97

⁸⁶ Ayhan Ak, *İslam Hukuku II*, s.5; Çeker, *a.g.e.*, s.97

⁸⁷ Hayrettin Karaman, “Ayn”, *DİA*, İstanbul, 1991, IV, 257-258.

⁸⁸ Heyet *Fetâvâ-i Hindiyeye*, V, 90.

⁸⁹ Mecelle, Md. 122

⁹⁰ Mevsilî, *a.g.e.*, II, 276.; Mergînânî, *a.g.e.*, III, 1037.

⁹¹ Mevsilî, *a.g.e.*, II, 277.; Mergînânî, *a.g.e.*, III, 1037.

⁹² Mevsilî, *a.g.e.*, II, 21.; Çeker, *a.g.e.*, s.97

iade edince geri almak üzere bir kimseye para veya borç karşılığında geçici olarak satmaktır.⁹³ Satıcının “bu malı satıyorum, ama aldığım bedeli sana iade ettiğim an mal yine benimdir” diyerek yaptığı alışveriştir.⁹⁴

5- Bey’bi’l İstiğlal: Vefaen bey’a şeklen benzemektedir. Satıcının “bu malı benden satın aldıktan sonra bana kiraya vermen şartıyla sana sattım” diyerek karşılıklı yaptığı alışveriştir.⁹⁵

6- Mutlak: Para karşılığında mal satın alma alışverişidir. Tatbikatta en çok bu şekilde alışveriş yapılır.⁹⁶

7- Selem: Para peşin mal veresiye şeklinde yapılan alışveriştir.⁹⁷

8- İstisna: Sanatkâra bir eşya yaptırarak onu satın alma şeklindeki alışveriştir.⁹⁸

1.6.3. Maliyet Bakımından Alışveriş Çeşitleri

1- Müsaveme: İki tarafın pazarlık yaparak maliyet ve karı zikretmeksizin yaptıkları alışveriştir.⁹⁹ Serbest pazarlık yapılarak yapılan bir satıştır. Satışlarda en çok uygulanan yol budur.¹⁰⁰ İslam hukukunda alışveriş denilince en çok akla gelen pazarlıkla (müsaveme) satıştır.

2- Murabaha: Maliyeti üzerine kar ekleyerek ve bunları müşteriye söyleyerek yapılan alışveriştir.¹⁰¹ Satıcının “ben malı 100 TL’ye aldım 50 TL kar koyup 150 TL’ye sana satıyorum” diyerek yaptığı alışveriş gibi.

⁹³ Mevsilî, *a.g.e*, II, 28.; Bilmen, *a.g.e*, VI, 126-127.

⁹⁴ Mecelle, Md.118; İbn Abidin, *a.g.e*, IV, 146.

⁹⁵ İbn Abidin, *a.g.e*, IV, 248.; Bilmen, *a.g.e*, VI, 26.; Çeker, *a.g.e*, s.98

⁹⁶ Çeker, *a.g.e*, s.99

⁹⁷ Zuhaylî, *a.g.e*, V, s.436; Çeker, *a.g.e*, s.99

⁹⁸ Çeker, *a.g.e*, s.99

⁹⁹ Mecelle, Md.298; Çeker, *a.g.e*, s.96

¹⁰⁰ Heyet *Fetâvâ-i Hindiyeye*, V, 90.

¹⁰¹ Kâsânî, *a.g.e*, V, 220-225.; Çeker, *a.g.e*, s.97

3- Tavliye: Maliyete satıştır. Bu tür alışverişte tüccar örfü ölçü alınarak, satılan mal için yapılan masraflar da malın fiyatına ilave edilir.¹⁰² Bu satış türü güvene dayalı olup satıcının güvenine dayanılarak yapılır. Alış fiyatı veya maliyeti için her hangi bir delil sorulmadığı gibi yemin teklifinde de bulunulmaz.¹⁰³

4- Vadia: Bir kimse elinde mevcut malı kendisine kaç mail olduğunu söyleyerek, o malı zararına satmaktır.¹⁰⁴ Özellikle günümüzde mevsimin sonuna doğru ve dükkân tasfiyelerinde başvurulmuş bir satıştır. Satan kişinin söylediği fiyatlarda yalancı olamaması gerekir. Satıcının yalanı ortaya çıkarsa alıcı verdiği fazla miktarı geri talep edebilir.¹⁰⁵

5- İşrak: Malın bir kısmını maliyete bir kısmını kar ekleyerek satmaktır.¹⁰⁶

¹⁰² Mevsilî, *a.g.e*, II, 262.; el- Hafif, *a.g.e*, s.570; Zuhaylî, *a.g.e*, V, 437.; Çeker, *a.g.e*, s.97

¹⁰³ Abdurrahmanov, *a.g.e*, s.66

¹⁰⁴ Mevsilî, *a.g.e*, II, 28.; Kâsânî, *a.g.e*, VII, 189.

¹⁰⁵ Çeker, *a.g.e*, s.97; Zuhaylî, *a.g.e*, V, 437.

¹⁰⁶ Kâsânî, *a.g.e*, V, 226.; Çeker, *a.g.e*, 97.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA VEKÂLET

2.1.VEKÂLETİN TANIMI

Vekâlet kelimesi Arap dilinde: “Korumak, bir kimsenin, başka bir kimseyi, kendi yerine koyması ve tasarruflarını belirlemesidir.”¹⁰⁷ Ayrıca, “Kendi işini göremeyen birinin, bu işini, yeterliliğine güvendiği bir başkasına vermesi”¹⁰⁸ anlamlarına gelir.

V-K-L fiili, lazım olarak kullanıldığında; bitkin düşmek, anlamına gelir. Aynı fiil, müteaddi ve ila harf-icer ile kullanıldığında, bir işin yerine getirilmesi için o işi başkasına bırakmak anlamına gelir.¹⁰⁹

Vekâlet, tevkil manasında bir mastardır. Tevkil ise bir kişiyi vekil tayin etmektir.¹¹⁰

Kur’an’da: “Allah bize yeter, o ne güzel vekildir,”¹¹¹ ayette geçen “vekil” koruyucu anlamına gelmektedir. “Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et! Çünkü Allah her şeyi işitendir; her şeyi bilendir.”¹¹² Ayette geçen (vekele) kelimesinden türeyen tevekkül kelimesi, bir kişinin kendi işini Allah’a havale etmesi anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle her kim Allah’a dayanır, işini ona havale ederse Allah ona yeter. Çünkü kim bir hususta birine güvenip dayanır ve ona havale ederse ona korumayı emretmiş olur.

¹⁰⁷ Heyet, *Fetâvâ-i Hindiyîye*, VII, 157.

¹⁰⁸ İbn Manzûr, *Lisanu-l Arap*, XV 734.; Bilal Aybakan, *İslam Hukukunda Vekâlet Sözleşmesi*, Yüksek lisans Tezi, İstanbul 1990, s.11

¹⁰⁹ İbn Manzûr, *Lisanu-l Arap*, XV, 736.

¹¹⁰ İbn Manzûr, *Lisanu-l Arap*, XV, 734.

¹¹¹ Âl-i İmrân, 3/173

¹¹² Enfâl, 8/61

İslam hukukunda vekâlet, taraflar arası antlaşmadan doğan hukuki temsili bir terim olup şahsın bizzat kendisinin de yapabileceği hukuki işlem için, bir başkasını yerine yetkili kılmasıdır.¹¹³

Mecelle’ de vekâlet: “Bir kimsenin bizzat kendisinin de yapabileceği bir hukuki işlem için bir başkasını yetkili kılmasıdır.” şeklinde tanımlanır.¹¹⁴ Bu şekilde kendisine yetki verilen kimseye vekil, bu yetkiyi veren yani temsil olunan kimseye müvekkil; yetki vermeye de tevkil adı verilir.

Medeni Hukuk’ta veya Türk hukukunda, Türkiye Borçlar Kanunu md.502/1 hükmü “Vekâlet sözleşmesi, vekilin vekâlet verenin bir işini görmeyi veya işlemini yapmayı üstlendiği sözleşmedir.”¹¹⁵ Şeklinde tanımlamıştır.

Yaygın batı dillerinde ise Fransızcada, vekâlet sözcüğü karşılığında “Mandat”, Almancada “Auftrag”; İngilizcede “Deputation” veya “Proxy”; Latince de “Mandatum” sözcüğü, vekâlet karşılığında kullanılmıştır.¹¹⁶

Hanefilere göre: “Bir kimsenin, belirli bir işi başkası tarafından yapabilirliği mümkün olan tasarruflarda bir başkasını kendi yerine tayin etmesidir.”¹¹⁷ “Kişinin belli bir tasarrufta, başka birini yerine koyması veya vekil tayin etmesidir”¹¹⁸ şeklinde de tarif edilmiştir. Başka bir ifadeyle “hukuki işlem yetkisinin ve koruma işinin vekile bırakılması, bir başkasını hukuki işlem için yetkili kılmasıdır.”¹¹⁹

¹¹³ Alâeddin es-Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, Beyrut, 1984, III, 227.

¹¹⁴ Heyet, *Mecelle-i Ahkam-ı Adliye*, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1959, Md. 1449

¹¹⁵ Haluk Tandoğan, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 5. Baskı, İstanbul, 2010, II, 355.; Mustafa Alper Gümüş, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 3.Baskı, İstanbul, 2014,II, 122.; Yavuz, Cevdet/Acar, Faruk/Özen, Burak, *Borçlar Hukuku Dersleri(Özel Hükümler)*, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’na göre Güncellenmiş ve Yenilenmiş 13. baskı, İstanbul, 2014, s. 631; Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, Ankara 2014, s. 698

¹¹⁶ Aybakan, *a.g.e*, s.14

¹¹⁷ Babertî, *Şerhu-l İnyaye Alal hidaye*, 1. Baskı, el Matbaatu-l Kübra el Emiriyye Yayınevi, Mısır, 1317, VI, 100.

¹¹⁸ Babertî, *a.g.e*, VI, 100.; Aybakan *a.g.e*, s.13

¹¹⁹ Bilal Aybakan, “Vekâlet”, *DİA*, İstanbul, 2013, XLIII, 5.

Mâlikîlere göre: “İmâret ve ibâdet dışında başka bir hakka sahip kişinin, ölümünü şart koşmaksızın başkasını bu hakta kendine nâip yapmasıdır.”¹²⁰

Şâfîilere göre: “Yapılması gereken işin vekâlet veren kişinin kendisine ait olup niyabete elverişli işi hayattayken yapılması için bir başkasına kendi adına yaptırmasıdır.”¹²¹ Yine Şâfîiler göre: “Kişinin niyabet kabul eden işlerden bir veya birden fazla işini kendisi daha hayattayken bazı kelimeleri kullanarak bir başkasını görevlendirmesidir.”¹²²

Hanbelîlere göre “İşlemi geçerli olan birinin aynı durumdaki bir başkasını niyabete elverişli bir hususta belirlemesidir. Tasarrufu caiz olanın, kendisi birini niyâbete elverişli bir hususta görevli tayin etmesidir.”¹²³

2.2. VEKÂLETİN MAHİYETİ

2.2.1. Vekâlet Akdinin Caiz Olduğu Hususlar

Vekâlet, İslam dininin caiz gördüğü akittir. Bu akdin geçerliliği Kitap, sünnet ve icma ile sabittir.

Kur’an’da “Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Düzeltmek isterlerse Allah aralarımı bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.”¹²⁴ “Şimdi siz içinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin de baksın, hangisinin yiyeceği daha temiz ise size ondan erzak getirsin; ayrıca çok dikkatli davranın da sakın varlığınızı kimseye sezdirmesin.”¹²⁵ Bu ayetler vekâletin geçerliliğinin Kur’an’daki delilleridir.

¹²⁰ Abdillâh Muhammed, El- Hureşi, *Şerhu Muhtasarı Halil El- Matbaatu’l Hayriyye*, Mısır, 1308, V, 284.; Aybakan, *a.g.e*, s.14

¹²¹ eş-Şirbini, *a.g.e*, III, 217.

¹²² Mehmet Keskin, *Şâfîî Fıkhı*, diyanet İşleri Başkanlığı Yayınevi, 2019 II, 461.

¹²³ Mansur b. Yunus b. İdris el- Buhuti, *Keşşafü’l Kına’an Metni’l İkna*, Beyrut, 1982, III, 461.; Aybakan, *a.g.e*, s.14

¹²⁴ Nisâ, 35.

¹²⁵ Kahf, 19.

Hizam'ın¹²⁶ ve zekat toplama amacıyla memurları vekil tayin etmesi de vekâletin sünnetten delilidir.¹²⁷

Akli olarak düşündüğümüzde vekâletin geçerliliği mantıklıdır. Çünkü insanoğlu sosyal bir varlık olduğu için bütün işlerini bizzat kendisinin yapabilmesi imkânsızdır. Dolayısıyla insan kendisinin yapamadığı işleri bir başkasının yapması için yetki verebilir.

Bir insanın doğrudan doğruya kendisinin tasarrufta bulunabileceği her türlü işlerde vekâlette bulunması caizdir. “Kişi kendisinin yapabileceği ve geçerliliği olan bir işi bir başkasına yaptırabilir, bir başka ifadeyle vekâlet verebilir.”¹²⁸ “Buna göre alım satım, rehin, havale, daman, şirket, kefalet, vedia, müzaraa, mudaraba, müsakata, cuale, icare, karz, hibe, sulh, vasiyet, sadaka, vakıf, fesh, ibra, nikâh, talak gibi konularda vekâlet caizdir.”

Bilindiği gibi ibadetler, üç çeşide ayrılır. Bedeni, mali ve hem bedeni hem malidir. Kurban kesmek, zekât vermek gibi sadece mali yönü olan ibadetlerde vekâlet vermek caizdir. Başka bir ifadeyle bir kimse kurbanını bir başkasına vekâlet yoluyla kestirebilir ya da bir kimsenin malının zekâtını vekâletle bir başkasına verebilir. Hac gibi hem mali hem bedeni olan ibadetlerde vekâlet vermenin caiz olup olmadığı ise, müvekkilin durumuna ve kararına bağlıdır. Müvekkil hasta veya yaşlı ise yani kendisi işi yapamayacak derecede ise yerine başkasını gönderme hakkına sahiptir.¹²⁹ Mahkemede savunma ve hakları istemede vekâlet caizdir.¹³⁰

2.2.2. Vekâlet Akdinin Caiz Olmadığı Hususlar

Ebû Yusuf'a göre: Allah'ın koyduğu hadlerde, içki içme veya zina yapmada uygulanan cezalar da olduğu gibi dava açılmadan da ceza gerektiren hadlerin ispatında vekil tutmak başka bir ifadeyle vekâlet vermek caiz değildir. Hırsızlık veya kazif cezası

¹²⁶ Dâvûd, Ticaret, 28.

¹²⁷ İbn Kudâme, *a.g.e*, V, s.79

¹²⁸ Mergînânî, *a.g.e*, III, 136.

¹²⁹ İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 202.

¹³⁰ İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 203.

gibi, dava açılmaksızın, cezanın gerekmediği durumlarda vekâlet vermek caiz değildir. Ancak Ebû Hanife ve İmam Muhammed'e göre caizdir. Ebû Yusuf'a göre: kısasın ifasında ve hadlerde vekâlet vermenin caiz olmamasına kıyas ederek, ispatında da caiz değildir. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise ifa ve ispat arasında fark vardır. Sebebi ise ifade vekâlet vermenin caiz olmamasının sebebi, şüphenin ortada olduğudur.¹³¹

Şâfîlilere göre: Allah'ın koyduğu hadlerde ispata vekâlet vermek caiz değildir. Sebebi ise bunun gibi hadlerde hakkın Allah'a ait olmasıdır.¹³²

Şahitlik yapmada vekâlet vermek caiz değildir. Sebebi ise şahitlik insanın kendi gördüğünü haber vermesidir. Bu durum bir başkasında gerçekleşemez yani vekilde tahakkuk etmez. Herkesin faydalandığı mubah şeyler için, örneğin denizden balık tutmak, dağdan çölden odun ve ot toplamak, dağda av avlamak gibi konularda vekâlet verilmesi caiz değildir.

Namaz ve oruç gibi sırf bedeni şekilde yapılan ibadetlerde vekâlet caiz değildir.¹³³ İman ve adakta da vekâlet vermek caiz değildir. Sebebi ise bunlar adak adayan kişi ile alakalıdır ki bu yönüyle bedeni ibadetlere benzer.¹³⁴ Yemin etmede vekâlet vermek caiz değildir. “Yalan ve inkâr söz olduğundan zıharda, haram olduğu için gaspta, cinayet gibi ve bütün haram olan işlerde vekâlet vermek caiz değildir.”¹³⁵

Genel olarak vekâlet akdinin caiz olmadığı akitlere bakıldığında şu neticeleri çıkarabiliriz.

a- Vekâlet verilen husus, müvekkile has, ondan başkasında gerçekleşmesi mümkün değilse, bu hususlarda vekâlet vermek caiz değildir.

b- Yükümlü olan kişiye farzıayn olan ibadetlerde, sırf bedeni ise bunlarda vekâlet vermek caiz değildir.

¹³¹ Kâsânî, *a.g.e*, VI, 21.

¹³² Zuhaylî, *a.g.e*, V, 81.

¹³³ Muvaffâkuddin Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed, İbn.Kudâme, *el-Muğnî*, Mısır, Tarih yok, V, 202.

¹³⁴ İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 203.

¹³⁵ İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 205.

c- Yüklümlülüğü olan kişinin kendisinin yapmasının meşru olmadığı ve haram olan işlerde de vekâlet vermek caiz değildir.

2.3. VEKÂLETİN HUKUKİ DAYANAĞI (MEŞRUIYYETİ)

Vekâlet meşru bir akittir. Bu akdin meşruluğu kitap, sünnet ve icma ile sabittir.

2.3.1. Kitap

Kur'an-ı Kerim'de, vekâletin hukuki dayanağına delalet eden çeşitli ayetler vardır. Genellikle fakihler, vekâletin hukuki dayanağını şu ayetlere dayandırmışlardır.

1. “Şimdi siz içinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin de baksın, hangisinin yiyeceği daha temiz ise size ondan erzak getirsin”¹³⁶ bu ayette anlatıldığı gibi bir topluluk adına bir kişinin erzak satın alması için şehre gönderilmesi, bir topluluğun bir kişiyi vekil olarak tayin etmesi demektir. Veya satın alma akdine ilişkin bir vekâlet örneğidir. Fakat fıkıh kitaplarının ilgili yerlerinde bu ayet delil olarak gösterilmiş olsa bile yine de Şâfîiler “bizden önceki ümmetlerle ilgili hükümlerdir. Bizden öncekilerin şeriatlarında yer alan hükümler, bizim şeriatımızda bunu kabul eden deliller olsa bile bizim hakkımızda geçerli olmaz,”¹³⁷ derler.

2. “Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin.”¹³⁸ Hakem, iki tarafın rızası veya hâkimin tayini ile taraflar arasında anlaşmazlığa varılmamış konuları hükme bağlayan kişidir. Ayette söz konusu ümmet olduğundan, kocanın boşama hakkını kötüye kullanmak suretiyle kadını mağdur etmesi halinde aile meclisi veya toplumun devreye girmesi, tayin edecekleri hakemler aracılığı ile anlaşmazlıkları çözüme bağlaması gerekir. Karı koca arasında şiddetli bir geçimsizlik baş gösterdiği zaman ve birbirine uyum sağlayamazlarsa, durumlarını ele almaları için iki hakem tayin edilmesi zorunlu hale gelir. Bu ayet her ne kadar evli çiftlerden bahsediyorsa da vekâletin meşruluğu

¹³⁶ Kehf, 19.

¹³⁷Hatîb eş-Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtac, Minhacü't-Talibin Şerhi, Delilleriyle Büyük Şâfî Fıkhu*, ed. Taner Çakıcı, Çev. Soner Duman, İstanbul, 2009, IX, 1.

¹³⁸ Nisâ, 35.

konusunda genel bir hüküm ifade etmektedir. Bu ayet daha çok Şâfîî fıkıh kitaplarında vekâletin meşruiyeti için zikredilir.¹³⁹

3. “Sadakalar (zekât gelirleri) ancak şunlar içindir: Yoksullar, düşkünler, sadakaların toplanmasında görevli olanlar, kalpleri kazanılacak olanlar, azat edilecek köleler, borçlular, Allah yolunda (çalışanlar) ve yolda kalmışlar. İşte Allah’ın kesin buyruğu budur. Allah bilmekte ve hikmetle yönetmektedir.”¹⁴⁰ Bu ayette söz edilen “sadakaların toplanmasında görevli olanlardan” zekât toplamak amacıyla gönderilen zekât toplayıcılarıdır. Burada Allah, bir takım kimseleri zekât toplanması için görevlendirilmesini caiz kılmıştır. Bu da devlet adına toplanan zekâtı hak sahiplerine dağıtma konusunda bir vekâlet hükmündedir.

4. “Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, gözleri görecek duruma gelir; bütün ailenizi de bana getirin.” Bu ayette söz edilen “Şu benim gömleğimi götürün” cümlesi de vekâlet akdinin meşruluğuna bir delildir.

2.3.2. Sünnet

Vekâlet akdinin meşruluğunu ispatlayan sünnetteki delillere gelince bu konuda peygamberimizin bizzat tatbikatı mevcuttur; muhtelif nedenlerle başkalarına vekâlet vermiş ve ihtiyaç duyduğu birtakım işlerini bu yolla idare etmiştir.¹⁴¹ Konuyla ilgili örnek olarak şu hadisleri gösterebiliriz:

1. Hz. Muhammed (s.a.v) Urve el-Barika’ya kurbanlık bir hayvan veya bir koyun satın alması için bir dinar verdi. Urve iki koyun satın aldı. Sonra bunların birini bir dinara satıp Hz. Peygamber’e (s.a.v) bir koyun ve bir dinarla geldi. Hz. Peygamber’de alışverişinde bereket olması için ona dua etti.¹⁴² Rivayetten anlaşıldığı gibi Hz. Muhammed’in (s.a.v) kurban satın alması için görevlendirmesi bir vekâlet akdinin delilidir.

2. Cabir b. Abdullah’tan, şöyle rivayet edilmiştir: “Ben Hayber’e gitmek istediğimde Resulullah’a geldim, selam verdim ve Hayber’e gitmek istediğimi

¹³⁹ Şirbînî, *a.g.e*, II, 217.

¹⁴⁰ Tevbe, 60.

¹⁴¹ Aybakan, *a.g.e*, s.16

¹⁴² Ebû Dâvûd, Ticaret, 28.

söyledim. Bunun üzerine Resulullah da: “Vekilime uğradığında ondan on beş vesk (ürün) al, senden bir alamet isterse elini onun köprücük kemiğine koy.”¹⁴³ diye buyurdu. Bu hadiste peygamberin başkasını kendisi için vekil olarak görevlendirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu hadisten, vekil adına iş gördüğü kimseyi temsile yetkili bulunduğunu gösterir bir belgenin tanzim edilip verilmesinin gerekebileceği hükmü de çıkarılabilir.

3. Ümmü Habibe’den rivayet edildiğine göre: Kendisi, Ubeydullah b. Ca’ş’ın nikâhında bulunuyordu. Kocasını Habeşistan’da ölünce Necaşi, onu Hz. Muhammed ile evlendirdi, ona peygamber namına dört bin dirhem mehir verdi ve onu Şurahbil b. Hasene refakatinde peygambere gönderdi.¹⁴⁴ Peygamber (s.a.v) bu nikâh akdinde, Amr b. Umeyye ed-Demiri’ye vekâlet vermişti.¹⁴⁵

4. Zeyd b. Halid ve Ebû Hüreyre’nin rivayetine göre: Hz. Muhammed (s.a.v) şöyle buyurmuştur: Ey Üneys, yarın bu adamın hanımına git; eğer suçunu itiraf ederse onu recm et.¹⁴⁶ Bu hadisi şerif, devlet başkanının suçu sabit görülen bir kimseye gerekli olan had cezasını yerine getirmek üzere birini vekil tutmasının caiz olduğunu gösterir.¹⁴⁷

5. Süleyman b. Yesar’ın rivayetine göre Hz. Muhammed (s.a.v), Ebû Rafi ile Ensar’dan bir sahabeyi Mekke’ye gönderdi. Onlar, Hz. Muhammed (s.a.v) daha Medine’den bile çıkmamışken, onunla Meymune bint el-Haris’in nikâhını kıydılar.¹⁴⁸

Bu hadislerle benzer vekâletin meşruluğu konusunda daha birçok hadisler bulunmaktadır. Burada bu kadarını nakletmekle yeterli olacaktır.

Vekâlete ilişkin uygulamalara sahabe döneminde de rastlanmıştır. Ortaklık ve alışveriş konularında vekâlete sıkça başvurulmuştur. Sermaye sahibi olan özellikle Arap topluluklarında ticaretin yaygın olması için kişilerin kendi yapabileceği işleri

¹⁴³ Ebû Dâvûd, akdiye, 30.

¹⁴⁴ Ebû Dâvûd, Nikah,20

¹⁴⁵ eş-Şirbani, *a.g.e*, II, 217.; İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 87.

¹⁴⁶ Tirmizi, Hudud, 5.

¹⁴⁷ Muhammed b. Ali eş- Şevkani, *Neylü’l- Evtar Şerhu Müntekal – Ahbar*, Yay. el- Matbaatül Osmaniyye, Mısır, 1357, V, 268.

¹⁴⁸ Muvatta, hac, 22.

yapamadığı durumlarda vekâlete başvurmuşlardır. Örneğin; Hz. Ömer ve oğlu Abdullah sarraflık alanında vekâletten yararlanmışlardır. Vekâlet sözleşmesi önemli ihtiyaçların giderilmesi meselesine dayandığından eskiden beri geçerli olmuş ve bunun geçerliliği hakkında ümmet birleşmişti.

Nakledilen ayet ve hadislerin delalet ettiği vekâlet akdinin meşruluğu üzerinde İslam âlimleri icma etmişlerdir. Sebebi ise Kuran'ın çağırıldığı ve Sünnetin teşvik ettiği, “Birr ve takva hususunda yardımlaşma” çeşitlerinden biridir.¹⁴⁹

İslam dini sosyal hayatımızda ve beşeri ilişkilerimizde açıklık, güven ve kolaylık ilkelerini esas aldığından, her dönem ve toplumda var olan belli bir ihtiyacın sonucu vekâlet akdi İslam'da da bir kural olarak devam ettirilmiştir. İslam fıkıhçılarının konuyla ilgili bir takım hukuki kayıt ve düzenlemeler getirmeleri, bu akdi ilişkinin düzenli, tarafsız ve sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasını ve böylece zarar, aldanma ve mağduriyetlerin önlenmesi amaçlanmıştır.¹⁵⁰

2.4. VEKÂLET HUKUKU İLE İLGİLİ MEZHEPLERİN GÖRÜŞLERİ

Mezhepler müvekkilin veya vekilin vekâlet akdinde kendi adına hareket ettiğinde, vekâlet akdinin hukuku ile ilgili bazı konularda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

2.4.1. Hanefî mezhebi

Hanefî mezhebine göre: “Vekâlet akdinin hukuku, akit sonucunda her iki tarafın akitle elde ettiği haklar vekile aittir. Bir satış akdinde satıcı olan kişi malı alan kişiden malın kıymetini isteme ve satın alan kişi için de aldığı malı talep etme hakkı

¹⁴⁹ Seyyid Sâbık, *Fıkhu's-Sünne, Ayet Ve Hadislerle İslam İlmihali Ve İslam Hukuku*, Çev. Mehmet Yılmaz, Yay. Pınar, İstanbul, 1988, IV, 123.; Zeynep Ceylan, *İslam Hukukuna Göre Hacda Vekâlet*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2011, s.7

¹⁵⁰ Ali Bardakoğlu, “Vekâlet”, *İslamda İnanç, İbadet Ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, (Ed: İbrahim Kâfi Dönmez), Gerçek Hayat Yay. İstanbul 2006, IV, 2134.; İbn Hümâm, Kemâlüddin Muhammed b. Abdi'l-Vâhid, *Serh-u Fethi'l-Kadîr*, Dâru'l-Fikr, Yay. Beyrut tsz, VII, 499. VIII, ; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, VII, 269.; Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl, *Kitâbu'l- Mabsût, Dâru'l-Ma'rife*, Beyrut tsz., XIX, 2.; Sirâzî, *a.g.e.*, I, 348.; Sirbinî, *a.g.e.*, II, 217.; Hüseyin Tetik, *İslam Hukukunda Yetkisiz Temsil*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2010, s.21

vardır. Söz konusu satım akdi vekâletle gerçekleşmiş ise satan kişiden malı alan kişiden de bedelini isteme hakkı vekile mahsustur.”¹⁵¹

Bilindiği gibi İslam hukukunda alışveriş akdinde taraflardan birisi alan diğeri ise satandır. “Vekil, satın alması veya satması için tayin edilmişse, malı satan veya malı alan kişi müvekkilden sattığı malın bedelini veya aldığı malı isteyemez. Sebebi ise burada borçlu olan vekildir. Vekil, müvekkilden malının bedelini almamış olsa bile bunu vekilin kendisi ödemeye mecburdur. Ancak müvekkil malın kıymetini ödemediği takdirde vekil malı kendi elinde tutabilir.”¹⁵²

Vekil satın aldığı şeyin bedelini müvekkilinden satıcıya teslim etmek için alır veya satıcıdan malı müvekkile teslim etmek için alır. Söz konusu vekilin elindeki mal ve bedel onun elinde bulunduğu sürece emanet hükmüne girer.¹⁵³

Satın almada malı üçüncü şahıstan isteyecek kişi de yine vekildir. “Ancak satan kişi isterse malı kendi isteğiyle müvekkile teslim edebilir.”¹⁵⁴

Müvekkil bir şeyi satmak üzere vekile vekâlet vermişse; satılan şeyin kıymeti muhataptan yani satın alan kişiden isteme hakkı vekile aittir. Vekâlet veren kişi malı satın alan kişiden malın bedelini isteme hakkı yoktur. Ancak malı alan kişi kendi isteğiyle satın alınmış malın bedelini müvekkile verse daha muteberdir. Vekâlet veren kişi, satın alan kişi borçtan ibrası da geçerlidir.¹⁵⁵ Vekâlet üzerinden satma işlemlerinde satın alan kişi, malı ancak vekil olan kişiden isteyebilir.¹⁵⁶

Görüldüğü gibi Hanefî mezhebi, vekâlet akdinin hukukunu vekile bağlamakla üçüncü şahısları korumaktadır. Örneğin: “Müvekkilin, vekâletin hukukunu vekile

¹⁵¹ Tetik, *a.g.e.*, s.25

¹⁵² Zeynüddin b. İbrahim b. Muhammed, İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Râik fî Şerh-i Kenzi'd- Dekâik*, Beyrut, 1993, VII, 15.; Tetik, *a.g.e.*, s.25

¹⁵³ Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 34.

¹⁵⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 33.

¹⁵⁵ Fahrüddin Osman b. Ali, Zeyleî, *Tebyînu'l-Hakâik Serh-u Kenzi'd-Dekâik*, Dâru'l- Marife, Yay, Mısır, 1897, IV, 257.; Tetik, *a.g.e.*, s.26

¹⁵⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 33.; Tetik, *a.g.e.*, s.25

bağlamama şartı hükümsüzdür. Sebebi müvekkil, üçüncü şahıs vekil ile akit yaparken onun vekil olduğunu bilmemesidir.”¹⁵⁷

Ayrıca: “Vekil olan kişi mahcur ise vekâletin hukuku vekâlet veren kişiye aittir.”¹⁵⁸ Ancak vekâlet veren kişi mahcur ise vekâlet akdinin hukuku vekil olan kişininindir¹⁵⁹

2.4.2. Mâlikî Mezhebi

Mâlikîlere göre: Vekâlet akdinin hukuku vekile aittir. Hanefîlerde olduğu gibi bir satış akdinde satıcı olan kişi malı alan kişiden malın kıymetini isteme ve satın alan kişi için de aldığı malı talep etme hakkı vardır.¹⁶⁰ Bu konuda Mâlikîlerin Hanefîlerden farkı şöyledir: Vekil sattığı malın bedelini müşteriden almazsa o zaman vekilin kendisi müvekkile malın bedelini ödemek zorundadır. Satın almaya vekil olan şahsın da durumu yine böyledir.¹⁶¹

Yine Mâlikîlere göre vekil, vekâlet akdinden doğan borçlardan iki şekilde kurtulabilir: Birincisi, vekilin, üçüncü şahsa herhangi bir yükümlülük yüklenmeyeceğini bildirmesi. Böylelikle malı satın alan şahıs, satılan malın kıymetini almak için müvekkile başvurur. İkincisi ise, karşı tarafın yani üçüncü şahıs vekâletten haberdar olması. Ancak eğer umumi bir vekil tutulmuşsa karşı taraf hem vekili hem müvekkili muhatap alabilir.¹⁶²

2.4.3. Şâfiî Mezhebi

Şâfiîlere göre: Vekâlet akdinin hükmü, başka bir ifadeyle akdi yapan iki tarafın kastettiği netice ve hukuku vekâlet verene yani müvekkile aittir. Nedeni ise Şâfiîlere göre akdin hukuku, akdi yapan iki tarafın kastettiği neticeye bağlıdır. Vekâlet

¹⁵⁷ İbn Âbidîn, *a.g.e*, VII, 286.; İbn Nüceym, *a.g.e*, VII, 148.; Tetik, *a.g.e*, s.26

¹⁵⁸ Muhammed b. Ahmed es- Serahsî, *el-Mebcut*, Çağrı yay, İstanbul, 1983, XIX, s.45; Kâsânî, *a.g.e*, VI, 34.; İbn Âbidîn, *a.g.e*, VII, 513.

¹⁵⁹ Kâsânî, *a.g.e*, VI, 153.; Tetik, *a.g.e*, s.26

¹⁶⁰ Kâsânî, *a.g.e*, VI, 33.

¹⁶¹ Tetik, *a.g.e*, s.26

¹⁶² ed-Dusûkî, Muhammed b. Ahmed, *Hâsiye ale's-Serhi'l-Kebîr li'd-Derdir alâ Muhtasar-ı Halîl*, Mısır, 1910, III, 381.; Tetik, *a.g.e*, s.27

konusunda da akdın hükmü vekâlet veren kişiye ait olduğundan akdın hukuku da vekâlet veren kişiye mahsustur.¹⁶³

Ancak satın alma konusunda, karşı taraf bedeli isteme konusunda müvekkile başvurabileceği gibi vekile de başvurabilir. Dolayısıyla bu hükümle karşıdaki şahsın yani üçüncü kişinin hakkı kısmen olsa da korunmuş olmaktadır.¹⁶⁴

2.4.4. Hanbelî Mezhebi

Hanbelî mezhebi de bu konuda Şâfiî mezhebi ile aynı görüştedir.¹⁶⁵ Başka bir ifadeyle vekâlet akdinin hukuku, vekâlet akdinin hükmüne bağlıdır. Vekâlet konusunda akdın hükmü müvekkile ait olduğundan akdın hukuku da müvekkile aittir.

2.5. VEKÂLETİN HÜKMÜ

Vekâlet akdi, bağlayıcı olmayan gayrı lazım bir akittir.¹⁶⁶ Başka bir ifadeyle karşı tarafın rızası olmaksızın aktin tek taraflı fesh edilmesidir. Bu her iki taraf için geçerlidir. Dolayısıyla hem müvekkil, hem de vekil istediği zaman vekâlet akdini sonlandırabilirler. Vekil, vekil olarak yapacağı iş için zorlanamaz. Ancak eğer vekâlet ücret karşılığı ise o zaman vekil yapacağı iş için zorlanır.¹⁶⁷

Vekil, vekil kılındığı konuda tasarruf yetkisine sahiptir. Müvekkil vekile vekâleti verirken vekile yapacağı iş hakkında bazı kısıtlamalar getirirse vekil bu kısıtlamalar dışına çıkamaz. Örneğin müvekkil vekile bir mal alması için malın cinsini, bedelini ve özelliklerini bildirerek vekâlet verdiği zaman vekilin bu özellikler dışına çıkması caiz değildir. Müvekkil ne dediyse onu yapmak zorundadır. Aksi takdirde vekâlet bozulmuş olur.¹⁶⁸ Eğer müvekkil vekilin tasarruflarına her hangi bir sınırlama

¹⁶³ Remlî, Semsuddîn, Muhammed b. Ahmed, *Nihâyetü'l-Muhtâc*, el- Mektebetü'l-İslamiyye, yay, Mısır, 1967, V, 51.; eş Şîrâzî, *a.g.e*, I, 353.; Tetik, *a.g.e*, s.27

¹⁶⁴ Abdurrezzak, Senhûrî, *Mesâdiru'l-Hak fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Dâr-u İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, yay, Beyrut, 1953-1954, V, 179.; Tetik, *a.g.e*, s.27

¹⁶⁵ İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 93.; Tetik, *a.g.e*, s.27

¹⁶⁶ Aybakan, *a.g.e*, s.40

¹⁶⁷ Ali Haydar Efendi, *a.g.e*, Md. 1504, 1512.

¹⁶⁸ Kâsânî, *a.g.e*, VI, 27.

getirmeden serbest bir şekilde vekâlet verdiyse o zaman vekil istediğini yapmakta serbesttir.

Vekil, vekâleti veren kişinin emrine uymaması durumunda, vekilin yaptığı tasarruflar vekâleti veren kişinin menfaatine ise caizdir ve vekâleti veren kişi adına geçerlidir. Ama vekilin yaptığı tasarruflar vekâleti veren kişinin zararına olursa bu durumda vekilin kendi adına geçerli olur.¹⁶⁹

Vekâlet akdi kurulunca taraflar arasında yani müvekkil ve vekil arasında hukuki bir ilişki meydana gelir daha özel bir şekilde söylemek gerekirse bir borç münasebeti kurulmuş olur. Bundan sonra yapılacak iş tarafların üstlendikleri borçları ifa etmesidir. Vekâlette esaslı borç, vekilin üstlendiği iş görme borcudur. Vekilin üstlendiği bu borç, bir sonuçlandırma borcu değil, gerekli özeni gösterme borcudur. Ama bu borcun neyden ibaret olduğunun tespit edilmesi gerekir.¹⁷⁰

Vekâlet caiz ve meşru bir akit olduğu için vekâlette aslolan şey mubah olmasıdır. Vekâlet, mendup işin yapılmasına yardımcı olmak için yapıldığında mendup, mekruh bir işin yapılmasına yardımcı olmak için yapılırsa mekruh, içki satın almak ve faiz muamelesi yapmak gibi haram işlerin yapılmasına yardımcı olmak için yapılırsa haram olur. Müvekkili zarardan kurtarmak için yapılırsa vacip olur. Örneğin yiyecek satın alamayan müvekkil, kendisine o yemeği satın alması için bir vekil tutarsa, bu durumda vekâlet vacip durumuna düşer.¹⁷¹

¹⁶⁹ Aybakan, *a.g.e.*, s.44

¹⁷⁰ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul, 1982, II, 427.; Aybakan, *a.g.e.*, s.49

¹⁷¹ Keskin, *a.g.e.*, II, 463.

2.6. VEKÂLETİN RÜKÜNLERİ

Vekâletin rükünleri dört kısımdan oluşur:¹⁷²

1. Müvekkil
2. Vekil
3. Vekâlet akdinin sığası
4. Vekâlet konusu olan iş

2.6.1. Müvekkil

Müvekkil; vekâlet veren kişi, bazı işlerini kendi yerine yapması için o işi bir başkasına benim yerime yap diyen kişidir. Böyle bir durumda müvekkilin vekâlet verme hususunda hangi şartlar gerektiğini ele alalım.

Vekâlet verenin ehliyeti ile akit konusu tasarruf arasında tam bir paralellik mevcut olması gerekir. Böylece vekâlet veren kişide bulunması gereken ehliyet, vekâlet konusu tasarrufun yapılabilmesi için aranan ehliyet olacaktır. Vekâlet veren kişi hangi tasarrufta ehil ise ancak o tasarrufta başkasına vekâlet verebilir.¹⁷³

Fakihler; kadının hazır bulunmayan erkeğin ve hastanın bizzat kendi adına yapabildikleri tasarruflarda başkalarını vekil tutabileceklerine hemfikirdirler. Fakat hazır bulunan ve hasta olmayan erkeğin vekil tutmasına ihtilaf etmişlerdir.¹⁷⁴ Mezhep imamlarının görüşleri şöyledir. “İmam Mâlik ile İmam Şâfî caizdir¹⁷⁵ demişlerse de, Ebû Hanife, erkek olsun, kadın olsun, hasta olmayan bir kimsenin hazır bulunduğu bir işte vekil tutması caiz değildir. Ancak, eğer kadın dışarı çıkmak ihtiyacında değilse vekil tutabilir”¹⁷⁶ demiştir.

¹⁷² İbn Rüşd Kadı Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüşd El-Hafid, *Bidayetü'l-Müctehid Ve Nihayetü'l-Muktesid*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1991, IV, 49.

¹⁷³ İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 87.; Kâsânî, *a.g.e*, VI, 20.

¹⁷⁴ İbn Rüşd, *a.g.e*, IV, 49.; Ceylan, *a.g.e*, s.9

¹⁷⁵ Şirbînî, *a.g.e*, II, 217.

¹⁷⁶ İbn Rüşd, *a.g.e*, IV, 49.

2.6.2. Vekil

Vekil, başkası tarafından işi yapması için tayin edilen veya işi üstlenen kişidir. Ancak vekil olduğu işte, işi yapabilme yetkisine sahip olma durumunda olması şarttır. Vekilin şartlarından biri de; vekilin, tutulduğu işi yapmaktan şeriatça men edilmemiş olması gerekmektedir.

Mezheplere göre vekil olabilmek için kişinin bazı şartları taşıması gerekmektedir. Hanefîlere göre vekil olabilmek için, vekilin mümeyyiz olmasını yeterli görmüşlerdir.¹⁷⁷ Fakat bununla birlikte o, kendi malında faydasına olacak şekilde tasarrufta bulunmadığından malını korumak amacıyla hacr altına alınır.¹⁷⁸ Ayrıca böyle bir durumdaki vekili korumak amacıyla onun yaptığı hukuki işlemlerden doğan hak ve borçlar vekâlet verene ait olur.¹⁷⁹

Şâfîiler ve Hanbelîler ise müvekkilde aranan ehliyet derecesi vekilde de olması gerektiğini söylerler. Çünkü müvekkil kendisine ait haklarda tasarrufta bulunmadığından başkalarına ait haklarda da tasarrufta bulunmaması icab eder demişlerdir.¹⁸⁰

2.6.3. Vekâlet Akdinin Siğası

Vekâlet akdinin siğası icap ve kabuldür. İcap ve kabul olmadığı takdirde vekâlet akdi sahih kabul edilmez. İcap vekâlet veren kişi yani müvekkil tarafından yapılır, müvekkil kendisine ait olan bir işi bir başkasına tevdi etmesi için bu iradesini vekâlet veya bu anlama gelen bir lafızla ifade etmesi gerekir.¹⁸¹

Vekâlet akdi, feshi caiz olmayan akitlerdendir dolayısıyla bozulabilen bir akitir. Bu konuya ilerleyen aşamalarda da değineceğiz.

¹⁷⁷ Serahsî, *a.g.e*, XIX, 159.; Ebû Bekr Alauddin b. Mesud, *el-Kâsânî, Beda'iu's-sanai Fi Tertibi's- Şerai*, Darul kitabi- l İlmiyye Yay. Beyrut, 1986, VI, 20.

¹⁷⁸ İbn Kudâme, *a.g.e*, VI, 506.

¹⁷⁹ Serahsî, *a.g.e*, XIX, 159.; Kâsânî, *a.g.e*, VI, 20.

¹⁸⁰ İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 88.; Keskin *a.g.e*, II, 465.

¹⁸¹ İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 89.

2.6.4. Vekâlet Konusu Olan İş

Vekâlet konusu olan işin şartı, o işin satış, ortaklık, kefalet, vekâlet, kiralama, evlenme, boşanma, müsakat, hulu, ve sulh akitleri gibi başkası yerine yapılabilen tasarruflardan olması gerekir.¹⁸² Söz konusu tasarruf müvekkilin yetkisi dâhilinde bulunması gerekmektedir aksi takdirde kişi yetkisi dâhilinde olmayan bir işi başkasına tevdi edemez.¹⁸³

2.7. VEKÂLETİN ŞARTLARI

2.7.1. Karşılıklı İrade Beyanına İlişkin Şartlar

Vekâletin karşılıklı irade beyanına ilişkin şartlar temel olarak icab ve kabullen oluşur. Müvekkil “bir hususta bir şahsa seni vekil tayin ettim” demesi vekilinde “kabul ettim” demesiyle vekâlete dönüştürülmüş bir akid olur. Vekâlette icab ve kabullen sözlü bir şekilde olabileceği gibi yazılı da olabilmektedir.¹⁸⁴

Vekâlette sarahaten kabullen olduğu gibi delaleten de yapılması yeterlidir. Örneğin bir şahıs bir başka şahsa “bu malı satmana seni vekil tayin ettim” dediğinde şahıs da susarak yani cevap vermeyerek sonra da müvekkilin verdiği malın satımı ile ilgili girişimde bulunursa vekâleti zımnen kabul etmiş olur.¹⁸⁵

İcab ve kabul olmazsa vekâlet akdi de kurulmuş olmaz. İcab sonrasında eğer vekil kabullen reddederse icabın hükmü kalmaz geçersiz olur.¹⁸⁶ Örneğin müvekkil, şu arabamın satılması için sana vekâlet verdim” dediğinde, muhatap olan şahıs da “kabul etmiyorum” demesi halinde vekâlet aktı geçersiz olur. Dolayısıyla vekilin bu konu üzerinde hakkı kalmaz. Arabayı satacak olursa usulsüz satmış olur. Sahibi malın iznini yenilemedikçe geçerli sayılmaz.

¹⁸² İbn Rüşd, *a.g.e*, IV, 50.

¹⁸³ “Vekâlet” <https://islamansiklopedisi.org.tr/vekalet> (16,01,2020)

¹⁸⁴ Şirbînî, *a.g.e*, II, 222.; İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 84.; Kâsânî, *a.g.e*, VI, 21.

¹⁸⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslamiyye Ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul. VI, 312.

¹⁸⁶ Kâsânî, *a.g.e*, VI, 20.

2.7.2. Taraflarına İlişkin Şartlar

Vekâlet akdinin sahih olması için akdi yapan taraflarda bir takım şartların bulunması gerekir. Vekâlet şartları tamamlanmadıkça sahih olmaz, bu şartların bir kısmı müvekkile, bir kısmı vekile, bir kısmı da vekâlet edilen şeye aittir.

2.7.2.1. Müvekkilin Şartları

“Müvekkilin, vekil tayin ettiği şeyde mutlak tasarrufa sahip olması şarttır.”¹⁸⁷ Söz konusu olan fiili bizzat yapması için mümeyyiz bir kişiliği olması vekâletin geçerliliği için esastır. Başka bir ifadeyle kişinin akli dengesi yerinde olması, tasarruf yetkisine haiz olması veya mümeyyiz olması gerekir. Bunların tam tersi bir kişi söz konusu gayrı mümeyyiz, akli dengesi yerinde olamayanın yapacağı iş için bir başkasına vekâlet vermesi geçersizdir. Çünkü bu şahısların kendisine ait olan malların üzerine tasarruf yetkisi yoktur. Tasarruf yetkisine sahip olmayan bir şahıs bir başkasına da tasarruf yapması için vekâlet veremez. Sadece mümeyyiz olan bir çocuğunda ticaret yapabilmesi veya vekâlette bulunabilmesi için velisinden icazet alması gerekir. Mümeyyiz olan çocuğun, velisinin icazeti olduğu halde zarar doğuracağı bir vekâlette veya tasarrufta bulunursa bu geçersiz olur.¹⁸⁸

Diğer taraftan mümeyyiz kişinin de bizatihi sahip olmadığı sadak, boşama ve buna benzer mümeyyiz kendisine mutlak bir şekilde zararı olan tasarruflar için vekâlet vermesi caiz değildir.¹⁸⁹

Mümeyyiz kişinin mutlak menfaati olan tasarruflarda vekâlet vermesi caizdir. Kar ve zarar arasında kalan mümeyyiz icra ve alışveriş gibi tasarruflara gelince, mümeyyiz olan kişi ticaret yapmada izni varsa bu konuda vekâlet vermesi caizdir. Başka bir ifadeyle tam olarak yapacağı işe ehil olması gerekir.¹⁹⁰

Müvekkil, kendi veya bir başkasının adına yapabileceği fiillerin tasarrufunda başka bir şahsı vekil tayin edebilir. Fakat yemin etme veya borçlanma hususlarında

¹⁸⁷ Kadı Ebû Şuca' eş-Şâfi, *Delilleriyle Büyük Şâfi İlmihali, Gâyetü'l-İhtisar Ve Tercümesi*, Çev. Nizamettin Ersöz, Ravza Yay. İstanbul, 1997, s.338

¹⁸⁸ Bilmen, *a.g.e*, VI, 316.

¹⁸⁹ Kâsânî, *a.g.e*, VI, 20.

¹⁹⁰ Kâsânî, *a.g.e*, VI, 20.

vekil tayin edemez.¹⁹¹ Müvekkil, kendisinin yapamadığı bir şeye başkasını vekil tayin edemez. Başka bir ifadeyle müvekkilin kendisinin sahip olmadığı bir işe bir başkası da sahip olamaz.

Mezhepler açısından bakılınca akdi yapan iki taraf olduğundan, müvekkilin nerede olduğu, ne durumda bulunduğu bilinmeyen, göz önünde olmayan, hazır bulunmayan başka bir ifadeyle gaip olması, kadın veya hasta olması durumunda tasarruf yapması ittifakla caizdir. Ebû Hanife hariç diğer mezheplere (Hanefî, Şâfiî, Hanbelî, Mâlikîler) göre müvekkilin sağlıklı ve hazır olması halinde de ittifakla caizdir.¹⁹²

Şâfiîler, mutlak olarak bir küçük çocuğun vekâlet vermesi caizdir olduğunu belirtir.¹⁹³ Sebebi ise çocuk daha mümeyyiz yaşını doldurmadığından doğrudan tasarrufta bulunması doğru değildir. Mâlikîler ve Hanbelîler de Şâfiîlerle aynı görüştedir.

Ebû Hanife ise, müvekkilin vekâlet verdiği malda tasarrufunun sahih olmasını şart koşmayıp sadece vekil için caiz olmasını şart koşmakla yetinmiştir.¹⁹⁴ Yine Hanefîlere göre kadının evlenme akdi için vekil tayin etmesi sahihtir. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre ise bir kadın başka bir kadını evlenmek için vekil tayin edemez. Mâlikîlere göre bu hususta erkek vekil tayin edilebilir.¹⁹⁵

2.7.2.2. Vekilin Şartları

Vekil de hemen hemen müvekkil ile aynı şartları taşımaktadır. “Vekilin akıllı olması ve ergenlik çağında olması şarttır. Malı satmanın mal almanın ne demek olduğunu bilecek ve hangi hususta aldanıp aldanmayacağı bilecek derecede olması gerekir.”¹⁹⁶

Vekilin ona işaret veya ona nispet edilerek seçilmiş olması gerekir. Seçilmiş vekilin net bir şekilde kim olduğu belli olması gerekir. “İki şahıstan birisini tayin

¹⁹¹Bilmen, *a.g.e.*, VI, 318.

¹⁹²Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 215.

¹⁹³Şîrbînî, *a.g.e.*, II, 217.

¹⁹⁴Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 215.

¹⁹⁵Ceylan, *a.g.e.*, s.13

¹⁹⁶Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 20.

etmeksizin vekil kılsa, seçilen şahsın yani vekilin kim olduğu bilinmediğinden vekâlet caiz olmaz.”¹⁹⁷

Vekilin dini, cinsiyeti ve hürriyeti bir vekil için engel değildir. Örneğin bir erkek bir kadına veya bir kadın bir erkeğe ya da Müslüman Hristiyan’a vekâlet verebilir.¹⁹⁸

Mümeyyiz olan çocuğun vekil tayin edilmesi dünya işlerini tüm yönleriyle bilen baliğ bir kimse gibi olduğundan Hanefilere göre caizdir. Onlara göre mümeyyiz olan biri irade beyanı hukuki hükümler bağlanabilecek niteliktedir.¹⁹⁹ Bu durumda olan vekil için şunları zikretmek daha da isabetli olur, kişinin vekil olması durumunda kendi hakları üzerinde değil müvekkile ait haklar üzerinde tasarrufta bulunur. Dolayısıyla vekil sıfatıyla yapacağı tasarrufların sonuçları vekâlet veren kişinin hukuki sahasında meydana gelmiş olur. Vekâlet veren kişi sözleşmenin başında vekilin yapacağı tasarrufun doğuracağı sonuçlara katlanacağına rıza gösterdiğinden vekili hala mahcur saymak anlamsız olur. “Bu durumdaki vekili korumak amacıyla, vekilin tasarrufundan doğan hak ve borçlar vekâlet veren kişiye ait olur.”²⁰⁰ Hanefiler buna şu hadisi delil gösterirler. “Ümmü Seleme'nin oğlu Amr henüz reşid olmamış iken annesini Allah Resulü ile nikâhlamıştır”²⁰¹. Yine Hanefilere göre, vekilin eğlenmesini ve şaka yapmamasını şart koşarak vekâleti maksat olarak gözetmesini şart koşmuşlardır.²⁰²

Şâfî, Hanbelî ve Mâlikîlere göre küçük çocuğun vekâleti caiz değildir. Şâfî ve Hanbelîler vekâleti veren kişide aradıkları ehliyeti vekilde de aramaktadırlar. Çünkü onlara göre kendisine ait haklarda tasarrufta bulunamayan kimsenin başkasına ait haklar üzerinde öncelikle tasarrufta bulunmaması icap eder.²⁰³ Yine Şâfîler, mümeyyiz olan

¹⁹⁷ Kâsânî, *a.g.e*, VI, 20.

¹⁹⁸ Bilmen, *a.g.e*, VI, 319.

¹⁹⁹ Serahsî, *a.g.e*, XIX, 159.; Kâsânî, *a.g.e*, IV, 20.

²⁰⁰ Serahsî, *a.g.e*, XIX, 159.; Kâsânî, *a.g.e*, IV, 20.; Şemsuddin Ahmed, Kadızâde, *Netaicül Efkar fi Keşfi'r Rümüz Ve'l Esrar Tekmiletü Fethi'l Kadir*, Yay. el Matbaatul Kübra el Emiriyye, Mısır, 1317, VI, 15.; Aybakan *a.g.e*, s.28

²⁰¹ Seyyid Sâbık, *a.g.e*, V, 123.; Zeynep Ceylan, *a.g.e*, s.13; Kâsânî, *a.g.e*, VI, 20.

²⁰² Şirbînî, *a.g.e*, II, 218.

²⁰³ İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 88.; Aybakan, *a.g.e*, s.28

küçük çocuğa eve girmek için izin verilmesi, hediyeyi sahibine ulaştırması, kurban kesmek, hac ve zekât dağıtmak gibi şeylerde vekil tayin edilmesini caiz görmüşlerdir.²⁰⁴

2.8. VEKÂLETİN KONUSU İLE İLGİLİ ŞARTLAR

1. Vekâlete Konu Olan Şeyin Vekilce Bilinmesi Lazımdır.

Meçhul olan ne olduğu belli olmayan bir şey hakkında vekâlet verilmez. Örneğin: “Bana bir arazi satın al” veya “Bir mücevher satın al” denmesi gibi vekâletler sahih olmaz. Ama “ Bana bir Hint kumaşı al” dediği zaman az meçhul olur vekâlet sahih olur.²⁰⁵

Hanbelîlere göre: cinsi belirtilmemiş bir şey için vekâlet vermek caizdir. Ama Şâfiîler için böyle bir şey söz konusu değildir. Sebebi ise Şâfiîler için böyle bir şey meçhul hükmündedir.²⁰⁶ Yine Şâfiîlere göre, alınacak malın semeninin belirtilmesi gerekir.²⁰⁷

2. Vekâlet Verdiği İş Şer’an ve Hukuken Geçerli Olmalıdır.

“Hırsızlık, gasp, başkasının malına zarar verme ve suç işleme gibi yasak olan konularda vekâlet olmaz.”²⁰⁸ Çünkü hukukça yasaklanan bu fiiller vekâlet veren tarafından işlenmez. Onun adına bir başkası da işleyemez. Vekil olan kişi de bunları serbestçe yapamaz bu yasaklar onun içinde yasaktır.

3. Vekilliğin Olabileceği Bir İş Olmalıdır.

Mesela alışveriş, emaneti sahibine verme, borç ödeme ve kira, vb. Tasarruflar vekillik kabul edip etmemesi bakımından üç çeşittir: “Bir kısmı ittifakla vekillik kabul eder. Bir kısmı ittifakla kabul etmez. Bir kısmı da failin şahsıyla yakından ilgili iş ve

²⁰⁴ Şîrâzî, *a.g.e*, I, 348.

²⁰⁵ Zuhaylî, *a.g.e*, V, 116.; Serahsî, *a.g.e*, XIX, 41.; Bilmen, *a.g.e*, VI, 334.

²⁰⁶ İbn Kudâme, V, 95.

²⁰⁷ İbn Kudâme, V, 95-96.

²⁰⁸ Ceylan, *a.g.e*, 14.

tasarruflarda niyabet ve vekâlet geçerli değildir der. Bu nevi fiiller ancak muayyen şahıstan sudûr edince geçerlidir.’’²⁰⁹

4. Aldanmanın başak bir ifadeyle gararın ileri derecede olmasını önleyecek şekilde açık ve bilindir olması gerekir. Bu görüş Şâfiilerin koştuğu bir şarttır.²¹⁰

5. Hakkında vekâlet verilen şeyin başkasından borç isteme olmaması gerekir.

Vekâlet veren şahıs her hangi bir malı nakit değil de borç almak üzere vekil tayin etse, vekilde satıcıdan “şu malı bana borç ver” deyip borç olarak alırsa oda malı vekile borç olarak verirse, o zaman bu borç müvekkilin değil de vekilin bizatihi kendisine verilmiş olur müvekkil adına geçerli olmaz. Ancak böyle bir vekâlet elçilik yoluyla geçerli olur. Örneğin “filan kişi şu kadar borç almak için beni gönderdi” demesi yeterlidir geçerli olur.²¹¹

²⁰⁹ Abdülkerim Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, Çev. Ali Şafak, Kayıhan Yay., İstanbul 2008, s. 457-458;

Ceylan, *a.g.e.*, s.14

²¹⁰ Zuhaylî, VI, 217.

²¹¹ Zuhaylî, VI, 217.

2.9. VEKÂLET ÇEŞİTLERİ

Vekâlet, vekâlete konu olan şeyler itibarıyla ve rükünleri ile şunlardır.

2.9.1. Umumi Vekâlet

Müvekkilin, kendi adına her türlü tasarrufta bulunabilmesi için yetkili bir vekil tayin kılmasıdır. Örneğin müvekkil vekile “bana istediğini veya uygun gördüğünü” “hangi evi benim için satın al” demesi gibidir.

Hanefiler ve Mâlikîlere göre, umumi vekâlet sahihtir. Sebebi vekâlet veren kişi için vekâletin sahih olduğu her hangi bir konuda vekâlet vermesi caizdir.²¹² Şâfiîler ve Hanbelîlere göre, umumi vekâlet sahih olmaktan çıkar çünkü söz konusu mevzuda vekâlette büyük ölçüde belirsizlik (garar) konusu ortaya çıkması söz konusudur.²¹³

2.9.2. Hususi Vekâlet

Müvekkilin belirli bir konuda tasarrufta bulunmasıdır. Belli bir malı satmaya vekâlet gibi. Örneğin müvekkil vekile “bana bir ev, bir mücevher, bir elbise satın al” demesi gibidir.²¹⁴

2.9.3. Mutlak Vekâlet

Her hangi bir şarta veya zamana bağlı kalmayan vekâlettir.²¹⁵ Diğer adıyla “Vekâlet-i Mürsele” olarak geçer.²¹⁶ Vekâlet mutlak olduğu takdirde mümkün olduğu kadar vekâletin mutlaklığına riayet edilmesi önemlidir. Örf veya buna benzer kayda değer bir şey olmadığı hali müstesnadır. O zaman mutlak vekâlet, mutlak vekâlet ile kayıtlanır. Örneğin müvekkil, bir binek satın almak için birisine vekâlet verse ve bunun türünü ve bedelini de belirtmesi gerekir. Örneğin bana bir at veya buna benzer bir binek satın al dese, vekil de bir ayağı sakat bir binek satın alsa, vekilin yaptığı bu satın alma

²¹² Bilmen, *a.g.e.*, VI, 312.; Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 227.

²¹³ Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 227.

²¹⁴ Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 227.

²¹⁵ Serahsî, *a.g.e.*, III, 75.; el Hureşi, *a.g.e.*, s.217

²¹⁶ Bilmen, *a.g.e.*, VI, 311.

caizdir, geçerlidir ve müvekkili bağlayıcıdır.²¹⁷ Bu çeşit vekâlet taraflar aralarında son vermedikçe devam eder.

Hanefî mezhebine göre, “seni şunun için vekil tayin ettim” diye yapılan vekâlete göre bunun hükmü: “mutlak, ıtlakı üzerine cereyan etmiş olur.” Buna göre, vekâleti üzerine alan kişinin fiyat gözetmeksizin, isterse gabnı fahiş²¹⁸ olsun, ister peşin veya veresiye olsun, hasta veya iyi olsun tasarruf yetkisi vardır.²¹⁹

2.9.4. Mukayyet Vekâlet

Mutlak vekâletin tersi olarak belirli bir şarta veya zamana kayıtlı olan vekâlete denir.²²⁰ Fakihler mukayyet vekâleti bir ay veya bir yıl gibi bir zaman ile vekâlet süresinin belirlenmesi ittifakla sahih görmüşlerdir. Sebebi ise vekâlet akdinin ihtiyaca göre yapılan bir akid olmasıdır.²²¹

Hanefî mezhebinden Ebû Yusuf’a göre, müvekkil vekili bir şarta bağlı olarak tayin edip ardından o şartı yerine getirmeden önce azlederse sahih olmaz. İmam Muhammed’e göre ise, azli sahih olur²²²

2.9.5. Muzaf Vekâlet

Belirli bir zaman sonra başlaması şart koşulan vekâlete denir. Mesela, falanca ayın dokuzundan itibaren bir işi yapmaya yükümlü kılmak, bu çeşit bir vekâlettir.²²³

2.9.6. Muallak Vekâlet

Bir şarta bağlanarak ertelenmiş veyahut başka bir zamana bırakılmış vekâlete denir.²²⁴ Örneğin “A şahıs aleyhinde dava açarsa, onunla savunmada bulunmaya vekilimsin” demek gibi.

²¹⁷ Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 227.

²¹⁸ Gabnı Fahiş: Adeten insanların hoş karşılamayacağı derecede olan büyük aldanmadır.

²¹⁹ Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 245.

²²⁰ Bilmen, *a.g.e.*, VI, 312.

²²¹ Ceylan, *a.g.e.*, s.15

²²² Heyet, *Fetâvâ-i Hindîyye*, VII, 333.

²²³ Ali Haydar, *a.g.e.*, III, 804-813.

²²⁴ Ceylan, *a.g.e.*, s.15

2.10. VEKÂLETTE ÜCRET

Vekâlet genel olarak ücretsizdir. Vekâlet ücretli veya ücretsiz olmak üzere her biri sahihtir. Tarafların üzerinde anlaştığı bedele göre karşılıklı veya karşılıksız olarak vekâlet verilebilir. Peygamber Efendimiz vekâleti ücretsiz verdiği gibi, ücretlide vekâlet vermiştir. Sahabeler 'den Urve'yi bir koyunun satın alınmasına, Üneys'i had cezasının ikamesine, Ömer ve Ebû Rafî'i nikâhın kabulüne ücretsiz olarak vekil tayin etmiştir.²²⁵

Vekâlet akdi bağlayıcı bir akit olmadığı için, vekilin onu yerine getirmesi üzerine vacip değildir. Bu bakımdan vekâlette ücret almak caiz hale gelir. Vekâletin ücret karşılığı yapılması durumunda vekil kendi üzerine aldığı işi belirli bir ölçüde tamamlama yükümlülüğü vardır. Vekâlet ücretli ise müvekkil vekiline, tayin edilen zaman bitmedikçe vekâletin bırakılmaması gerekir aksi halde ücret ödemeyeceği şartını koşması müvekkil için caizdir.²²⁶

Eğer vekâlet ücretsiz olarak yapılırsa bu yapılmış olan vekâlet vekilin müvekkile yaptığı bir iyilik olur. Vekâlet ücretli yapıldığında onun hükmü icareye dönüşmüş olur. Vekil bu ücreti, eğer dikilmiş olan bir elbise gibi teslim edilmesi mümkün olan bir elbise ise, elbiseyi müvekkiline teslim etmekle ücret almaya hak kazanmış olur. Ne zaman o elbiseyi dikilmiş bir şekilde teslim ederse o zaman ücretini alır. Eğer alışveriş veya hac konusunda vekâlet verilirse bunu yerine getirdiği takdirde vekâlet ücreti almaya hak kazanır.²²⁷

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz. Vekâlet akdinde ücret şart koşulursa ve bu şart yerine getirildiğinde vekil vekâletin ücretini almaya hak kazanır. Eğer ücret şart koşulmazsa o zaman vekilin ücret almaya hakkı yoktur.

²²⁵İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 94.; Ebû Dâvûd, akdiye,30; Ebû Dâvûd, Nikah,20

²²⁶Ceylan, *a.g.e*, s.17

²²⁷İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 85.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 213.

2.11. VEKÂLETİN SONA ERMESİ

2.11.1. Vekâletin Azil veya İstifa İle Sonra Ermesi

Vekâlet, gayrı lazım bir akid olduğundan vekâleti veren kişi istediği zaman vekilini azletme hakkına sahiptir. Vekâlet verildiği sırada azil hakkını bertaraf edecek bir şart koşulsa da yine müvekkil azil yetkisini korur. Vekil olan şahsın huzurunda yapılmış azil beyanı, hemen o an hüküm ifade eder.²²⁸ Ancak vekilin hazırda bulunmadığı zaman yapılan azlin ne zaman sonuç doğurduğu fıkıhçılar arasında ihtilaf söz konusudur.²²⁹ Baskın olan görüş ise vekil, azil haberini almadıkça azledilmiş olmaz.²³⁰ Çünkü yapılan akdin feshi niteliğindedir; fesih haberi de ancak karşı tarafa ulaştıktan sonra bir sonuç doğurur.²³¹ Ayrıca vekile haber vermeden onu azledilmiş saymak, vekilin haksız bir şekilde zarara uğraması söz konusu olur.²³² Dolayısıyla vekil, azledilmişse bile haberi yokken yaptığı tasarruflar müvekkilini bağlar.²³³

Vekil, sahip olduğu yetkiye dayanarak başkasına ait olan haklar üzerinde tasarrufta bulunabilir. Müvekkil söz konusu hakları vekile güvendiği için yetkiyi ona verir. Müvekkilin, vekile güveni kalmadığında, vekilin yapacağı her türlü işte açıkladığı iradesi müvekkilin rızasını yansıtmaktan mahrum kalacaktır. Böyle bir durumda vekili hala yetkili saymak ve müvekkile azil hakkı tanımamak, müvekkili razı olmadığı halde bir takım borçlar ve sıkıntıların altına sokma durumunda bırakacaktır. Halbuki Allah Teala, hukuki muameleleri, rıza temeline dayandırmıştır.²³⁴

İstifa kavramına gelince, vekâlet gayr-i lazım bir akid olduğundan vekil de istediği vakit vekâletten kendisini bertaraf edebilir.²³⁵ Fakat müvekkilin vekili azledemeyeceği durumlarda o da istifa edemez.²³⁶ Vekilin, hiç bir sebep yokken

²²⁸ Kâsânî, *a.g.e*, VI, 37.; Şibrîni, *a.g.e*, II, 232.; Aybakan, *a.g.e*, s.73

²²⁹ Hureşi, *a.g.e*, IV, 302.; Aybakan, *a.g.e*, s.73

²³⁰ Serahsî, *a.g.e*, XIX, 108.; Aybakan, *a.g.e*, s.73

²³¹ Kâsânî, *a.g.e*, VI, 37.; Aybakan, *a.g.e*, s.73

²³² İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 37.; Aybakan, *a.g.e*, s.73

²³³ Ali Haydar Efendi, *Dürerül Hükam Şerhu Mecalletil Ahkam*, İstanbul, 1330, III, 830.; Aybakan, *a.g.e*, s.73

²³⁴ *Nisâ*, 29.

²³⁵ Şîrâzî, *a.g.e*, I, 363.; Aybakan, *a.g.e*, s.76

²³⁶ Bilal Aybakan, *a.g.e*, s.76

taammüden vekâleti inkâr etmesi istifa sayılır. Fakat vekilin, unutkanlıktan veya vekâlet konusu malı zalim kimselerden korumak maksadıyla vekâleti inkâr etmesi halinde istifa sayılmaz.²³⁷

2.11.2. Vekâletin Taraflardan Birinin Ölümüyle Sona Ermesi

Vekâlet müvekkilin ölmesiyle son bulur.²³⁸ Çünkü müvekkilin elinde tuttuğu irade son bulur ve vekil de müvekkilin iradesinden aldığı yetkiyle iş gördüğünden vekilin de elindeki yetkisi son bulur. Vekilin bundan haberdar olmasına gerek kalmadan vekâlet son bulur.²³⁹ Çünkü müvekkilin tüm mal varlığı mirasçılara geçmiş durumundadır. Artık bu mal varlığının tasarrufu da onlara devredilmiş olur.²⁴⁰

Hanefiler ve Zahiriler dışındaki mezhepler müvekkilin ölümüyle vekâletin sona ereceği görüşündedirler.²⁴¹ Ancak Mâlikî mezhebi “mufavvad”²⁴² vekili istisna tutmuştur. Mâlikî mezhebine göre, müvekkilin ölümünden haberi olmayan mufavvad vekil, yaptığı işlemlerle varisleri bağlar.²⁴³

Vekâlet akdi, vekilin ölümü ile sona erer. Çünkü işi gören vekildir, işi görenin ölümü üzerine işin onun tarafında görülme imkanı kalmamış olur. Vekil, bu konuda bir başkasına da vasiyette bulunamaz, çünkü vekâlet hayatta olanlar arasında olan bir işlemdir.²⁴⁴

Vekil üstlendiği işi yerine getirdikten sonra işlemde doğan hak ve borçları yerine getirmeden ölürse Hanefilere göre söz konusu husus vekilin varislerine intikal eder. Varisler buna talip olmazsa o zaman bu hususta müvekkile vekâlet verebilirler. Hanefilere göre bu durumda vekil işlemde doğacak hak ve borçların sahibi konumundadır, vekilin ölümüyle varislerine geçer. Fakat Şâfîler, işlemde doğan hak

²³⁷ Aybakan, *a.g.e.*, s.77

²³⁸ Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 39.

²³⁹ Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 39. Ali Haydar Efendi, *Dürer*, III, 830.; Aybakan, *a.g.e.*, s.78

²⁴⁰ İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 128.; Aybakan, *a.g.e.*, s.77

²⁴¹ İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 123-127-128.; Aybakan, *a.g.e.*, s.78

²⁴² Bir kimse tarafından işlerin kendisine bırakılmış kişi anlamına gelir.

²⁴³ İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber, *el Kafî fî Fıkhi Ehli Medine el Mâlikî*: Tahkik Muhammed Muhammed Ahyed, 2.B, Riyad, 1980, II, 788.; Aybakan, *a.g.e.*, s.78

²⁴⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 38.; Aybakan, *a.g.e.*, s.79

ve borçların müvekkile ait olduğunu belirtmiş ve bu hususta müvekkilin, vekilin varislerinden izin almasına gerek kalmadığını belirtmişlerdir.²⁴⁵

2.11.3. Taraflardan Birinin Ehliyetini Kaybetmesi Yüzünden Sona Ermesi

Vekâlet verilirken aranan ehliyet şartı daha sonra da aranır. Taraflardan birinin akıl hastalığı yüzünden temyiz ehliyetini kaybetmesiyle vekâlet son bulur. Karşı tarafın bu durumdan haberdar olması şart değildir.²⁴⁶

Mezheplerin görüşlerine bakıldığında, Hanefiler göre, geçici olan akıl hastalığı vekâlet vermesini etkilemez vekâlet verebilir. Ama geçici olmayan akıl hastalığı olan birinin vekâlet vermesi caiz değildir. Bu tür akıl hastalığının müddeti konusunda Hanefiler içinde farklı görüşler vardır. İmama Muhammed'e göre bir yıl Ebû Yusuf'a göre bir aydır.²⁴⁷ Şâfiiler, akıl hastalığının kısa süreli olması durumu değiştirmez diyerek vekâletin son bulma konusunda yeterli demişlerdir. Şâfiiler için böyle bir durum akdin kuruluşuna engel teşkil ettiğine göre devamına da engeldir.²⁴⁸

2.11.4. Tasarruf Yetkisinin Kaybedilmesiyle Sona Ermesi

Birtakım hukuki durumlar, kişinin ehliyeti ile birlikte tasarrufta bulunma yetkisini de kaybettirir. Genel olarak tasarruf yetkisinin ortadan kalkması, başka kişilerin faydalarına olacak şeyleri koruma amacına yöneliktir.²⁴⁹ İflas halinde olan alacaklıların, irtidad halinde olan bütün İslam toplumunun menfaatlerinin korunması amacıyla, söz konusu şahsın tasarruf yetkisi ya tehdiide uğrar ya da tamamen ortadan kalkar. Bu durumların vekâlete etkilerini, iki alt başlık halinde ele alacağız.

2.11.4.1. İflas

Müvekkilin iflas etmesinden dolayı hacr altına alınmasıyla vekâlet akdinin sona ermesi için iki şartın bulunması gerekir.

²⁴⁵Kadıızâde, *a.g.e*, VI, 17.; Aybakan *a.g.e*, s.79

²⁴⁶Zeydan, *a.g.e*, s. 464.

²⁴⁷ Kâsânî, *a.g.e*, VI, 170.

²⁴⁸ İbn Kudâme, *a.g.e*, IV, 505.; Remli, *a.g.e*, V, 55.

²⁴⁹ İbn Kudâme, *a.g.e*, IV, 505.

a) Vekâlet için verilen malların müvekkile ait olması gerekir. Eğer müvekkilin vekâlet verdiği mallar vadeli alım, kısas, dava ve talak gibi mevcut mallarıyla ilişkisi bulunmayan bir tasarrufa ilişkin bulunuyorsa, müvekkil iflas etse bile böyle bir vekâlet son bulmaz.²⁵⁰

b) İflastan dolayı vekâlet akdinin son bulmasında sadece vekâlet veren kişiye ait mallara ilişkin bulunması da yeterli değil. Vekâlet konusu olan mal, iflas masasına ait mallardan biri olması da gerekir. Sebebi ise iflas etmiş olan müvekkil, sadece iflasa giren malları üzerinde tasarruf hakkını kaybeder. İflas dışında kalan mallar üzerindeki hakkını kaybetmez.²⁵¹

Bu iki şart gerçekleştiği zaman müvekkil şahsına ait mallar üzerinde tasarrufta bulunma yetkisini kaybeder. Bu yetkiyi müvekkilden alan vekil de tasarrufta bulunamaz.²⁵²

Vekilin iflası ise vekâlet akdine son vermez. Çünkü vekil vekâlet akdinde kendine ait mallar üzerinde tasarrufta bulunmamaktadır. Vekilin kendi mallarından doğan tasarruf yetkisini kaybetmesi, müvekkil yüzünden elde ettiği tasarruf yetkisine etki etmez.²⁵³

2.11.4.2. İrtidad

Ebû Hanife'ye göre, irtidad eden müvekkilin vekâlet için görevlendirdiği vekil askıda kalır, eğer tekrardan İslam'a dönerse askıda olan vekâlet hüküm ifade etmeye başlar, irtidadında ısrar edip bu haldeyken ölür, öldürülür veya darul-harbe iltihak ederse üzerinde olan vekâlet batıl olur.²⁵⁴ Ebû Hanife'nin talebeleri bu görüşüne karşılık olarak Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ise, darul-harbe katılan kişinin mallarının üzerindeki mülkiyetinin devam etmekte olduğunu söylerler.²⁵⁵

²⁵⁰ Aybakan, *a.g.e.*, s.82

²⁵¹ Aybakan, *a.g.e.*, s.82

²⁵² İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 124.

²⁵³ İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 124.; Aybakan, *a.g.e.*, s.83

²⁵⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, 2.B, VI, 39.

²⁵⁵ Kâsânî, *a.g.e.*, 2.B, VI, 39.

Vekil irtidad ederek darul-harbe iltihak ederse, Müslüman olarak geri dönmedikçe, tasarrufta bulunamaz. Çünkü onun darul-harbe iltihak etmeden önceki durumu askıda bulunuyordu. Tekrar Müslüman olunca hukuki durumu eski haline döner ve irtidad etmemiş gibi olur.²⁵⁶

Hanbelî mezhebine göre, vekilin irtidat etmesi ve düşman olan ülkeye katılması vekâleti sona erdirmez. Sebebi ise irtidat eden kişinin kendisi için yaptığı tasarrufları geçerlidir. O zaman onun vekil sıfatında vekâlet veren kişinin adına yaptığı işlemleri de geçerli olması icap eder.²⁵⁷

2.11.5. İmkânsızlık Yüzünden Sona Ermesi

Müvekkil, kendine ait olan bir hakkı başkasına tevdi ettiğinde, kendisi de bu hakka sahip olmaya devam eder. Buna göre vekile bir işin görülmesini bıraktıktan sonra kendisi bu işi görünce, vekâletin konusu olan iş sona erdiği için buna bağlı olarak vekâlet de sona erer. Çünkü vekilin artık işi görme imkânı kalmamış olur.

Başta olan imkânsızlık vekâletin kuruluşunda, sonraki imkânsızlık ise devamına engeldir. İmkânsızlık çeşitli şekillerde meydana gelebilir.

Vekâlet alınan şey telef olursa, örneğin satması için vekile verilen mal telef olursa vekâlet bozular. İsmi değişecek derecede bir varlığın değişime uğraması da buna tabidir. Vekâlet verilen işlemin müvekkilin kendisi tarafından yapılması da böyledir.²⁵⁸

Vekâlet veren kişi yani müvekkil tarafından satılan mal ayıptan ötürü mahkemenin kararı ile iade edilmesi durumunda vekilin yetkisinin eskiye dönmesi tartışılmıştır. İmam Muhammed vekilin eski yetkisini yeniden elde edeceği görüşündedir. İmam Muhammed'e karşılık Ebû Yusuf, müvekkilin kendisinin işlem yapmasının aynı zamanda vekilin azli anlamına geleceğini söyler.²⁵⁹ Şâfîiler de, vekâlet veren kişinin tasarruf konusu olan şeyin mülkiyetini yitirmesi sebebiyle sona eren bir

²⁵⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, 2.B, VI, 39.

²⁵⁷ İbn. Kudâme, *a.g.e.*, V, 126.

²⁵⁸ Aybakan, *a.g.e.*, s.85

²⁵⁹ Kâsânî, VI, 38-39.; Aybakan, *a.g.e.*, s.86

vekâletin, aynı şeyin tekrar vekâlet verenin mülkiyetine geçmesiyle avdet etmeyeceğini savunmuştur.²⁶⁰

Nikâh, talak, hul, alım vb. işlemler için vekâlette de aynı durum söz konusudur. Vekilin yaptığı satış mahkeme kararıyla feshedilirse vekil ikinci bir satışa yetkilidir. Sebebi ise mahkeme kararıyla feshedilen akid yapılmamış hükmündedir, bu yüzden mahkeme kararı fesihten sonra vekilin yaptığı satış ilk satış sayılır.²⁶¹

²⁶⁰ Muhammed b. Ahmed , er-Remlî, *Nihayetul Muhtac*, Mısır, 1938, V, 56.; Aybakan, *a.g.e*, s.86

²⁶¹ Kâsânî, *a.g.e*, VI, 39.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA ALIŞVERİŞTE VEKÂLET

3.1. ALIŞVERİŞTE VEKÂLET

Alım satımlarda vekâlet halk arasında çok fazla rastlanan durumlardan biridir. Alışveriş için vekâletin caiz olduğu hakkında fakihler arasında herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. Çünkü alışveriş gibi şeyleri müvekkilin bizzat kendisinin yapma imkânı vardır. Bu sebepten dolayı alışveriş için kendisine vekil tayin etmesi mümkündür. Fakat burada bir şeyi bir zikretmek gerekir. Satın almada vekâletin caiz olabilmesi için bir şart aranır; o şart, hususi (özel) bir vekâlet ise fahiş cehaletten (ileri derecede bilgisizlik) uzak olması gerekir.²⁶² Bu hususu aşağıda daha açıklayıcı bir şekilde ele alacağız.

Vekâlette satın alma konusuna girmeden önce yukarıda bahsi geçen cehalet konusuna değinmek gerekiyor. Çünkü bundan sonra ele alacağımız vekâlette satın alma ve satış yapma konularında sık sık bahsi geçecektir.

3.2. VEKÂLET VERMEDE CEHALET

Cehalet konusunda kıyas ve istihsana göre hüküm verilir. Kıyasa göre, miktarı fark etmez bilgisizliğin varlığı halinde vekâlet sahih olmaz. Özel vekâlette; cinsin, türün, niteliğin ve kıymetin miktarını beyan edilmesi gerekir. Çünkü alışveriş basit bir bilgisizlikle bile olsa sahih olmaz. Bu sebepten dolayı bu gibi hususlarda da vekâlet vermek doğru değildir.²⁶³

İstihsana göre ise basit bir bilgisizliğin etkisi olmaz, istihsana baktığımızda şöyle izah eder. Sabit olduğuna göre Hz. Muhammed (s.a.v) Hâkim b. Hizam'a kendisine bir kurbanlık hayvan satın alması için bir dinar vermiştir.²⁶⁴ Dolayısıyla az miktardaki bilgisizliğin satın almak için vekâlet vermenin sıhhatini engelleyici olsaydı,

²⁶² Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 227.

²⁶³ Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 228.

²⁶⁴ İmam Hafız Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebi Dâvûd Ve Tercümesi*, Çev. İbrahim Koçuşlı, Yay. Erkam Yayınevi, İstanbul, 2008, IV, 3386.

o zaman Hz. Muhammed bunu yapmazdı. Çünkü nitelikle ilgili bilgisizlik kurbanlığın zikredilmesi ile bedel miktarının belirtilmesi ile ortadan kalkmaz. Çünkü vekâletin temeli hoşgörüdür. Eğer satın alınmak için vekâlet verilen şeyin, adını, türünü, niteliğini veya bedelini zikretmiş ise o halde bilgisizlik derecesi az demektir. Diğer türlü satın alınmak için vekâlet verilen şeyin adı değişik türleri kapsamakta ve değişik türler hükmünde ise o zaman bu konuda bilgisizlik çok demektir. Bu sebeplerden dolayı müvekkil, satın alınılacak malın türünü açıklamadıkça vekâlet caiz olmaz.

Vekâlet vermede cehalet üç kısma ayrılır. Fahiş cehalet, yesir cehalet, mutavassıt cehalet.

3.2.1. Fahiş Cehalet (Fazla Bilgisizlik)

Bu cehalet, malın cinsi ile ilgili cehalettir. Örneğin, hayvan satın almak için elbise almak için vekil edilmek gibidir. Bu hal, fiyatı açıklansa bile cinsi meçhul olduğu için vekâletin sıhhatine manidir.²⁶⁵

3.2.2. Yesir Cehalet (Az Bilgisizlik)

Bu cehalet, türü ile ilgili cehalettir. Örneğin öküz, at, eşek, katır satın almak için vekil tayin edilmek gibi. Her ne kadar fiyatı belli edilmemiş olsa da bu cehalet vekâletin sıhhatine engel değildir.²⁶⁶

3.2.3. Mutavassıt Cehalet (Orta Bilgisizlik)

Bu cehalet, çeşit ve cins arasında olan bir cehalettir. Örneğin bir ev satın almaya vekil yapıp, onu açıklamak gibi. Müvekkil, eğer bedelini ve türünü bildirirse bu durumda vekâlet caiz olur. Bedelini ve türünü bildirmezse, bu caiz olmaz.²⁶⁷

²⁶⁵ Heyet, *Fetâvâ-i Hindîyye*, VII, 190.

²⁶⁶ Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 228.; Heyet, *Fetâvâ-i Hindîyye*, VII, 195.

²⁶⁷ Heyet, *Fetâvâ-i Hindîyye*, VII, 196.

3.3. SATIN ALMADA VEKÂLET

Hanefîler bu hususu iki şekilde açıklar. Satın almak için vekâlet vermek genel ve özel olmak üzere ikiye ayrılır. “Genel vekâlet” ve “Özel vekâlet”.²⁶⁸

3.3.1. Genel Vekâlet

Müvekkilin, “bana istediğini” veya “hangi elbiseyi” veya “uygun gördüğünü” yahut “hangisini istersen benim için atın al” demesi ve buna benzer sözler söylemesi genel vekâlet demektir. Bu gibi vekâlet türünün, niteliği ve kıymeti açıklanmadığı için fahiş cehaletin bulunmasına rağmen vekâletin geçerliliği sahih olur. Çünkü müvekkil bu konudaki görüşünü tamamen vekile bırakmıştır.

Hanefîler genel vekâletin caiz olduğunu söylerlerken bunun yanında Mâlikîlerde Hanefîlerle aynı görüştedirler.²⁶⁹

Şâfiîlere ve Hanbelîlere göre ise herhangi bir hususta genel vekâlet vermek caiz değildir. Çünkü genel vekâletin kabul edilmesi için zaruret bulunmayan ileri derecedeki garar-ı kesir (aşırı belirsizlik) söz konusu olmaması gerekmektedir.²⁷⁰

Satış paradan başka bir şey karşılığında yapılırsa, caiz olmaz. Çünkü müvekkilin kayıtsız olarak verdiği satış emri mutad satış manasında telakki edilir.²⁷¹

3.3.2. Özel Vekâlet

Müvekkil, vekiline “bana bir ev al, bana bir elbise al, bana bir mücevher al veya bunun gibi benzeri şey satın al” demesi gibidir.²⁷²

²⁶⁸ Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed El-Kelbi İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, Darü'r-Reşadi'l-Hadise, Yay. ed Darul Bryza, 2002, s.328; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 227.

²⁶⁹ El Kelbi, *a.g.e*, s.328; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 227.

²⁷⁰ El Kelbi, *a.g.e*, s.328

²⁷¹ Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el- Mavsîlî, *El-İhtiyar Li-Ta'lîl'l-Muhtar*, Ümit Yayınları, İstanbul, 1998, II, 272.

²⁷² Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 227.

3.4. SATIN ALMADA MÜVEKKİL VE VEKİLİN TASARRUFLARI

Satın alınmak üzere verilmiş genel ve özel vekâlet çeşitlerinden yukarıda bahsettik. Satın alma hususunda verilen vekâlet genel olarak mutlak veya mukayyet olur.²⁷³

3.4.1. Satın Almada Mutlak ve Mukayyet Vekâlet

3.4.1.1. Mutlak Vekâlet

Her hangi bir şarta veya zamana bağlı kalmayan vekâlettir.²⁷⁴ Vekâlet mutlak olduğu takdirde mümkün olduğu kadar vekâletin mutlaklığına riayet edilmesi önemlidir. Örf veya buna benzer kayda değer bir şey olmadığı hali müstesnadır. O zaman mutlak vekâlet, mutlak vekâlet ile kayıtlanır. Örneğin müvekkil bir binek satın alması için birine vekâlet verirse ve bunun türünü ve bedelini de belirtirse; örneğin bana bir at veya buna benzer bir binek hayvanı satın al derse, vekil de bir ayağı sakat bir binek hayvanı satın alırsa, vekilin yaptığı bu satın alma caizdir, geçerlidir ve müvekkil için geçerlidir.²⁷⁵

Konuya mezhepler açısından bakalım:

Ebû Hanife'ye göre böyle bir satın alma müvekkil için geçerlidir. Çünkü mutlak olarak binek ismini kullandığında organları sağlam olan bir binek içinde kullanılabilir organları sağlam olmayan bir binek için de kullanılabilir. Mutlak olanın delilsiz olarak vekâlet vermesi ise sahih değildir.²⁷⁶ İmam Muhammed ile Ebû Yusuf ise bunun gibi satın almada müvekkil için geçerli olmadığını söylerler. Sebebi ise bu hususta vekilin satın almayı kabul etmek zorunda olduğunu, çünkü binek hayvanlar adeten ve örfen genelde onlardan istifade etmek için alınır. İstifade etme maksadı ise, menfaat türünün ortadan kalkması ile gerçekleşmeyeceğini ifade eder.²⁷⁷

Genel olarak Hanefilerce tercih edilen görüş şöyledir: Bir kimse sahih vekâlet ile herhangi bir şeyi satın almak için vekâlet verirse, ancak vekâlet veren kişi vekilin

²⁷³ Giriş bilgi için Bkz. Es Serahsî, *a.g.e.*, s.39

²⁷⁴ Serahsî, *a.g.e.*, III, 75.; el Hureşi, *a.g.e.*, s.217

²⁷⁵ Bilmen, *a.g.e.*, VI, 336.; Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 243.

²⁷⁶ Serahsî, *a.g.e.* XIX, 117.; Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 245.

²⁷⁷ Serahsî, *a.g.e.*, XIX, 117.; Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 245.

alacağı malın bedelini bildirmezse, vekil de o şeyin bedelinin aynısı olan veya malın normal bedelinden daha az olan veyahut alışverişte insanların aldanmayacağı şekilde bir bedelle satın alırsa, böyle bir satın alma müvekkil için caizdir. Eğer vekil olan kişi buna benzer insanların aldanmayacağı kadar fazla satın alma işlemini yerine getirirse, bu satın alma vekil için caizdir. Sebebi ise az miktarda olsa fazlalıktan sakınmak mümkün değildir.²⁷⁸

İleri derecedeki fazlalığın (gabn-ı fahiş) bu konuda her hangi bir zararı söz konusu değildir. Çünkü bundan sakınmaya imkân vardır.²⁷⁹

Özetle Hanefilere göre gabn-ı fahiş ile satın alma satın alan için geçerli değildir. Gabn-ı fahiş ile satış hakkında ise Hanefiler arasında görüş ayrılığı vardır. Ebû Hanife'ye göre gabn-ı fahiş ile satışın vekâletin mutlaklığı ile amel ederek vekâlet veren kişi adına geçerlidir. Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre ise gabn-ı fahiş ile satış yapmak geçerli değildir. Çünkü mutlak, örf ile mukayyettir, derler.²⁸⁰

Şâfiîler, Mâlikîler ve Hanbelîler göre, bir kişinin satın almak üzere verdiği vekâlet mutlak olduğu takdirde, satın alınacak şeyi aynı fiyat karşılığı ile satın alması gerekir. Satın alınan şey fiyat karşılığından fazla ise vekâlet verenin yani müvekkilin izni olmadan satın alamaz. Çünkü vekil müvekkiline zarar vermekten men edilmiştir; müvekkiline iyilik yapmakla emredilmiştir.²⁸¹

Müvekkil muayyen bir şeyi satın alması için bir kişiye vekâlet verse o kişi malı kendi adına satın alamaz. Eğer satın alırsa bu satın alama vekâlet veren adına geçerlidir. Müvekkil vekile bir şeyi belirtmeksizin satın alması için vekâlet verse, o zaman bu satın alma vekilin kendisi için olur. Çünkü müvekkil vekile alacağı şeyin hiçbir özelliğini söylemeden vekâlet vermiştir ki bu vekâlet geçersiz olur. Nitekim vekilin kendisinden

²⁷⁸ Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 245.

²⁷⁹ İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 128.; el Hureşi, *a.g.e.*, s.217

²⁸⁰ Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 245.

²⁸¹ İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 124.; Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 246.; Heyet, *Fetâvâ-i Hindiyeye*, VII, 184-203.; Şeyhü'l-İslâm Burhanüddîn Ebû'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir Mergînânî, *Hidaye Tercümesi*, Çev. Ahmet Meylani, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2004, III, 271.; Mergînânî, *a.g.e.*, III, 271.

bir şey satın alma ya da vekil kendisine bir şeyi satma imkânına sahip değildir. Bu konuda Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîlerin ittifakı vardır.²⁸²

Bir kişinin aynı zamanda teslim edici, teslim alıcı, bedel isteyici ve bedelin kendisinden istendiği kişi olmasına imkân yoktur. Sebebi ise böyle durumlarda kendi malından satın alması halinde zan altına girer. İmam Malik kendi malından semen-i misil ve daha fazlası ile satın alınmasını caiz görmüştür.²⁸³

Aynı şekilde vekil olan kişi, dedesinden, babasından, oğlundan, oğlunun oğlundan ve hanımından, bir de şahadeti kabul olmadığı kimseden mal alması, Ebû Hanife'ye göre caiz değildir.²⁸⁴ Ancak kıymetinin aynısı olan ile veya az olan ile veyahut benzeri durumlarda insanların aldana bileceği kadar bir fazlalık ile satın alırsa, İmam Muhammed ve Ebû Yusuf'a göre caizdir.²⁸⁵

Mutlak vekâlet örf ile mukayyet hale gelir. Sonuç olarak müvekkilin satın alması için vekâlet verdiği şey her hangi bir zamanda ve mekânda adeten ve fiilen yürürlükteki örf'e göre tayin edilmesi gerekir ve belirlenir.²⁸⁶

Yiyecek satın almada bir kimse beş dirhem vererek bana yiyecek al diye vekâlet verse, bu satın almadan maksat buğday ve un olursa bu satın alma konusundaki örfün karinesi (istihsan) ile anlaşılır. Kıyasa²⁸⁷ göre ise, yiyeceğin gerçek manası göz önüne alınarak yenilebilecek her şeyin satın alınabilmesi mümkündür. Çünkü yiyecek, yenilebilen her şeyin adıdır. Kimisi ise: eğer parası çoksa buğday, parası azsa ekmek, parası her ikisi arasında ise un kastedilmiştir, der.²⁸⁸

Et almak üzere verilen vekâlet bu satın almadan maksat, çarşıda satılan herkes tarafından tercih edilen inek, deve, koyun ve keçi etidir. Bunların hepsi âdet haline gelmişse böyledir. Çünkü yiyecek konusunda örf daha kuvvetlidir. Etten maksat,

²⁸² İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 107.

²⁸³ İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 107.

²⁸⁴ Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 245.

²⁸⁵ Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 245.

²⁸⁶ Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 247.

²⁸⁷ Kıyas, ölçme, takdir ve eşitlik anlamlarına gelir. Mütercim Âsım Efendi, kıyasın “bir nesneyi misali olan nesneye takdir edip uydurmak” anlamına geldiğini söyler.

²⁸⁸ Mergînânî, *a.g.e*, III, 250.

pişirilmiş ızgara yapılmış olan değildir. Aynı şekilde balıketi, yırtıcı hayvan eti ve kuş eti olarak da anlaşılmayacağı gibi, canlı koyun veya yüzülmemiş koyun fakat kesilmiş koyun olarak da anlaşılmaz. Aynı şekilde hayvanın iç organları, iškembe, ciğer, kelle ve ayaklar da anlaşılmaz zira âdeten bu şekildeki hayvanların et diye anılması adette alışılmış bir şey değildir bunlar örfen et değildir.²⁸⁹

Aynı şekilde vekâlet veren kişi, balık satın alması için vekâlet verse bu satın almadan kasıt büyük ve taze olan balıktır. Dondurulmuş veya tuzda bekletilmiş ya da ufak balıklar değildir. Çünkü örfü göz önünde bulundurduğumuzda böyle olması gerekir.²⁹⁰

Diğer bazı ürünleri satın almak üzere vekâlet verse örneğin süt satın almak üzere vekâlet veren kişi verdiği vekâletten maksat pazarda satılan inek, koyun ve deve sütüdür. Meyve satın almak üzere vekâlet veren kişi verdiği vekâletten maksat pazarda satılan herkes tarafından tercih edilen meyvedir. Yumurta satın alması için vekâlet verse bu satın almadan kasıt tavuk yumurtasıdır.²⁹¹

Taksit ile satın alma vekâletine gelince, taksitle veya veresiye yönünden vekâlet ile satın alınan şey vekâlet veren için caizdir. Çünkü vekil vekâlet verenin isteğine manen uygun hareket etmiş olur. Vekil, bedelini tamamen alıncaya kadar satın aldığı şeyi elinde tutabilir bu vekile tanınmış olan bir haktır. Vekilin kendisi bu bedeli ödemiş dahi olsa da bu onun hakkıdır. Zir bu durumda vekil müvekkiline karşı satıcı durumunda oluyor.²⁹²

3.4.1.2. Mukayyet Vekâlet

Belirli bir şarta veya zamana bağlı olan vekâlettir.²⁹³ Mukayyet vekâlet ister alınacak malla ilgili olsun ister mala ödenecek bedelle ilgili olsun, mümkün olduğu kadar verilen vekâlet akdine uyulması önemlidir. Eğer vekil muhalefet edecek olursa, muhalefet müvekkilin hayrına olacak şekilde ise olur. Muhalefet müvekkil hayrına

²⁸⁹ Heyet, *Fetâvâ-i Hindiyeye*, VII, 187.

²⁹⁰ Heyet, *Fetâvâ-i Hindiyeye*, VII, 188.

²⁹¹ Bilmen, *a.g.e.*, VI, 335.

²⁹² Heyet, *Fetâvâ-i Hindiyeye*, VII, 188.; Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 244.

²⁹³ Bilmen, *a.g.e.*, VI, 312.

değilse o zaman müvekkil alışverişi kabul etmek zorunda değildir. Eğer muhalefet hayra yol açıysa o zaman alışveriş müvekkil için geçerli olur.²⁹⁴

Bu tür vekâlete bağlı alınan şeye dair örnek olarak: Müvekkil vekiline; “sen bana belli bir ülkenin markası olan bir araba ya da buzdolabı al dese”, vekilde başka bir ülkeye ait olan bir markayı alırsa, o zaman müvekkil bu satın alma işlemini kabul etmek mecburiyetinde değildir. Bu satın alma tamamen vekili bağlar. Çünkü her mukayyet vekâlette vekilin aslolana riayet etmesi gerekir.

Satın almada ödenecek bedele örnek olarak: Müvekkil vekiline; “bana bin Türk lirasına bir tane buzdolabı satın al dese”, vekil de söz konusu fiyattan fazlasına bir buzdolabı satın alırsa, vekâlet geçersiz olur. O zaman bu vekâlet müvekkil için değil vekil için geçerli olur. Çünkü vekil müvekkilin emrine uymadığından satın alma işlemi geçersiz olur vekil kendi adına satın almış olur. Eğer vekil bir buzdolabını bin Türk lirası yerine sekiz yüz Türk lirasına alırsa ve adeten buzdolabın aynısı olanlar bin Türk lirasına satılıyor ise, o zaman bu satın alma müvekkil için geçerli olur. Çünkü yapılan bu muhalefet müvekkilin kendi lehinedir dolayısıyla manen muhalefet olmaz.²⁹⁵

Müvekkil belirli bir malı satın alması için vekil tayin etse, vekilde malın bir kısmını satın alırsa, bu durumda satın aldığı mal kısımlara ayrılmasında bir zarar orta çıkıyorsa örneğin araba gibi bu nevi mallar tek parça satılıyor olduğundan müvekkil vekilin bir kısmını satın aldığı malı almak zorunda değildir.²⁹⁶

Eğer müvekkil taksitle satın alması için veya veresiye satın alması için vekâlet verse, vekilde peşin para ile satın aldıysa bu satın alma vekil için geçerlidir. Sebebi ise vekil müvekkilin verdiği vekâlet türüne aykırı hareket etmiş oldu. Eğer bu durum tam aksine gerçekleşirse o zaman bu vekâlet akdinde müvekkil bağlayıcı olur. Sebebi ise vekil her ne kadar müvekkile şeklen muhalefet ettiyse de vekâlet veren kişinin isteğine

²⁹⁴ eş-Şîrâzî, *a.g.e* I, 357.; Heyet, *Fetâvâ-i Hindîyye*, VII, 185.; Bilmen, *a.g.e*, VI, 314.; Aybakan, *a.g.e*, s.49

²⁹⁵ Heyet, *Fetâvâ-i Hindîyye*, VII, 185.; Bilmen, *a.g.e*, VI, 334.

²⁹⁶ Bilmen, *a.g.e*, VI, 335.

manen de olsa uygun hareket etmiş olur. İtibar her zaman şekle değil, manaya göredir.²⁹⁷

Konuya mezhepler açısından bakalım:

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre, eğer vekilin bir kısmını satın aldığı mal kısımlara ayrılmasında zarar ortaya çıkmıyorsa örneğin geniş bir arazide olduğu gibi o zaman müvekkil için bu satın alma bağlayıcıdır.²⁹⁸

Eğer müvekkil vekile kesin belirli olan bir şeyi satın alması için vekâlet verse, vekilde kesin belirli olan şeyi değil başka bir şey satın alırsa, bu durumda Hanefîler müvekkilin bu satın almayı kabul veya reddetmekte serbest olduğunu söylerler. Cumhura göre ise satın alma vekili bağlar.²⁹⁹

Bu konuda genel kaide şudur; Hanefîlere göre, müvekkilin satın alması için tayin ettiği vekil, müvekkilin emrine uymayıp aykırı hareket edecek olursa, aldığı şeyi kendi adına almış olur. Ancak onun muhalefeti hayra ise yani müvekkilin iyiliğine ise fakihlerin ittifaklarıyla müvekkil bu satın almayı uygun görmek zorundadır.³⁰⁰

Buna göre müvekkil bin Türk lirasına bir koyun alması için vekil tayin etse, vekilde müvekkilin verdiği bin Türk lirasına iki adet koyun alırsa, Hanefîlere göre müvekkilin bu satın almayı kabul etmesi gerekir. Çünkü böyle bir muhalefet müvekkilin hayrına işlenmiş olur. Aynı şey Mâlikîler içinde geçerlidir; alıp almamakla muhayyer değildir.³⁰¹

Şâfiîler ve Hanbelîlere göre ise satın alınmış mallardan her birisi veya onların birisini bin Türk lirası kıymetinde ise ikisini de alması gerekmektedir.³⁰²

²⁹⁷ Bilmen, *a.g.e*, VI, 338.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 244.

²⁹⁸ Serahsî, *a.g.e*, XIX, 117.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 244.

²⁹⁹ İmam Muhammed b. El-Hasen Eş-Şeybani, *Kitab-ül Asıl*, Çev. Osman Eskicioğlu, s.1225, Basılmamış eser enfal sitesindedir. Mükatebe ve Mevlalık anlaşmasına ayrılmış olup sayfa numa-rası yer almamaktadır.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 244.

³⁰⁰ Serahsî, *a.g.e*, XIX, s.117; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 245.

³⁰¹ İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 128.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 245.

³⁰² İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 128.; el Hureşi, *a.g.e*, s.217; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 245.

3.4.2. Satın Almak İçin Görevlendirilen Vekilin, Müvekkil İle İlişkisi

Vekil, satın aldığı malın kıymetini vekâlet verenin yani müvekkilin izni olmaksızın kabzederse, bu durumda vekâlet verenin cayma hakkı vardır.³⁰³ Çünkü vekil müvekkilin emrine uymak zorundadır.

Vekilin satın aldığı mal, daha müvekkile vermeden elinde telef olursa, bu durumda müvekkilin malı telef olmuş olur ve müvekkilin ödemesi gereken bedel sakıt olmaz. Sebebi ise vekâlet konusunda genel olarak vekilin eli müvekkilin eli gibidir.³⁰⁴

Vekil, malın değerinin tamamını alana kadar sattığı malı elinde tutabilir. Hatta bu değeri kendisi ödememiş olsa da bu vekilin hakkıdır. Zira vekil bu durumda vekâlet veren kişiyle satıcı durumundadır ve bunun bedelini almak için alıkoysa veya elinde telef olursa, Ebû Yusuf'a göre rehnin tazminat altında olması gibi, buda tazminat altındadır. İmam Muhammed ve Ebû Hanife'ye göre ise bu, satılan malın tazminatı gibi tazminat altında demektir.³⁰⁵

Vekilin, vekâlet veren adına muamelede bulunan kişi ile alakasına gelince: Söz konusu kişiler için satın alınan mal elinde olduğu sürece kıymetinin ödenmesi ve her hangi bir kusuru bulunması sebebiyle geri verilmesi gibi vekâlet akdinin hakları uygulanmalıdır.³⁰⁶

3.4.3. Satın Alma Vekâletinde Müvekkilin Görevleri

Müvekkil, malın bedelini açık ve kesin bir şekilde belirlemelidir.³⁰⁷ Vekilin almış olduğu şeyin herhangi bir kusuru bulunmadığı takdirde vekâlet konusu olan şeyin tasarrufunda görülecek her hangi bir zarara katlanması gerekir.

Müvekkil vekâleti ücretli verdiği takdirde vekilin ücretini ödemesi gerekir. Ödemediği takdirde vekâlet akdi iptal olur.³⁰⁸

³⁰³ Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 25.

³⁰⁴ Bilmen, VI, 341.; Kâsânî, VI, 25.; İbn Kudâme, V, 103.

³⁰⁵ Eş Şîrâzî, *a.g.e.*, I, 353.; Bilmen, *a.g.e.*, VI, 341.; Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 248.

³⁰⁶ İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 103.; Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 248.

³⁰⁷ Bilmen, *a.g.e.*, VI, 334.

³⁰⁸ İbn Kudâme, *a.g.e.*, V, 94.; Aybakan, *a.g.e.*, s.66; Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 251.

Müvekkilin haklarından biri de, vekilin müvekkile karşı yapmak için üstlendiği işleri gerçekleştirmesidir.³⁰⁹

3.4.4. Satın Almak İçin Vekil Tayin Edilen Kişinin Görevleri

Vekil örf ile amel ederek ve semeni mislisini ödeyerek vekillik görevini yerine getirerek mal satın alabilir.³¹⁰ Ebû Hanife hariç Cumhura göre, kusurlardan uzak olan malı satın alabilir. Ebû Hanife'ye göre, vekil satın aldığı şeyi kendisi adına veya akrabalarının adına satın alamaz, sadece müvekkil adına satın alabilir. Eğer ki vekil müvekkilinin şartlarına uymayıp aykırı hareket edecek olursa, o zaman vekil kendi adına satın almış olur. Mâlikîler ise, bunlarla birlikte müvekkilin menfaatine olan her şeyi yapmakla da mükelleftir der. Son olarak örf ile amel ederek semen-i misli ile satın alabilir.³¹¹

3.4.5. Satın Alması İçin Vekil Tayin Edilen Kişinin Hakları

Vekil, müvekkilin kendisine alacağı şeyin kıymetinden daha aşağı bir kıymete satın alabilir. Sebebi ise vekilin aldığı şey müvekkilin faydasına olur.³¹²

Vekil, müvekkile satın aldığı mal karşılığında kendi cebinden para verirse, müvekkil vekilin kendi cebinden ödediği parayı ödeyene kadar mal vekilde kalabilir ve vekil malı müvekkile vermeme hakkı elde etmiş olur. Birde vekilin elinde kusurlu mal olduğu sürece malın kusurlu olması sebebiyle malı iade etmek vekilin hakkıdır.³¹³

3.4.6. Satın Almada Müvekkil İle Vekil Arasındaki İhtilaflar

3.4.6.1. Vekil Müvekkilin Emrine Muhalefet Ettiği İhtilaf

Müvekkil, vekilin aldığı malı geri vekilin kendisine iade etmesi durumunda vekil malı geri iade etmezse ya da vekilin aldığı malı korumakta kusurunu bulduğunu söylese veyahut vekilin aldığı mal binek ise bu bineğe taşıyabileceğinden fazla mal yüklediye böyle durumlarda yine yemin ile birlikte vekilin sözüne itibar edilir. Sebebi

³⁰⁹ eş Şîrâzî, *a.g.e*, I, 357.; Aybakan, *a.g.e*, s.29

³¹⁰ Kâsânî, *a.g.e*, VI, 27.

³¹¹ Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 251.; Heyet, *Fetâvâ-i Hindiyeye*, VII, 184-203.; *El İhtiyar*, Çev. Celal Yeniçeri, Şamil Yay, İstanbul, 2011, s. 138.

³¹² Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 251.

³¹³ Heyet *Fetâvâ-i Hindiyeye*, VII, 202.

ise daha öncede belirttiğimiz gibi vekil olan emin bir kimsedir ve müvekkilin emir kuludur. Bu konuda Mâlikîler, müvekkilin sözüne göre hükmedilmesinin görüşündedirler.³¹⁴

3.4.6.2. Malın Kaybolması veya Telef Olması Durumunda İhtilaf

Vekil, müvekkile “Senin malın benim elimde kayboldu veya telef oldu” dediği halde müvekkil vekili yalanlarsa, bu haldeyken yemin ile birlikte vekilin sözü ittifakla kabul edilir.³¹⁵

3.4.6.3. Tasarruf Konusunda Aralarında İhtilaf Çıkması

Vekil, müvekkile “Ben elbiseyi sattım ve sattığım paraya da kabzettim fakat bu sırada telef oldu” derse, ardından vekâlet veren kişide hayır satmadın veya sattın fakat hiçbir şeyi kabzetmedin demesi ve buna benzer tasarruf hususunda anlaşmazlık ortaya çıktığında aralarında ihtilaf çıkar.³¹⁶

Böyle bir durumda Hanefiler ve Hanbelîlere göre vekilin durumunu göz önünde bulundurmamız gerekir.³¹⁷ Sebebi ise satış ve kıymetini kabzetme durumu vardır. Her iki mevzuda da onun sözü kabul edilir. Şâfîler ise bu konuya iki görüş ile cevap verirler; birincisi essah olanına göre yemin ile birlikte vekâlet veren kişinin sözü kabul edilir. İkincisi ise asıl olan tasarrufta bulunmamak ve müvekkilin elindeki mal baki olarak kalmasıdır.³¹⁸

3.4.6.4. Vekâlet Verilmiş Olan Malın Müvekkile İadesinde İhtilaf Edilmesi

Vekil aldığı malı satın aldığı kişiye geri iade ettiğini müvekkile beyan ettiğinde müvekkilde bu beyana inanmazsa bu durumda dört mezhebinde ortak görüşü ile birlikte vekilin sözüne itibar edilir. Verilen vekâletin ücretli veya ücretsiz olması fark etmez. Sebebi ise vekâlet sözleşmesi yapılırken vekile güvenilerek yapılmış olmasıdır.³¹⁹

³¹⁴ İbn Rüşd, *a.g.e*, II, 299.

³¹⁵ Bilmen, *a.g.e*, VI, 366.

³¹⁶ Bilmen, *a.g.e*, VI, 366.

³¹⁷ İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 95.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 254.

³¹⁸ Şirbînî, *a.g.e*, II, 235.; eş-Şirâzî, *a.g.e*, I, 357.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 254.

³¹⁹ Şirbînî, *a.g.e*, II, 235.; Serahsî, *a.g.e*, XIX, 10.; İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 96.; İbn Rüşd Kadı Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüşd El-Hafid, *Bidayetü'l-Müctehid Ve Nihayetü'l-Muktesid*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1991, IV, 53.

3.4.5.5. Tarafeynin Vekâletin Aslında Anlaşmazlığa Düşmeleri

Vekil, “sen bana vekâlet verdin” dediği takdirde müvekkilde bunu kabul etmeyip reddederse dört mezhebin görüşüne göre müvekkilin sözü kabul edilir. Sebebi ise gerçekte vekâletin olmamasıdır. Vekil vekâlet verenin aleyhine söyleyebileceği sözlerin kabul edilebilmesi vekâleti veren kişinin vekile güvenmesine bağlıdır ve bu ise sabit değildir.³²⁰

3.4.5.6. Tarafeynin Vekâletin Niteliğinde Anlaşmazlığa Düşmeleri

Vekil, vekâlet veren kişiye, “sen bana veresiye satın almak için ya da bu kalemi beş Türk lirasına satın almak üzere veya satmak üzere vekâlet verdin” dese, müvekkilde, “hayır ben sana peşin satın alman için ya da on Türk lirası karşılığında satın almanı veya beş Türk lirasına kalem değil de kitap satın almanı için vekil tayin ettim” demesi halinde dört mezhebe göre ve yeminle birlikte vekâlet veren kişinin sözüne itibar edilir. Sebebi ise vekâlet veren kişinin kendisinden sadır olan izni daha iyi bilmesidir.³²¹

3.4.5.7. Tarafeynin Mala Ödenen Bedel Konusunda Anlaşmazlığı

Hanefîlere göre, satın alınan mal vekilin ileri sürdüğü fiyat miktarı tutuyorsa vekilin sözü göz önünde bulundurulur. Eğer fiyat miktarı tutmuyorsa vekâlet veren kişinin sözüne itibar edilir.³²² Şâfiîler ve Hanbelîlere göre ise, söz konusu hususta vekilin sözü daha itibarlıdır derler.³²³ Burada şunu da eklemek istiyorum. Satın alınmış olan şeyin türünde her hangi bir anlaşmazlık çıkarsa örneğin, vekilin üzüm satın alması halinde vekâlet veren kişi hurma satın almasını emretmiş olduğunu söylemesi durumunda, yemini ile birlikte vekil olan kişinin sözüne itibar edilir.³²⁴

3.4.7. Satın Almada Vekillerin Birden Çok Olması

Genel olarak müvekkil birden fazla vekil tutma hakkına sahiptir. Her hangi bir kişinin, her biri özel bir akit için veya özel işler için birden çok vekil bulundurursa,

³²⁰ Şirbînî, *a.g.e*, II, 233.; İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 97.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 254.

³²¹ Mergînânî, *a.g.e*, III, 147.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 254.

³²² Baberti, *a.g.e*, III, 144.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 254.

³²³ İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 95.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 254.

³²⁴ Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 255.

Hanefilere göre vekillerin her birisi başka bir vekil ile istişare etmeksizin kendi başlarına vekil edildiği tasarrufları yerine getirebilir.³²⁵

Eğer sadece tek bir alışverişte birden çok olan vekillerin tamamına vekâlet verilmişse vekâlet veren kişinin izni olmaksızın vekillerden hiç biri vekâlet akdini yerine getiremez.³²⁶

Müvekkil satın almak için birden fazla kişiye vekâlet verilirse vekillerden biri tek başına tasarrufta bulunma hakkına sahip değildir. Ancak satın alma halinde vekillerden herhangi biri, diğeri olmadığı takdirde satın alacak olursa, satın alacak şahıs adına geçerli olur. Çünkü satın almak üzere vekil olan kişi kendi maslahatını kabul etmekle karşı karşıyadır.³²⁷

³²⁵ İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 87.; Kâsânî, *a.g.e*, IV, 32.

³²⁶ Kâsânî, *a.g.e*, IV, 32.; Bilmen, *a.g.e*, VI, 330.

³²⁷ Bilmen, *a.g.e*, VI, 330.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 256.

3.5. SATIŞ YAPMADA VEKÂLET

Müvekkil bir şeyi satmak için vekile vekâlet verebilir. Vekil tayin etme konusunda kişiye satmak için verilen vekâletin miktarı fark etmez. Ebû Hanife'ye göre, babası, dedesi ve şahitlik edemediği kimselere satması caiz değildir.³²⁸ İmam Muhammed ve Ebû Yusuf'a göre ise onların malının değeri üzerinde malı satabilir, demişlerdir.³²⁹ Çünkü vekil tutmak mutlak ve vekil töhmet altında bırakılmaz.

Örnek vererek şöyle anlatalım: müvekkil, “benim bu bahçemi bin Türk liraya sat” dese vekil de bin Türk lirasından aşağıya satarsa o zaman bu satış geçerli olmaz. Çünkü bu satış müvekkil için zarara doğru bir muhalefettir. Eğer bin Türk lirasından fazla satarsa o zaman bu satış geçerli olur. Çünkü bu satış müvekkilin hayrına doğru bir satış olur.

Eğer müvekkil, vekile bir şeyi nakit olarak satmasını isterse, vekil de o şeyi veresiye satarsa o zaman bu satış geçerli olmaz. Bu durumda müvekkilin inisiyatifine bağlıdır. İsterse geçerli sayabilir. Eğer müvekkil geçerli sayarsa o zaman satış geçerli olur. Söz konusu durumun tam tersi olursa o zaman müvekkil, vekile veresiye satması için bir şeyi vekâlet verirse vekilde bu şeyi nakit olarak satarsa o zaman bu satış geçerli olur.³³⁰

Müvekkil belirli bir zaman içerisinde vekile satış için vekâlet verse vekilin bu zaman içerisinde satması gerekir. Çünkü malın o zamanda satılması müvekkilin ihtiyacını karşılayabilir veya o zamanda satılırsa müvekkil maldan kar edebilir veyahut müvekkilin faydasına olabilir.³³¹

Şâfiî ve Hanbelîlere göre müvekkil, parası daha değerli veya malın değeri daha yüksek olan belirli bir yerde satış yapması şartıyla vekile vekâlet verse vekil de o yerin dışında başka bir yerde satışını yaparsa o zaman bu satış geçerli olmaz. Sebebi ise bu durumda müvekkilin maksadı gerçekleşmeyebilir. Hanefîlere göre ise, “şu pazardan

³²⁸ Mergînânî, *a.g.e.*, III, 258.

³²⁹ Mergînânî, *a.g.e.*, III, 258.

³³⁰ Heyet, *Fetâvâ-i Hindîyye*, VII, 219.

³³¹ Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 238.

başka yerde satmayacaksın’’ diyerek olumsuzlukla tekit ettiği zaman geçersiz olur derler.³³²

Müvekkil, bir malı belirli bir kişinin satması için bizzat vekil tutarsa o malın satışını başka bir şahıs yaparsa o zaman bu satış geçerli olmaz. Sebebi ise müvekkil bir başkasına değil bizzat o kişiye bunu devretmiş olmasıdır.

Ebû Hanife’ye göre, vekilin tasarrufu mutlak olursa mutlağın gereğince amel eder. Miktarı fark etmez istediği kadar satabilir. İster satış karşısında olsun verilen değer ayın veya zimmette borç olsun fark etmez. Bu konuda Ebû Hanife delil olarak şunu demektedir; mutlak lafızda aslolan onun itlakı üzere cereyan etmesidir. Hiçbir delil olmadıkça o mutlağı kayıtlandırmak doğru değildir.³³³ Örneğin ortada bir suçlamanın varlığı gibi. Bu yüzden bu konuda vekile verilen vekâlet kendisine satış yapması için verilen her şey söz konusu olur. Bu hususta örfе güvenmek doğru değildir. Sebebi ise örf değişken olduğundan her yerde her zaman çelişki görülebilir. Dolayısıyla satılan malın kıymeti ile daha kar edecek bir şey satın almak maksadıyla fahiş bir gabn ile satın almak örfte mevcut olan bir şeydir. Bu sebepten örfle çelişmesine rağmen mutlağın kayıtlanmasını istemek caiz değildir.

İmam Muhammed ve Ebû Yusuf’un bu konuda ki görüşü ise şudur: mutlak satış yapan vekilin, malı ancak o şehirdeki nakit parala (rayiç) ve piyasa değerinden satması sahîh olur. Ayrıca bu satışın mislinin değeri ile olması gerekir. İnsanların âdetin de aldanmayacağı şekilde satılması caiz olmaz.³³⁴

Nakit ve veresiye satışlarda Hanefilerde görüş ayrılığı vardır. Ebû Hanife’ye göre vekil, vekâletin mutlak olması sebebiyle hem nakit hem veresiye ile satış yapılabilir der. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ile Cumhurun görüşü ise şöyledir; vekil ancak nakit para ile satış yapılabilir. Sebebi ise satışta aslolan nakitle yapılmasıdır. Veresiye satış yapmak, zamanla ortaya çıkan geçici şartlar söz konusu olacağından bu durumda müvekkilin zarar görme ihtimali ortaya çıkacaktır.³³⁵

³³² Kâsânî, *a.g.e*, VI, 27.; Hureşî, *a.g.e*, s.216; eş- Şîrâzî, *a.g.e*, I, 353.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 238.

³³³ Mergînânî, *a.g.e*, III, 258.

³³⁴ Mergînânî, *a.g.e*, III, 260.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 239.; Heyet, *Fetâvâ-i Hindîyye*, VII, 230.

³³⁵ eş-Şîrâzî, *a.g.e*, I, 353.; Şîrbînî, *a.g.e*, II, 223.; İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 12.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 240.

3.5.1.Vekilin Vekâlet Aldığı Malın Bir Kısımını Satması

Bu konunun aynısını yukarıda satın alma bahsinde de işledik. Genel olarak satılmak istenilen malın bir kısmını yoksa tamamının mı satılması gerektiğinin üzerinde duracağız. Söz konusu bu mal örfе göre farklılık gösterir.

Konumuza mezhepler açısından bakalım:

Hanefîlere göre, satılmak istenilen malın kısımlara ayrılmasında her hangi bir noksan söz konusu olmazsa o mal kısımlara ayrılarak satılabilir. Buna örnek olarak tartılan ve ölçülebilen şeyleri söyleyebiliriz. Ya da iki ev gibi ayrı olan bir şeyin birisini satarsa zarar söz konusu olmadığı için ittifakla caizdir. Ebû Hanife'ye göre, müvekkil, bir kitabı satması için vekâlet verdiyse malın kısımlara ayrılmasında bir zarar söz konusu ise kitabın yarısını satması caizdir.³³⁶

İmam Muhammed ve Ebû Yusuf ile Şâfiîler ve Hanbelîlere göre ise, vekâlet veren kişinin bunu kabul etmesi veya geri kalan yarısının da satılması hariç caiz olmaz derler. Delilleri ise şudur; örfü nazar-ı itibarı göz önünde bulundurarak bu gibi şeylerin yarısının satılması örfte bilinen bir şey değildir.³³⁷

Ebû Hanife'ye göre ise, kitabın tamamını bu miktara satması caiz ise, onun bir kısmını veya yarısını aynı fiyata satmasının da caiz olduğu öncelikli söz konusudur.³³⁸ Çünkü vekil bu malın bir kısmını müvekkilin mülkünde tutması onun faydasına olan bir şeydir. Mâlikîler ise, genel vekâlet örf ile özelleşir. Örneğin, bir kitabın satışında örf, o satış yapılacak kitabın bütünü hakkında yapılması şeklindedir der.³³⁹

Özetle malı satmak için tayin edilen vekil malın bir kısmını satma konusunda Ebû Yusuf ile İmam Muhammedin görüşünü Şâfiîlerle Hanbelîler kabul etmiştir. Mâlikîler ise genel vekâleti örf ile özelleştirmiştir.

³³⁶ Kâsânî, *a.g.e*, VI, 29.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 240.

³³⁷ Alauddin Ebî Bekr b. Mesûd, Kâsânî, *Kitâb-u Bedâii's-Sanâi' fî Tertîbi's-Serâi'*. Dâru'l- Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1974, VI, 28.; eş-Şîrâzî, *a.g.e*, I, 353.; İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 126.

³³⁸ Heyet, *Fetâvâ-i Hindiyeye* VII, 236.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 240.; İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 95.

³³⁹ Alauddin Ebî Bekr b. Mesûd, Kâsânî, *Kitâb-u Bedâii's-Sanâi' fî Tertîbi's-Serâi'*. Dâru'l- Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1974, VI, 28.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 241.

3.5.2. Müşterinin Bedelden İbra Edilmesi

Ebû Hanife'ye göre vekil, sattığı malın bedelini ödemekten ibra edebilir. Bedelinin karşılığında başka bir şey ödünç alabilir veya her hangi bir şey karşılığında onunla anlaşılabilir yahut onun bedelini başkasına havale edilmesini kabul edebilir, hatta bedel ödemeyi de başka bir güne erteleyebilir.³⁴⁰

Tüm bunları yapabilirken vekil müvekkile yaptıklarının ya da malın tazminatını ödemek zorundadır. Zira vekil her ne kadar kendisine ait olan bir hakta tasarrufta bulunmuşsa da, başkasının malını telef etmesinden onun mülküne tecavüz etmiş olur. Bu yüzden onun üzerine tazminat vermesi gerekir. İmam Muhammed ile Ebû Yusuf, Ebû Hanife'yi reddederek tam tersi vekil hiçbir şey yapamaz derler.³⁴¹

3.5.3. Satış İçin Vekilin Başkasına Vekâlet Vermesi

Satış yapmak için tayin edilmiş vekil, müvekkilin yani vekil veren kişinin izni olmaksızın başkasına vekâlet veremez bunun üzerine ittifak vardır. Zira vekâlette nazarı itibar ve buna benzer görüş, bilgi, emanet gibi bir takım hususlar vekil açısından göz önünde bulundurulur. Fakat bazı hususları istisna etmişlerdir.³⁴² Şimdi onları aşağıda ele alalım.

1. Vekilin müvekkilinden aldığı iş çarşıya pazara çıkıp satmasında vekilin şerefi ve makamı gibi şeylerin zedelenmesi söz konusu ise vekil bir başkasına vekâlet verebilir. Örneğin çarşıda binek satmak gibi...

2. Vekilin vekâletle aldığı işi başkasının yardımı olmaksızın kendi başına satamıyorsa veya işi üstlenemiyorsa bir başkasına vekâlet verebilir.

3. Vekilin vekâletle aldığı iş mühendislik gibi özel bir beceri gerektiren bir işse veya buna benzer işlerde vekil ehil değilse bir başkasına vekâlet verebilir. Ebû Hanife ile İmam Malik bu konuda umumi vekâlette, vekil başkasına kayıtsız şartsız vekâlet verebilir der.³⁴³

³⁴⁰ Kâsânî, *a.g.e*, VI, 28.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 241.

³⁴¹ Kâsânî, *a.g.e*, VI, 28.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 241.

³⁴² Şirbînî, *a.g.e*, II, 226.; İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 88.; Kâsânî, *a.g.e*, VI, 28.; Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 241.

³⁴³ Heyet, *Fetâvâ-i Hindîyye*, VII, 238.

3.5.4.Vekilin Satış Yapmada Şüpheli Tasarrufları

Vekilin satış yapmak için aldığı vekâleti yani malı kendisine satma yetkisi yoktur. Zira eğer vekil kendine satarsa o zaman akdin hakları vekile ait olur ve diğer taraftan tasarrufta itham altında kalmış olur.

Vekilin kendi kendine satış yapması, aynı kişinin aynı zamanda teslim alan, teslim eden, kıymetini isteyen ve kendisinden kıymet istenen kişi olması sonucunu ortaya çıkarır. Buna bağlı olarak fakihler satış yapma akdinin gerçekleşmesi üzere akit yapanın birden fazla olmasını şart koşmuşlardır.³⁴⁴

Konuya mezhepler açısından bakalım:

Ebû Hanife'ye göre: Vekilin daha aşağısı ile veya semen-i misil ile satması, babası, çocuğu, torunu ve zevcesine kendisi lehine şahadeti kabul edilmeyen diğer yakınlarına satma yetkisi yoktur ve caiz değildir. Eğer semen-i misilden fazlası olursa sahih olur.³⁴⁵ Tüm bunların delili ise şudur, adeten onlardan her birisi diğerinin malından yararlanır. Dolayısıyla bunların her birisinin malı, diğerinin malı gibi olur. Bu yüzden satılan malın onlar tarafından alınmasını tercih etmesi sebebiyle töhmetin ortaya çıkması söz konusudur.

İmam Muhammed ve Ebû Yusuf ise, kendisi için olmaması şartını koşarlar. Yani vekilin sattığı malı kendisi için olmaması şartıyla bu gibi kimselere normal fiyatında satış yapabilmesini caiz görmüşlerdir. Zira vekile verilen vekâletin mutlak olduğunu bu gibi kimselere satmakla başka bir yabancıya satmanın arasında bir fark olmadığı ve ortada her hangi bir töhmetin söz konusu olmayacağını söylerler. Tüm bu dediklerimize delil olarak, bunların mülkleri birbirinden farklı olduğunu onlardan her hangi birisi sahip olduğu bir mülke diğeri sahip değildir. Dolayısıyla bunların arasında menfaatler de kesilmiş olur.³⁴⁶

Mâlikîlere göre, Vekil bizzat kendisine, küçük çocuk, deli, akılsız gibi hacir altında olan kimselere satması caiz değildir. Reşit olan babasına ve hanımına onlara

³⁴⁴ Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 242.

³⁴⁵ Mergînânî, *a.g.e.*, III, 260.

³⁴⁶ Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 28.; İbn Abidin, *a.g.e.*, IV, 424.; Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 242.

iltimas geçmeyecekse onlara satmasında herhangi bir sakıncası yoktur. Ama İmam Malike göre vekil malı kendi adına satın alabilir.³⁴⁷

Bu konuda Mâlikîler iki şart daha koşmuşlardır:³⁴⁸

a) Satışı akdinin müvekkilin huzurunda olması ve müvekkilin buna katıyen itiraz etmemesi.

b) İlgili olan mala daha fazla fiyat verilmemesi ve bu verilen fiyata, onun bedelidir, denilebilmesi.

Şâfîiler ve Hanbelîlere göre, vekil kendisine ve küçük çocuğuna malı satması caiz değildir. Ancak dedesine, babasına, buluğa ermiş oğluna ve bizzat kendisinden bağımsız diğer fûruna satabilir. Sebebi ise başka birine satışı sahih olacak bir fiyatla onlara satmıştır, sanki bir arkadaşına satmış gibi olur.³⁴⁹

Konu ile ilgili olarak şunları söylemek mümkündür. Vekil olan kişinin görevlerine bağlı kalması gerekir. Bağlı kalmasını gerektiren şeyleri müvekkilin hakkı olarak uygulamalıdır. Uygulamadığı takdirde üstlendiği vekillik görevini yerine getirmemiş olur. Diğer taraftan eğer vekilin her hangi bir haksızlığı veya kusuru olmamışsa, müvekkil vekilin ziyan ve zararını tahammül etmek zorundadır. Ayrıca vekâlet ücretli bir vekâlet ise ve vekil de görevini tamamıyla yerine getirmişse müvekkil vekilin ücretini ödemekle görevlidir.

³⁴⁷İbn Kudâme, *a.g.e*, V, 107.; Şirbînî, *a.g.e*, II, 224.

³⁴⁸Zuhaylî, *a.g.e*, VI, 243.

³⁴⁹Şirbînî, *a.g.e*, II, 224.

SONUÇ

İslam Hukuku açısından vekâlet, alışveriş ve alışverişte vekâlet konularının ele alındığı bu çalışmada fıkıh mezheplerinin konuyla ilgili görüşleri, tutumları ve değerlendirmeleri incelenerek vekâletin ne olduğunu ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın sonuçları şöyle özetlenebilir:

Vekâlet sözleşmesi, fıkıh kitaplarında belirli başlıklar altında incelenmektedir. Bu başlıklar genel olarak; satmaya vekâlet, almaya vekâlet, nikâha vekâlet ve husumete vekâlet olarak düzenlenmiştir. Bey'a vekâlet olarak geçen satmaya vekâlet konusu, klasik İslam Hukuk kaynaklarında ayrıntılı düzenlendiği gibi mecelle'de de çok ayrıntılı düzenlemelere tabi tutulmuştur. Almaya vekâlet konusu ise söz konusu kaynaklarda şira'ya vekâlet şeklinde geçmektedir. Bu iki konu birbiriyle bağlantılı olsa da çoğu İslam Hukuku kitaplarında ayrı başlıklar altında düzenlenmiştir. Bu konudaki vekâletin esas çeşitli cinsleri de kapsayan şeylerin satın alınması konusunda verilen vekâletin durumudur. Müvekkilin, hayvan veya elbise alınması yönündeki talimatları bahsi geçen şeylerin çeşitli cinslerinin de mevcut olması dolayısıyla, mutlak vekillığın dışında geçerli görülmemiştir.

Hukuki tasarruflarda olduğu gibi, muamelat, bey ve akitlerde de temel prensip şudur: Herkesin kendi tasarruflarını kendisinin yerine getirmesidir. Fakat İslam'ın özelliklerinden biri olan kolaylık prensibinin bir gereği olarak İslam'da belli şartlarda belli alanlarda niyabetin geçerli olabileceği kabul edilmiştir.

İslam dini, insanın eşyadan faydalanmasını asıl kabul etmiş ve maldan yararlanmayı da geniş ve kapsamlı tutmuştur. Ancak bazı mallardan da yararlanmayı yasaklamıştır. İslam dini, satım akdine konu olacak eşyanın mütekavvim olması şartını koşmakla müşterinin karşılıksız mal edinerek zarara uğramasını önlemiş ve satıcının da bu tür malı satarak haksız kazanç elde etmesinin önünü kesmiştir. Karşılıklı bir sözleşme olan satım sözleşmesindeki bedeller için vekâlet oluşturularak şahısların gönül huzuru ile alışveriş yapmaları sağlanmıştır.

İslam dininin sosyal hayatta ve insan ilişkilerinde esas aldığı açıklık, güven ve kolaylık ilkeleridir. Belli bir ihtiyacın sonucu olan ve her dönem ve her toplumda

varlığını sürdürere gelen vekâlet ilişkisi, İslam'da da bir kaide olarak yerini almıştır. İslam hukukçularının söz konusu konuyla ilgili birtakım hukuki esas ve düzenlemeler getirmeleri bu akdi ilişkinin tarafsız, düzenli ve sağlıklı bir yapıya kavuşturmuştur. Böylece aldanma, zarar ve mağduriyetler önlenmiştir.

İslam hukuk literatüründe vekâlet akdine: zekât, kefare, hac, kurban gibi mali yönü bulunan ibadetlerin ifasında alım satım, dava, şirket, evlenme, boşanma, hibe, sulh, vasiyet gibi tek veya tarafeyn borç ilişkilerinin kurulması veya sonuçlandırılmasında sıkça başvurulmuştur. Bu konuda yardımcı bir unsur olarak örf ve teamülden de yararlanır. Bedeni ibadetler, şahitlik, cezanın tatbiki gibi yerine getirilmesi kişinin şahsına sıkı sıkıya bağlı hak ve sorumluluklarda vekâlet caiz olmaz.

Fıkıh âlimleri, bu konudaki nassları ve İslam'ın genel prensiplerini göz önünde bulundurarak değişik yaklaşımlar sergilemişlerdir. İslam hukukunda bu değişik yaklaşımlarının tespit edilmesi ve Fukahanın bu meseleyi ele alış tarzının belirlenmesi önem arz etmektedir.

Alışveriş için vekâlet verilmesinde fakihler arasında herhangi bir ihtilaf yoktur. Çünkü müvekkilin bir şeyi satın alması ya da satması için bizzat kendisi yetkilidir. Bu sebepten kişinin satın almak veya satmak için kendisine vekil tayin etmesi mümkündür. Fakat satın alma vekâletinin caiz olabilmesi için bazı şartlar aranır.

Satış akdinde, vekil tayin etmek caizdir. Vekil tayin edilen kişiye satmak için verilen vekâlet, miktarı ne kadar olursa olsun uygunluğu bozmaz.

Diğer akitler gibi vekâlet akdinin de rüknü, yani kurucu unsuru: İcap ve kabuldür. Tarafların akit yapma ehliyetine sahip olması; vekâlet akdinin konusu açık ve bilinir olması, hukuka aykırı olmaması, müvekkil tarafından da yapılması mümkün olan bir ilkedir. Akdin sözleşmesi meşru ve vekâletle ifası mümkün olan işlerden olması da şarttır.

Vekâlet her iki taraf açısından da bağlayıcı olmayan bir akit olması sebebiyle vekil olan veya vekâlet veren kişi istediği vakit vekâlet bağını sona erdirebilme hakkına sahiptir. Bununla beraber vekâlet akdinin ücret karşılığı yapılması durumunda vekilin,

üstüne aldığı tasarrufu belli ölçüde tamamlama hakkı ortaya çıkmış olur. Vekilin görev ve yetki sınırlarını belirlenmesinde aslanan ise vekâlet akdidir.

Vekâlet; taraflardan birinin hayatını kaybetmesiyle veya kalıcı bir sebepten ötürü vekilin ehliyetini yitirmesi, vekilin vekâleti bırakması, müvekkilin vekili azli ve vekâlet konusu işin yerine getirilmiş olmasıyla birlikte vekâlet akdi sona ermiş olur.

İslam hukukunda vekâlet sözleşmesiyle ilgili olarak günümüze kadar yapılmış olan ve konuyu belirli sınırlar çerçevesinde ele almış olan araştırmalara ilave olarak yaptığımız bu çalışmanın vekâlet sözleşmesinin bir bütün halinde değerlendirilmesine ve özellikle bu konudaki eksiğin bir nebze de olsa giderilmesine katkı sunacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışmanın İslam hukukunda alışverişte vekâlet sözleşmesine bütüncül bir bakış yansıtması bakımından, aynı konuyla alakalı kendisinden sonra yapılacak çalışmalara da yardımcı olması ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdurrahmanov, Gafgaz, *Tusi ve Serahsi'nin Mebsut'ları örneğinde Ca'feri ve Hanefi Mezheplerine Göre Selem Akdi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012
- Ak, Ayhan, *İslam Hukuku II*, ty.
- Apaydın, Yunus, “Lüzum”, *DİA*, Ankara, 2003, XXVII, s.260-262
- Aral, Fahrettin, *Borçlar Hukuku Özel Borç ilişkileri*, 5. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003,
- Aybakan, Bilal, “Vekâlet”, *DİA*, İstanbul, 2013, XLIII, s.1-6
- Aybakan, Bilal, *İslam Hukukunda Vekâlet Sözleşmesi*, Yüksek lisans Tezi, İstanbul 1990,
- Aybakan, Bilal, “Muâvaza”, *DİA*, İstanbul, 2005, XXX, s.331
- Baberti, *Şerhu-l İnye Alel Hidaye*, 1. Baskı, El Matbaatu-l Kübra El Emiriyye Yayınevi, Mısır, 1317, VI
- Bardakoğlu, Ali, “Bey”, *DİA*, 1992, İstanbul, VI, s.14
- Bardakoğlu, Ali, “Vekâlet” *İslamda İnanç İbadet Ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, Ed: İbrahim Kâfi Dönmez, Gerçek Hayat Yay. İstanbul 2006, IV
- Bardakoğlu, Ali, “Vekâlet”, *İslamda İnanç, İbadet Ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, (Ed: İbrahim Kâfi Dönmez), Gerçek Hayat Yay. İstanbul 2006, IV
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslamiyye Ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, 1970, VI
- Cessâs Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed Er- Razi, *Ahkamul Kuran*, Beyrut, 1335, I

- Ceylan, Zeynep, *İslam Hukukuna Göre Hacda Vekâlet*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2011
- Ceziri, Abdurrahman, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, Çev. Mehmet Keskin, Çağrı yayınları, III
- Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri I*, Ensar Yay. 6.Baskı, Konya, 2013
- Çeker, Orhan, *İslam Hukukunda Akidler*, AHİ. Yay, İstanbul, 2006
- Debûsî, Ebû Zeyd Abdullah (Ubeydullah) b. Muhammed b. Ömer b. İsa, *Takiümü'ledille fi Usûli'l-fikh* (thk. Halil Muhyiddin el-Mis), 1. Baskı, Yay. Darü'l-Kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 2001
- Demir Yüce, Özlem, *Vekâlet sözleşmesinde Tarafların Borçları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009
- Döndüren, Hamdi *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, Erkam Yay. İstanbul, 2008
- “mutat”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/muatat> (07.01.2020)
- Dönmez, İbrahim Kâfi, “Garar”, *DİA*, İstanbul, 1996, XIII, s.366
- “İslam Hukukunda Modern İletişim Araçları ile Yapılan Akitler (Batı Hukuku ile Mukayeseli Olarak)”, *ILAM Araştırma Dergisi*, I, sy. 1, İstanbul, 1996. ss. 9-62
- Ebû Dâvûd, İmam Hafız, *Sünen-i Ebi Dâvûd Ve Tercümesi*, Tercüme. İbrahim Koçaşlı, Erkam Yayınevi, İstanbul, 2008, IV
- Ebû Zehre, *el-Milkiyye ve nazariyyetü'l-akd fi ş-şer'îati'l İslamiye*, Yay. Dâru'l-fikri'l-Arabî, Kahire, 1996
- ed-Dusûkî, Muhammed b. Ahmed, *Hâsiye ale's-Serhi'l-Kebîr li'd-Derdir alâ Dürri'l-Muhtâr Şerh-i TenVîri'l-Ebsâr*, İstanbul, 1985, VII

- el-Haffif, *İslam Hukukuna Göre Hukukî İşlemler ve Hükümleri*, Çev. Rahmi Yaran
Literya Yayıncılık, İstanbul, 2009
- Hureşi, Abdillâh Muhammed, *Şerhu Muhtasarı Halil El- Matbaatu'l Hayriyye*, Mısır,
1308, V
- el-Kelbi, Ebû El Kasım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, *El- Kavaninül Fıkhiyye*,
Darür Reşadi-l Hadise Yaymevi, Ed Darul Beyza, 2002
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkah ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 1998
- Eren, Fikret, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, Ankara 2014
- et-Tehânevî, Muhammed Ali, *Mevsûatü Keşşâf-i Istulâhâtî'l-Fünûn*, (Farsçadan
Arapçaya tercüme eden Abdullah el-Hâlidî), Lübnan, 1996,
- Gümüş, Mustafa Alper, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 3.Baskı, İstanbul, 2014, II
- Hançerlioğlu, Orhan, *Ekonomi Sözlüğü*, Yay. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981
- Haydar, Ali, *Dureru'l Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, İstanbul, 1330, III
- Heyet, *Feteva-i Hindiyye (Feteva-i Alemgiriyye)*, Çev. Mustafa Efe, Akçağ Yayınları,
Ankara, 1985, VII
- Heyet, *Mecelle-i Ahkam-ı Adliye*, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1959, Md. 1449
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber, *el Kafi fi Fıkhi
Ehlil Medine el Mâlikî*: Tahkik Muhammed Muhammed Ahyed, 2.Baskı,
Riyad, 1980, II
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilaziz, *Hâsiyet-u Reddi'l-Muhtâr ale'd-
Dürri'l-Muhtâr Şerh-i TenVîri'l-Ebsâr*, İstanbul, 1985, VII
- İbn Hümâm, Kemâlüddin Muhammed b. Abdî'l-Vâhid, *Serh-u Fethi'l-Kadîr*, Dâru'l-
Fikr, Yay. Beyrut tsz, VII

- İbn Kudâme, Muvaffakuddin Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed, *el-Muğnî*, Mısır, Tarih yok, I-V
- İbn Manzûr, Ebûl Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükërim (v.771/1369), *Lisanu-l-Arap*, Daru Sadır, Beyrut
- İbn Nuceym, Zeynuddîn b. İbrahim, b. Muhammed el-Hanefî, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzu'd-dekâik*, Yay. Dâru'l-Kütübî'l-islâmî, Beyrut, ty. V
- İbn Rüşd Kadı Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüşd El-Hafîd, *Bidayetü'l-Müctehid Ve Nihayetü'l-Muktesid*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1991, IV
- İbn Rüşd, Ebû'l Velid Muhammed b. Ahmed, *el-Mukaddimât*, Beyrut, 1988, I- III
- Kadı Ebû Şuca' eş-Şâfî, *Delilleriyle Büyük Şâfî İlmihali, Gâyetü'l-İhtisar Ve Tercümesi*, Çev. Nizamettin Ersöz, Ravza Yay. İstanbul, 1997
- Kadızaâde, Şemsuddin Ahmed, *Netaicül Efkar fî Keşfi'r Rümüz Ve'l Esrar Tekmiletü Fethi'l Kadir*, el Matbaatul Kübra el Emiriyye, Mısır, 1317, VI
- Kahraman, Abdullah, *İslam Borçlar Hukuku'nda Kefalet Sözleşmesi Ve Günümüzdeki Tatbikatı*, MİFAV Yay, İstanbul 2008
- Karaman, Hayrettin, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017, III
- Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul, 1982, II
- "Ayn", *DİA*, İstanbul, 1991, IV, s.257-258
- Kâsânî, Alauddin Ebî Bekr b. Mesûd, *Kitâb-u Bedâii's-Sanâi' fî Tertîbi's-Serâi'*. Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1974, VI
- Kâsânî, Ebû Bekr Alauddin b. Mesud, *Beda'iu's-sanai Fi Tertibi's- Şerai*, Darul kitabi-l İlmîyye yay. Beyrut, 1986, V
- Keskin Mehmet, *Şâfî Fıkhu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınevi, 2019, I-II

- Kutluer, İlhan, “fesad” *DİA*, İstanbul, 1995, XII, s.421-422
- Köse, Saffet, “sukut”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sukut>, (07.01.2020)
- Mansur b. Yunus b. İdris el- Buhuti, *Keşşafü'l Kına'an Metni'l İkna*, Beyrut, 1982,
Marife, yay, Mısır h. 1314 / 1897, I-III
- Mergînânî, Burhaneddin Ali b. Ebû Bekir *El-Hidaye*, yy, 1326, III
- Mergînânî, Şeyhü'l-İslâm Burhanüddîn Ebû'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir, *Hidaye Tercümesi*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2004, III
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd *El-İhtiyar Li-Ta'lîl'l-Muhtar*, Ümit Yayınları, İstanbul, 1998, II
El İhtiyar, Beyrut, 1975, II
- Önen, Turgut, *Borçlar Hukuku*, Siyasal Kitabevi, 4. Baskı, Ankara, 1996
- Öztürk, Üzeyir, *Elektronik Ortamda Yapılan Akitlerin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2009
- Remlî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed, *Nihâyetü'l-Muhtâc*, Yay. el- Mektebetü'l-İslamiyye, Mısır, 1967, V
- Said es-Sağırcı, Esad Muhammed, *Delilleriyle Hanefî Fıkhı*, Çev. Savaş Kocabaş, Polen Yayınları, İstanbul, 2009
- Samar, Mahmut, *İslam Hukukunda Akitlerin Birleştirilmesi (Safkateyn) Yasağı Ve Günümüz Finans Uygulamalarına Etkisi*, Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2018
- Semerkandî, Alâeddin, *Tuhfetü'l-fukahâ'*, Beyrut, 1984

Senhûrî, Abdurrezzak Ahmed, *Mesâdiru'l-hak fi'l-fikhî'l-İslamî*, DârutTürâsil-Arabî,
Yay. Beyrut, 1997, I

Serahsî Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsut*, Çağrı yay, İstanbul, 1983, XIX

Seyyid Sâbık, *Fıkhu's-Sünne, Ayet Ve Hadîslerle İslam İlmihali Ve İslam Hukuku*, Çev.
Mehmet Yılmaz, Pınar Yay. İstanbul, 1988, V

Şevkanî, Muhammed b. Ali, *Neylü'l- Evtar Şerhu Müntekal – Ahbar*, el- Matbaatül
Osmaniyye, yay, Mısır, 1357, V

Şeybânî, İmam Muhammed b. El-Hasen, *Kitab-ül Asıl*, Çev. Osman Eskicioğlu,
Basılmamış eser enfal sitesindedir.

Şîrâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali, *el-Mühezzeb*, Mısır, 1959, I

Şîrbînî, Hatib *Muğni'l-Muhtac, Minhacü't-Talibin Şerhi, Delilleriyle Büyük Şâfiî Fıkhu*,
ed. Taner Çakıcı, çev. Soner Duman, İstanbul, 2009, IX

Şîrbînî, Muhammed El- Hatib, *Muğni'l Muhtac*, Mısır, 1958

Tandoğan, Haluk, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 5. Baskı, İstanbul, 2010, II

Tanrıver, Süha, *Noterlik Açısından Vekâlet (Temsil)*, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara,
2001

Tetik, Hüseyin, *İslam Hukukunda Yetkisiz Temsil*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2010

Yavuz, Cevdet / Acar, Faruk/Özen, Burak, *Borçlar Hukuku Dersleri(Özel Hükümler)*,
6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'na göre Güncellenmiş ve Yenilenmiş 13.
Baskı, İstanbul, 2014

Yavuz, Cevdet, *Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 7. Baskı, Beta Yayınları,
İstanbul, 2007

Zevkliler, Aydın, Havutçu, Ayşe, *Borçlar Hukuku Özel Borç ilişkileri*, 9. Baskı, Seçkin yay, Ankara

Zeydan, Abdülkerim, *İslam Hukukuna Giriş*, (Çev. Ali Şafak), Kayıhan Yay. İstanbul 2008

Zeyleî, Fahrüddin Osman b. Ali, *Tebyînu'l-Hakâik Şerh-u Kenzi'd-Dekâik*, Dâru'l-Marife, yay, Mısır, 1897

Zuhaylî, Vehbe, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, (trc: Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H. Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız), I-X, Risâle, Yay. İstanbul, 1994, VI

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Abdul Wahed GUL
Doğum Yeri ve Tarihi	Faryab,1990
Eğitim Durumu	
Lisans öğrenimi	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Y. Lisans Öğrenimi	Siirt Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller	Türkmençe, Türkçe, Farsça, Arapça, Özbekçe
Bilimsel Faaliyetler	
İş Deneyimi	
Stajlar	Milli Eğitim
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Milli Eğitim
İletişim	
E-Posta Adresi	Abdullwahid2@gmail.com
Tarih	01.07.2020